

279996

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIEI PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Apare sub îngrijirea secțiilor-științifice literare.

Redactor: OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU.

Anul al **XI**-lea.

1909.

SIBIIU.

EDITURA ASOCIAȚIEI.

Cuprinsul:

I.

Partea științifică-literară.

	Pag.		Pag
<i>Banciu Axente</i> : Câteva etimologii populare	25—27	<i>Tâslăuanu Oct. C.</i> : Patru scrisori ale lui T. Cipariu	30—34
<i>Bârseanu Andreiu</i> : Cătră cetitorii foii «Transilvania»	1—5	— Muzeul Asociațiunii (cu ilustrații)	59—69
— Vorbirea de deschidere la adunarea generală ținută în Sibiiu, 12 Octomvrie 1909	369—381	— Muzeul Asociațiunii	190—191
<i>Bogdan, Dr. Alexandru</i> : Mihail Eminescu, «Strigoii»	129—146, 381—406	— Oameni și fapte: Ioan Axente Severu, Basiliu Bașota Moțiu Dimbul (cu portretele lor)	93—98
<i>Braniște, Dr. Valeriu</i> : Alexandru de Mocsonyi	146—158	— Dr. Augustin Bunea (cu portret)	424—426
— Alexandru de Mocsonyi conferință la adunarea gen. în Sibiiu 1909	406—419	<i>Todica Gavril</i> : Contribuție la originea basmelor	35—40
<i>Damian Olimpia</i> : La sate pentru Muzeu	191—194	— <i>Pañdaemopium</i>	184—187
<i>Densușianu B.</i> : Densușiu (cu o ilustrație)	85—93	* * * Alexandru de Mocsonyi (cu portret)	57—59
<i>Dobrescu Aurel</i> : Istoria medicinei. Medicina modernă	40—47	Dări de seamă.	
<i>Drăgan, Dr. Nicolae</i> : Limbă și istorie	106—114	<i>Matei Ion</i> : Dr. I. Ursu, Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau	114—116
— Limbă și istorie (sfârșit)	158—179	Cronică.	
<i>Lacea, Dr. C.</i> : Biblioteca veche a bisericii Sf. Nicolae din Brașov	100—105	Numărul Românilor din țările balcanice (48). — O scrisoare a dlui Dr. I. Urban Jarnik (48). — Biblioteci populare (49). — O scrisoare a lui Avram Iancu (50). — Conferințele și seratele Asociațiunii (51). — In revista «Erdély»: nume de munți și de râuri în Ardeal (51). — Aviz (51). — Cărți nouă (51). — Iancu în lumină străină (116). — Biblioteci populare (117). — Două greșeli generale și supărătoare (117). — Abecedarul pentru analfabeți (118). — Iniințarea revistei «Transilvania» (194—196). — Diplome maramurășene (196). — Aron Vraciu (196). — Abecedarul pentru analfabeți (196—197). — Conferințele Asociațiunii (197—198). — In «Erdélyi Muzeum» un articol asupra descoperirilor celor mai nouă la Porolissum (198). — Inmormântarea lui Dr. Augustin Bunea (427). — Greșeli de evitat (428—430). — O nouă scrisoare a d-lui Dr. Ioan Urban Iarnik (430—431).	
<i>Lupaș, Dr. Ioan</i> : Episcopul Gheorghe Daniil Teutsch	19—25		
— Documente istorice	27—29		
— Documente istorice: Trei scrisori dela sfârșitul secol. XVIII-lea	98—100		
<i>Popovici, Dr. Iosif</i> : Jertfa zidirii la Români	5—19		
— Eufonul	70—75		
<i>Prodan Iuliu</i> : Contribuțiune la Flora României	179—184		
<i>Rațiu Dr. Ioan</i> : Dr. Aug. Bunea	419—424		
<i>Simu Romul</i> : Situația noastră economică și mijloacele pentru îndreptarea ei	75—85		
<i>Tamșa S.</i> : Folclor. — Anecdote	187—190		

III

Partea oficială.

	Pag.		Pag.
<i>Abece dar pentru analfabeți:</i>			
— operatele intrate se dau spre studiare secției școlare	199	— conferențele ținute în cursul anului 1908	277
— abcedarele cari au intrat la concurs	336—344	— tabloul sumar despre starea și activitatea despărțămintelor în cursul anului 1908	278
<i>Abrud-Câmpeni:</i>			
— ajutoare și premii	52	— lista bursierilor Asociațiunii	279
— ședința comit. cerc. din 28 Iunie 1909 (premier)	352—353	— raportul cassierului asupra socotelilor Asociațiunii pe a. 1908	280—281
— proces verb. al ședinței comit. cerc. din 26 Aprilie 1909 (2 premii)	201	— raportul cassierului asupra bugetului Asociațiunii pentru anul 1910	282
— proces verbal al ședinței comit. cerc. din 1 Aug. 1909 (prelegeri și o bibliotecă în Bucium)	440	— bilanțul la 31 Dec. 1908	283—285
<i>Adunarea generală:</i>			
— Convocarea adunării generale în Caransebeș	201	— venituri și spese la 31 Dec. 1908	286—287
— Convocarea adunării gen. în Sibiu stabilirea textului raport. gener.	355	— evidență specială a fondurilor și fundațiilor	288—293
— raportul general al comitet. central către adunarea din Sibiu	209	— efectete fondului general la 31 Decemvrie 1908	294—295
— membri Asociațiunii	210	— efectete fondurilor și fundațiilor la 31 Decemvrie 1908	296—298
— despărțămintele	210	— budgetul pe anul 1910	299—307
— agenturile	213	— procesul verbal din ședința primă a adunării generale din Sibiu	432—433
— bibliotecile populare	214	— procesul verbal din ședința a doua a adunării generale din Sibiu	434—437
— prelegerile	214	— adunarea generală	440
— conferințele	215	— se prezintă procesele verbale ale adunării generale comit. centr.	443
— publicațiunile Asociațiunii	216	— s'a stabilit convocarea și programul adunării gen. din an. 1909	355
— secțiile științifice-literare	216	— convocarea și programul adunării generale din a. c.	366
— biblioteca Asociațiunii	217	<i>Agnita:</i>	
— muzeul Asociațiunii	217	— s'a decis împărțirea desp. în două, al Agnitei și al Nocrichiului. S'au ținut prelegeri popor. și s'au împărțit cărți (șed. comit. cerc. din 12 Nov. 1908 și adun. cerc. din 22 Noemvrie 1908).	52
— școala civilă de fete a Asoc.	218	— proces verb. al adunării de constituire a desp. din 1 August 1909	205
— fonduri și fundațiuni	219	— dl Ioachim Muntean, protopop raportează, că a convocat adunarea generală a unui nou desp.	355
— averea Asociațiunii	219	<i>Aiud-Teiuș:</i>	
— ședințele comitetului central	220	— proces verb. al adunării cerc. a desp. din 8 Aug. 1909 (prelegeri, premiu pentru instruirea analfabeților, bibliotecă și agentură popor.)	355
— propuneri	221		
— consemnarea membrilor decedați	223		
— consemnarea nominală a membrilor secțiilor	224		
— consemnarea nominală a membrilor după despărțăminte	225—250		
— conspectul sumar al membrilor după despărțăminte	251—252		
— activitatea desp. în anul 1908	253—270		
— prelegerile populare ținute în cursul anului 1908	271—276		

	Pag.		Pag.
<i>Alba-Iulia :</i>		— comitetul cercual își prezintă demisia	202
— se dă ajutorul de K 100 pentru prelegerile populare	52	— Directorul desp. își prez. demisia	205
— i s'au trimis 185 ex. din broșurile bibliotecii populare	353	<i>Bran :</i>	
— proces verb. al adunării cerc. din 18 Iulie 1909 (prelegeri, o bibliotecă popor. și o expoziție de industrie de casă)	355	— se dăruiesc cărți desp. Bran	356
<i>Becicherecul-mare :</i>		<i>Brașov :</i>	
— proces verb. al adunării cercuale din 8/21 Sept. 1908 (prelegeri)	119	— proces verbal al șed. comit. cerc. din 25 Ian. 1909 (conferințe, prelegeri populare și ajutorul de K 100 etc.)	119—120
<i>Beiuș :</i> cere să i se dea 20% de taxele dela membri ordinari	445	— proces verb. al șed. comitet. cerc. din 16 Martie 1909 (prelegeri și conferințe etc.)	199
— proces verbal al șed. comit. cerc. din 31 Oct. și proc. verb. al adunării cerc. din 14 Noemvrie (înființarea a 2 desp. etc.)	447	— proces verb. al șed. comitet. cerc. din 15 și 28 Mai 1909 și adun. cerc. din 13 Iunie 1909 (s'a votat premii)	353
<i>Bistrița :</i>		<i>Bucium :</i>	
— proces verb. al șed. comit. cerc. din 22 Ian. 1909 (conferințe, se dă ajutorul de K 100 pentru prelegerile popor. și cărți)	119	— proces verb. al adunării de constituire a desp. Bucium din 15 Aprilie 1909	199
<i>Blaj :</i>		<i>Buziaș :</i>	
— proces verb. al ședinței comitet. cerc. din 17 Febr. 1909 (cursuri de analfabeți, premii, se dă ajutorul de K 100 pentru prelegeri, cărți, dăruite de comitet. central)	119	— proces verb. al adunării de constituire a desp. din 12/25 Aprilie 1909	202
— dir. desp. recomandă spre procurare broșura «Vatra familiară»	201	— proces verb. al șed. comitet. cerc. din 1 Maiu 1909	202
— proces verb. al șed. com. cerc. din 19 Iunie 1909 (premiu pentru cursuri de analfabeți)	204	<i>Cassa Asoc. :</i>	
— proces verb. al adunării cerc. din 12 Iulie 1909 (prelegeri, expoziție)	353	— socotelile și budgetul Asociațiunii s'au dat unei comisii spre cenzurare	354
<i>Bocșa :</i>		<i>Cărți cumpărate :</i>	
— La adunarea cerc. din 27 Dec. 1908 s'au ținut prelegeri, s'a înființat o agentură și o bibliotecă în Bocșa-montană, s'au dăruit cărți din partea comitet. central, s'au încasat taxe K 200	52	— 100 ex. din «Cântece din lumea veche» de Gh. Tulbure	120
<i>Brad :</i>		— din biblioteca copiilor și a tinerimii de A. O. Maior	121
— raportul dir. desp. referitor la activitatea comit. cerc. în anul 1908 (șezători, cursuri de analfabeți și bibliotecii populare)	53	— 10 ex. din cartea «Dialecte române» de Dr. Iosif Popovici	201
— se dă ajutor de K 100 pentru prelegeri populare	119	— 100 ex. din broșura «Vatra familiară»	354
— raportul direcțiunii (nu s'au ținut cursuri cu analfabeți)	119	— 200 ex. în preț de 30 cor. din broșura dlui prof. Aurel Bratu	446
	119	<i>Cărți dăruite :</i>	
		— desp. «Agnita» și «Bocșa»	52
		— desp. «Brad», «Ludoș», «Șimleu», «Turda» și «Sebeș» (com. Sâsciori)	53
		— desp. «Bistrița». «Blaj»,	119
		— desp. «Sebeș», «Cluj», și comunei Cojocna	120
		— Sângeorgiul-român, societ., «Inocențiu Micu Klain» din Blaj, d-lui	

	Pag.		Pag.
preot Frâncu din Cetea, dlui preot Roman din Stârciu	121—122	— proces verb. al șed. din 25 Martie 1909	121
— Dlui Gavril Popovici, Sudrigi	200	— proces verb. al șed. din 2 Aprilie 1909	124
— desp. «Gherla», «Năsăud», «Ag-nita»	199—201	— proces verb. al șed. din 29 Aprilie 1909	199
— pentru o bibliotecă în Hotvan și Cetea	205	— proces verb. al șed. din 13 Maiu 1909	201
— cărți dăruite	442	— proces verb. al șed. din 10 Iunie 1909	202
— d-lui Cornel Lengyel, preot în Gilad	446	— proces verb. al șed. din 1 Iulie 1909	204
— comitetului parohial din Beiuș și agenturii din Daia	448	— raportul general către adunarea generală din 1909	209—222
<i>Cărți date spre recenziune</i> din partea comitet. central (dări de seamă)	345—346	— proces verb. al șed. din 5 August 1909	352
<i>Cărți primite:</i>		— proces verb. al șed. din 2 Sept. 1909	353
— Dr. At. Marienescu, Sibiiu 11 vol.	121	— proc. verb. al șed. din 25 Sept. 1909	357
— Dr. G Weigand, Atlasul lingvistic	354	— proc. verb. al șed. din 9 Oct. 1909	440
<i>Cluj:</i>		— proces. verb. al șed. din 11/12 Nov. 1909	443
— proces verb. al șed. comitet. cerc. din 5 Febr. 1909 (cursuri pentru analfabeți, însoțiri pentru asigurarea vitelor etc.)	121	— proces. verb. al șed. din 9 Dec. 1909	446
— s'a trimis desp. K 100 pentru a plăti orașului apaductul din grădina fund. Petran	356	<i>Dicționarul numirilor de localități:</i>	
— proces verbal al adunării cerc. ținute în Feneșul-săsesc la 31 Maiu 1909, proces verbal al ședinței comitet. cerc. din 29 Iulie 1909, proces verbal al adunării cerc. ținute în Jucul de sus la 8 Aug. 1909 (prelegeri, premii)	441	— s'a tipărit	200
<i>Conferențiar agronomic:</i>		<i>Dobra:</i>	
— băncile au contribuit pentru angajarea unui agronom cu suma de K 1066-30	354	— se dă ajutorul de K 100 pentru prelegeri populare	53
— se publică un nou concurs	447, 452	— proces verbal al adunării cerc. ținute în Dobra la 8 August 1909 (prelegere și conferință)	441
— 4 concurenți. Biroul se însărcinează să vină cu un nou proiect de concurs	446	<i>Donațiuni:</i>	
— se dă un ajutor de 100 cor. d-lui Nic. Bembea	203	— Decedatul <i>Ioan Cincea</i> , paroh în Pișcani a dăruit Asociaț. K 200	52
— d-l Nic. Bembea inv. Sibiel încredințat să țină prelegeri	443	— Din răscumpărările felicitărilor de anul nou s'a încassat în favorul muzeului K 596-50	52
<i>Conferințe:</i> s'au invitat 58 de cărțurari să țină conferențe	447	— <i>Teodor Filipescu</i> , Serajevo, dăruiește K 50 și <i>Dr. Ioan Demian</i> , Sânmiclăușul-mare K 5 în scopul instruirii analfabeților	52
<i>Concedii:</i> d-l Oct. Goga concediu de 1 an	443, 446	— «Albina» Sibiiu a dăruit fond. G. Barițiu K 1000	200
<i>Comitetul central:</i>		— Institutul «Vlădeasa» din Huedin dăruiește 30 cor.	448
— proces verb. al șed. din 30 Ian. 1909	52	<i>Făgăraș:</i>	
— proces verb. al șed. din 25 Febr. 1909	119	— proces verb. al șed. comit. cerc. din 17 Aprilie 1909	199
		<i>Fundațiuni:</i>	
		— Literale fundamentale ale „fundațiunii <i>Dr. I. Nichita</i> ” se înaintează Ministerului de culte spre aprobare	52

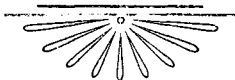
	Pag.		Pag.
— « <i>Silvania</i> », Șimleu, înaintează con- tul curent al <i>fundațiunii Dr. S. Nichita</i> la stârșitul anului 1908	52	al adunării cercuale ținute la Os- trovul-mare la 26 Sept. (preleg.)	441
— <i>Fundațiunea „Teodor Sandul”</i> (K 25,100-76) de nou primită în administrare de Asociațiune	119	<i>Hida-Huedin</i> :	
— diferite hotărâri cu privire la fun- dațiunile Asociațiunii și la bursele ce se dau din aceste fundațiuni (fund. <i>T. Sandul, Gh. Boca, Fund. Petran, Gallian, Marinovici, I. Zinca-Roman, Moga, Dobâca, Ba- siota, Boer, Răureanu</i>)	352	— Proces verbal al ședinței comitet. cerc. din 1 Maiu 1909 (cursuri de analfabeți)	202
— Nicolae Ștefan, justifică sporul în studii (fund. Petran)	357	— proces verb. al adunării cerc. ți- nute în Hida la 29 August 1909 (premier)	441
— Bursierii din fund. Petran își justi- fică sporul în studii și prezintă petiții la burse din fund. Petran 355 și	357	<i>Instruarea analfabeților</i> : s'au distribuit premiile destinate spre acest scop	203
— votarea de burse din Fund. <i>Moga și Petran</i>	440	<i>Lăpușul-unguresc</i> :	
— s'a șters taxa de cor. 2430-36 în sarcina fund. I. Russu din Brad. Dr. G. Anca, avocat în Oravița și-a lăsat întreaga avere Asocia- țiunii sub numirea de <i>Fund. ad- vocatului Dr. George Anca și soția născ. Ana Ștepan</i>	445	— proces. verbal al ședinței comitet. cerc. din 13/26 Nov. 1908 și Ian. 1909 (2 premii pentru instruirea analfabeților; se dă ajutorul de K 100 pentru preleg. populare)	120
— Dr. Liviu Cigărean, adv. Oravița să reprezinte Asociațiunea în cauza lăsământului <i>Dr. G. Anca</i> . Aju- toarele pe 1910 din fund. <i>Dr. I. Nichita</i>	446—447	— proces verbal al șed. comit. cerc. 4/17 Iunie și adunarea cerc. 5/18 Iulie (prelegeri populare)	353
<i>Gherla</i> :		<i>Lipova</i> :	
— proces verb. al adunării de con- stituire a desp. din 8 Febr. 1909	120	— raport despre activitatea desp. în 1908	120
— proces. verb. al șed. comit. cerc. din 26 Aprilie 1909 (constituirea com. cerc. se dăruesc cărți etc.)	199—200	<i>Ludoș</i> : se înființează o agentură a Asoc. în Șieuilia română. Se dă- ruesc cărți din partea comitetului central	53
— proces verbal al ședinței comit. cerc. din 21 Maiu 1909 (agenturi)	202	— proces verb. al adunării cerc. din 2 Aug. 1908 (cărți dăruite desp. și inst. «Economul» K 50)	202
— directorul a convocat adun. cerc.	205	— procesul verbal al șed. comit. cerc. din 23 Maiu 1909	202
— proces verbal al șed. comit. cerc. 8/27 Iunie și adunarea cerc. 12 Iulie (conferințe și prelegeri)	353	<i>Lugoș</i> :	
<i>Hațeg</i> :		— raportul dir. despre activitatea co- mitet. cerc.	53
— se dă ajutorul de K 100— pentru prelegerile populare	52	— convocarea adunării cerc. de or- ganizare se încredințează d-lui Dr. G. Popovici	201
— Șed. comit. cerc. din 24 Ian. 1909 (o agentură și bibliotecă popor. în Pui)	53	proc. verb. al adun. cerc. din 8 Aug. 1909 (prelegeri)	356
— proces verb. al șed. comit. cerc. din 3 Sept. 1909 și proces verb.		<i>Mercurea</i> :	
		— proces verb. al adunării cerc. din 7/20 Sept. 1908 (prelegeri)	200
		— se dăruiesc cărți	445
		<i>Membri fondatori noi</i> : 122, 204, 354, 446, 448	
		<i>Membri pe viață noi</i> : 53, 122, 204, 355, 358 443, 448	
		<i>Membri ordinari noi</i> : 122, 123, 204, 355, 357 358, 359, 443, 448	
		<i>Membri decedați</i> : 53, 120, 122, 124, 201, 223 443, 446, 148, 448	

	Pag.		Pag.
<i>Mociu</i> : proces. verb. al șed. comitet. cerc. din 23 Maiu 1909 (bibliotecă ambulante și prelegeri)	204	<i>Nocrihiu</i> :	
<i>Murăș-Uioara</i> :		— proces verb. al șed. comit. cerc. din 9 Aug. și al adunării ord. ținute în Țichindeal la 28 August 1909 (preleg., șezăt. și o agent.)	441
— proces. verbal al adunării cerc. de constituire a desp. din 14 Aprilie 1909	201	— proces verb. al șed. comit. cerc. din 17 Noemv. 1909 (șezători)	447
— constituirea comitetului cercual	354	<i>Orade</i> :	
— proces verb. al adunării cerc. din 8 Aug. 1909 (prelegeri)	356	— șed. comitet. cerc. din 12/25 Dec. 1908 (prelegeri populare etc.)	53
<i>Murăș-Ludoș</i> :		— proces verbal al ședinței comitet. cerc. din 18 Martie 1909 (demisia directorului, înființ. unui nou desp.)	200
— proces verb. al adunării cerc. ținute în M.-Ludoș la 12 Sep. 1909 (prelegere)	441	— dl Dr. Aurel Lazar a reluat conducerea desp., s'a hotărât înființarea unui nou desp.	357
<i>Murăș-Oșorheiu</i> :		<i>Orăștie</i> :	
— proces verb. al adunării cerc. ținute în Sânmartinul de Câmpie în 29 August 1909 (prelegere)	441	— proces verb. al adunării cerc. din 20 Dec. 1908 (alegerea de director a d-lui I. I. Lăpădat și crearea a 2 premii pentru instruirea analfabezilor)	120
<i>Muzeul Asociațiunii</i> :		— dimisia dlui director I. I. Lăpădatu	200
— raport despre starea Muzeului, închiderea lui pentru public, angajarea unei persoane ajutoare, votarea unei sume de K 1000 etc.	121	— proces verb. al adun. cerc. din 29 August 1909 și proc. verb. al șed. comitet. cerc. din 11 Sept. 1909 (reorganizarea desp.)	442
— obiecte dăruite	121	— proces verb. al șed. comit. cerc. din 30 Octomvrie 1909	447
— «Albina» a dăruit pentru fondul Muzeului K 1000	200	<i>Oravița</i> :	
— obiecte dăruite	200, 201	— proces verb. al șed. comit. cerc. din 17 Aprilie 1909 (dir. își prezintă dimisia)	202
— „ „ „ și bani	205	<i>Panciova</i> :	
— „ „ „	354	— proces verb. al adunării cerc. din 13 Dec. 1908 (prelegeri etc.)	53
— „ „ „	356	<i>Prelegeri populare</i> :	
— dl Ioan Lacea a fost angajat ca ajutor la Muzeu și la biroul Asoc.	357	— raportul înaintat de dl Aurel Nistor despre prelegerile populare ținute în țara Oltului	357, 359—365
— obiecte dăruite	357	— circularea pentru aranjarea prelegerilor	449—451
— obiecte dăruite	442	<i>Premiul Andreiu Murășan</i> :	
— s'a aranjat provizor Muzeul Asociațiunii din prilejul adunării gen. și obiecte dăruite	445	— publicarea concursului pe anii 1907—8	54
<i>Năsdud</i> :		— raport despre cărțile prezentate la concurs pentru anii 1907—8	347 351
— raportul direct. despre activitatea desp.	53	<i>Reghin</i> :	
— proces verb. al șed. comit. cerc. din 28 Ianuarie 1909 (cursuri de negoț, însoțiri de consum)	120	— proc. verb. al șed. comit. cerc. din 31 Dec. 1908 (arondarea desp.)	121
— proces verbal al șed. comitet. cerc. din 2 Aprilie 1909 (cursuri de negoț etc.)	200	— proces verb. al adunării cerc. a desp. din 10 Aug. 1909 (prelegeri)	356
— proces verbal al șed. comit. cerc. din 13 Iulie 1909; adunarea cerc. din 15 Aug. 1909 (agenturi și bibliotecă populare etc.)	356		

	Pag.		Pag.
<i>Săliște</i> : proces verb. al șed. comit. cerc. din 29 Dec. 1908 (se dă ajutorul de K 100 pentru prelegerile populare)	53	— comisiune pentru întregirea personalului didactic	442
— proces verb. al șed. comit. cerc. din 18 Sept. 1909 și proc. verbal al adunării cercuale din 19 Sept. 1909 (prelegeri)	442	— se sistemează al 5-lea post de profesor ordinar și se publică concurs	445
<i>Sânmiclăușul-mare</i> :		— dl Victor Stanciu se numește prof. ordinar provizor și d-șoara Dr. Eleonora Lemenyi, profesoară definitivă	447
— proc. verb. al adunării cerc. din 22 Noem. 1908, procesele verbale ale ședinței comit. cerc. din 14 Iulie 1909, proces verb. al adun. cerc. din 19 Sept. 1909 (preleg.)	442	<i>Secțiile științifice-literare ale Asociațiunii</i> :	
<i>Sătmăr-Ugocia</i> :		— procesul verbal al ședinței plene a secțiunilor din 14 și 15 Iulie 1909	308—311
— proces verb. al adun. cerc. din 25 Iulie a. c. (cuvântare)	442	— cuvântul de deschidere al prezidentului «Asociațiunii» în ocazia adunării plene a secțiilor în 1909	312—318
<i>Sebeș</i> : proces verb. al șed. comitet. cerc. din 15 și 21 Maiu 1908 și proces verb. al adunării cerc. din 24 Mai 1908 (prelegeri, înființarea unei agenturi, se dă ajutorul de K 100 pentru prelegerile populare și cărți)		— raportul secretarului literar către adunarea plenară a secțiilor din 1909	318—323
— proces verb. al șed. comit. cerc. din 1 Febr. 1909	120	— raportul secțiunii literare către ședința plenară din 2/15 Iulie 1909	323—326
— proces verb. al șed. comit. cerc. din 11 Mai 1909	202	— raportul secțiunii istorice către ședința plenară	326—328
— proces verb. al adun. cerc. din 29 August 1909, procesele verbale ale șed. comit. cerc. din 3 August și 14 Sept. 1909 (prelegeri)	442	— raportul secțiunii științifice către ședința plenară	328—329
<i>Școala civilă de fete a Asociațiunii</i> :		— raportul secțiunii școlare către ședința plenară a secțiunilor	330—332
— proces verbal al consil. prof. din 9 Febr.	121	— raportul secțiunii economice către ședința plenară	332—335
— scutirea unor eleve de taxe	203	— deciziunile în ședința plenară extraordinară din 13 Oct. se ia la cunoștință	444
— proces verb. al cons. prof. din 7 și din 27 Mai 1909	203	— hotărârile secțiunilor au fost prezentate comitetului central pentru executare	352
— edificiul școlar nu se va amplifica și înființarea unui fond al elevelor absolvente a școlaei	205	— procesul verbal din 13 Octomvrie 1909	438 440
— examenul, anuarul, demisia dșoarei Elisaveta Butean, etc.	354	— dl Enea Hodoș raportează asupra colecției poezii populare de frații Vărsăndan	447
— urcarea taxelor	354	<i>Seratele literare și artistice ale Asociațiunii</i> :	124, 125
— dat la tipar «Cartea de citire și gramatica de dșoara A. Ferentiu	356	<i>Sibiū</i> : Directorul raportează despre conferințele ținute în cursul an. 1907/8	202—203
— dșoara Dr. Eleonora Lemény a fost angajată prof. suplitoare	356	— raportul direcțiunii (prelegeri și șezători literare, s'a înființat o agen-tură și o bibliotecă etc.)	353
— înscrierea elevelor	357		
— abdicerea dlor prof. V. Păcală și A. Bena și a d-șoarei Sabina Brote	357		
— s'a complectat personalul didactic	357		

	Pag.		Pag.
<i>Sighișoara</i> : delegatul comit. centr., dl N. Ivan raportează că nu a putut convoca adunarea cerc. în Ibașfalău	203	— cassierul trimite socotelile desp. pentru anul 1908	120
<i>Șimleu</i> : proces verb. al șed. comitetului cerc. din 5 Ian. 1909 (se dă ajutorul de K 100 pentru prelegerile popor., se dăruiesc cărți etc.	53	— proc. verb. al adun. cerc. din 2 August 1909	442
— proces verb. al șed. comitet. cerc. din 31 Martie 1909 (înscrierea de membri și biblioteci populare)	200	<i>Timișoara</i> :	
— proces verb. al șed. comitet. cerc. din 7 Iunie 1909 (s'au ținut prelegeri populare și s'a înființat biblioteci și s'a instruat analfabeți	353—354	— proces verbal al adunării cerc. din 30 Oct. 1909 (prelegere)	445
<i>Turda</i> : proces verb. al adunării cerc. din 27 Dec. 1908 (se ține o prelegere popor. și se împart cărți)	53	<i>Treiscaune-Ciuc</i> :	
		— proces verbal al adunării cerc. din 27 Maiu 1909 (s'a ales directorul și comitetul pe 3 ani)	445
		<i>Vârșeț</i> : se dăruiesc cărți desp. Vârșeț	356
		<i>Vășcău</i> :	
		— Dl Adrian C. Deseanu, protopresbiter se însărcinează cu înființarea unui nou desp.	447
		<i>Zernești</i> : directorul desp. își prezintă dimisia	445

279996

X.L.

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. I.

Ianuarie—Martie

1909.

Cătră cetitorii foii „Transilvania“.

Cu începutul anului 1909 «Transilvania» intră în anul al patruzecilea al existenței sale. Intemeiată în anul 1868, ea a apărut, cu o singură întrerupere (în anii 1879 și 1880, când a fost înlocuită prin «Anale»), sub conducerea prim-secretarilor de pe vremuri: mai întâi a nemuritorului George Barițiu, apoi a fericților Ioan Popescu și Zaharia Boiu, iară mai în urmă (1895—1906) a d-lui Dr. Cornel Diaconovich.

În tot timpul acesta «Transilvania» a servit ca organ oficios al «Asociațiunii», cuprinzând procesele verbale ale adunărilor generale și ale ședințelor Comitetului central, rapoartele acestui Comitet, dări de seamă despre averea «Asociațiunii», împărtășiri despre lucrările despărțămintelor și alte lucruri de acest fel. Ea cuprindeă însă și diferite tractate de cuprins istoric, lingvistic, filozofic, pedagogic și din alte sfere ale științei, scrise parte de redactorii foii, parte de diferiți colaboratori benevoli, — apoi discursurile și disertațiunile mai bune, ținute la adunările generale ale «Asociațiunii» și ale despărțămintelor, dări de seamă asupra scrierilor mai însemnate, române și străine, relative la Români, apărute în cursul timpului, reproduceri din alte foi ș. a.

Cu deosebire sub conducerea neobositului George Barițiu «Transilvania» luase oarecare avânt, ieșind din sfera rece a unei publicațiuni oficiale și încălzind pe cetitorii săi cu excursiuni istorice interesante, cu amintiri mișcătoare din trecut, cu corespondențe de ale bărbaților noștri mari, cu care pășitul redactor

stătuse în legătură, cu dări de seamă asupra mișcării literare și culturale dela noi și din țările române vecine, cu povețe venite din partea unui bărbat plin de experiență, cum eră Barițiu, și în lipsa de colaboratori din sfera literaturii frumoase, prin reproducerea unor piese literare, de obicei bine alese.

În chipul acesta foaia, despre care e vorba, cu toată modestia sa, trebuia să fie un oaspe plăcut în casa fiecărui membru al «Asociațiunii»; ea eră un fel de continuare a vechei «Foi pentru minte, inimă și literatură» și putea să fie cetită cu folos de orișicare om cu oarecare pregătire.

Dar într'aceea împrejurările se schimbă în multe privințe. Numărul organelor noastre de publicitate și împreună cu ele numărul cetitorilor se înmulți în mod îmbucurător, apărură și câteva foi de specialitate, cu deosebire pedagogice și teologice, revistele închinată literaturii frumoase se făcură din ce în ce mai bune, și în genere se manifestă tot mai mult tendința de a împărtăși lumina în straturi tot mai largi ale poporului.

Natural, că «Asociațiunea» noastră, întemeiată anume pentru cultivarea poporului, nu putea rămânea străină față de această nobilă nizuință de a chema la viață prin carte, prin lumină, masele cele mari ale neamului. Spre scopul acesta, pe lângă prelegerile, ce aveau să se țină în toate comunele prin mijlocirea despărțămintelor, în anul 1899 se începă publicarea unei «Biblioteci populare» cu lucrări scrise pe înțelesul tuturor, bibliotecă în deobște destul de corăspunzătoare trebuințelor poporului nostru, care a ajuns până în prezent la numărul de 32 broșuri de cuprins parte instructiv, parte distractiv.

Voind a da o intensitate și mai mare acestei lucrări de luminare și însuflețire a straturilor largi dela temelie poporului nostru, adunarea generală din anul 1906, la propunerea noului secretar literar, sprijinită și de secțiunile literare-științifice și recomandate de Comitetul central, a hotărât reducerea foii «Transilvania» la rolul de organ oficios, prin care să se împărtășască publicului lucrările «Asociațiunii» și ale ramurilor ei, și în locul ei să se publice sub auspiciile și cu cheltuiala «Asociațiunii» o foaie poporală, menită să pătrundă până și în colibecele cele mai umilite.

Foaia aceasta a fost «Țara noastră», care a și apărut ca mijloc de popularizare, în cursul anului 1907.

Intrucât a corăspuns această foaie menirii sale, nu mă simt chemat a judeca eu; totuș cred, că pot afirma, fără a fi contrazis din vre-o parte, că încetarea ei ca foaie poporală a trebuit să fie regretată de orișice doritor sincer al înaintării neamului nostru

și al trezirei celor mulți la o viață mai conștientă, mai demnă și mai corăspunzătoare intereselor noastre obștești.

Incetarea aceasta a avut două pricini: una venită din afară și pe care onorații cetitori o cunosc destul de bine; cealaltă, precum ne spune dl secretar literar în ultimele sale două rapoarte, a fost sprijinul neîndestulitor din partea publicului, îndeosebi din partea acelora, cari ar fi fost chemați în prima linie să răspândească noua foaie în straturile, pentru care eră menită.

Destul, că în vara anului acestuia factorii conducători ai «Asociațiunii» din nou erau puși înaintea întrebării: *Ce să se întâmple cu organul de publicitate, prevăzut în Statutele însoțirii noastre?*

Părerile erau împărțite.

Întrebate de sfat, secțiunile literare-științifice, întrunite în 14 și 15 Iulie n. a. c., cu majoritate de glasuri exprimară părerea, ca în fața împrejurărilor actuale acțiunea de popularizare să se continue, pe lângă prelegeri, prin «Biblioteca poporală», care pe viitor să apară mai des și în intervale mai regulate, iară pentru susținerea legăturii între membri de diferite categorii și între conducerea «Asociațiunii», precum și pentru deșteptarea și hrănirea interesului păturei noastre intelectuale față cu problemele literare și științifice, ce ne privesc îndeosebi pe noi Români, «Transilvania» să înceapă de nou a apărea ca foaie literară-științifică, sub conducerea secretarului literar, conținând, pe lângă dările de seamă oficioase despre lucrările «Asociațiunii», diferite tractate și împărțășiri scrise de membri secțiunilor și de aceia, cari ar afla de bine să se asocieze la această lucrare.

Motivele de căpetenie, cari au îndemnat pe membri secțiunilor să se întrunească pe lângă această părere, acceptată după aceea și de Comitetul central și întărită de adunarea generală din Șimleu, au fost cu deosebire două, și anume:

a) Membri secțiunilor întrunite au crezut, că nu ar fi lucru potrivit și nici corăspunzător tradițiilor «Asociațiunii» să se dea părăsirii o foaie cu un trecut de aproape 40 de ani, foaie, la care au contribuit pe vremuri mulți dintre bărbații cei mai buni și mai de valoare ai neamului nostru din această țară, și a cărei apariție este întemeiată chiar în prescrierile fundamentale ale însoțirii noastre culturale.

b) Noi Români din această țară nu avem de prezent nici o revistă, care să se ocupe îndeosebi cu studii istorice, linguistice și etnografice, atât de necesare pentru cunoașterea trecutului și prezentului poporului nostru, ci puținul cât se produce în această direcțiune, se împrăștie în coloanele diferitelor ziare politice, unde se perde, fără a i se da atențiunea, ce poate o ar merita, și fără

să fie accesibil orișicui, cum ar fi, dacă s'ar concentra într'o singură publicațiune. Tot astfel se întâmplă și cu materialul de folclor, care deși adunat în multe cazuri cu hărnicie, se publică fără nici un sistem și se sfârâmește, spre cea mai mare părere de rău a specialiștilor, în toate gazetele, pe cari le avem.

Intre astfel de împrejurări, un organ de publicitate, care să întrunească toate aceste lucrări și care să le dea la lumină după oarecare sistem, ni s'a părut foarte de dorit, și un astfel de organ au crezut membri secțiunilor, că ar putea fi «Transilvania». Și anume «Transilvania» ni s'a părut a fi mai potrivită spre acest scop, decât orișicare altă foaie, deoarece ea este organul de publicitate al unei societăți, care întrunește aproape pe toți intelectualii noștri din țara întreagă, fără deosebire de trepte sociale și de confesiune, care prin ramificațiunile sale extinde asupra tuturor ținuturilor locuite de Români din patrie și care prin secțiile sale literare-științifice de oparte ar putea oferi secretarului literar multe materii vrednice de publicat, iară de altă parte i-ar putea da mână de ajutor la judecarea și controlarea lucrărilor venite din alte părți.

Bine știu, că între scriitorii noștri de astăzi înzadar voiu căută titani ai științei și ai muncii, ca un Cipariu, ca un Barițiu de odinioară; cu toate acestea însă și între noi epigonii văd destui oameni, cari ar putea pregăti câte o monografie a comunei de unde sunt, sau unde viețuesc, o monografie familiară sau a vre-unei instituțiuni mai însemnate; cari ar putea da publicității documente de valoare, păstrate în cine știe ce arhivă, sau scrisori de ale bărbaților noștri mai de frunte din trecut; cari ar putea adună numirile topografice din ținuturile lor, sau apoi nume familiare, porecle și numiri relative la diferitele ocupațiuni ale omului nostru din popor, mai departe povești, cântece, descântece, anecdote, proverbe, cimilituri și credințe populare; cari ar putea colecta probe dialectale și ar face descrieri de porturi, obiceiuri, jocuri și obiecte caracteristice, folosite de poporul nostru; sau cari în fine ar urmări mișcarea noastră literară și științifică și ar face dări de seamă, oricât de scurte, despre tot ce li s'ar părea vrednic de a se aduce la cunoștința obștei noastre cărturărești.

Sunt lucruri mărunte multe din acestea, recunosc; dar multe mărunțimi de acestea la un loc pot face un lucru de preț. Vorba celor vechi, pe care Barițiu o alesese de deviză pentru «Transilvania» sa: *Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo*.

Invităm deci la muncă sub steagul «Asociațiunei» pe toți, câți se simt destoinici a lucra ceva de folos în această direcție.

Norocul ne-a dat ca conducător în lucrarea noastră literară un om de talent, prețuit în toate părțile și înzestrat cu bun simț în alegerea materiilor destinate a vedea lumina zilei prin tipar.

Să-i dăm cu toții sprijinul de lipsă, spre folosul nostru al tuturor și spre înălțarea prestigiului «Asociațiunei» noastre.

Anul-Nou cu bine deci, în muncă bărbătească, în înțelegere frățească, spre ajungerea aceluiaș ideal!

Brașov, la sfârșitul anului 1908.

Andrei Bârseanu,

profesor, membru al secțiunii literare a „Asociațiunei“.

JERTFA ZIDIRII LA ROMÂNI.

Jertfa zidirii se bazează pe o tradiție generală, care e lătită la cele mai multe popoare și în cele mai multe țări. La noi Români, tradiția aceasta are două forme: una poetică, iar altă tradiție în proză, care înlocuște pe cea dintâi. Păstrarea acestei tradiții în poezie o avem în trei creațiuni poetice: 1. *Mănăstirea Argeșului*, din colecțiunea mare a lui V. Alexandri dela 1862 p. 186—192. 2. *Meșterul Manole* din colecțiunea lui Teodorescu dela 1885 p. 460—470 și 3. *Cântecul podului dela Arta*, cunoscut de toate colecțiile aromâne, eu îl citez după Weigand, *Aromunen* II. p. 164—172, la Papahagi în colecția mare de folclor se află pe pag. 1040—1043 + varianta din Veria p. 1043—1044. Cântecele menționate au 343 versuri la Alexandri, 824 versuri la Teodorescu și 164 la Weigand. Pe lângă aceste cântece mai sunt și produsele de această natură la vecinii noștri și mă trudesesc a căuta sau a delătura orice legătură dintre ele. Obiectul de față a fost studiat numai în parte. După cântecul podului dela Arta a scris d-l K. Schladebach un studiu interesant în *I-er Jbericht des Inst. f. rum. Sprache zu Leipzig* al d-lui Weigand. În general însă s'au ocupat de această materie, *Grimm* în *Deutsche Mythologie* II 956, *Tylor* în *Die Anfänge der Cultur* I 104—108, *Lippert*, *Liebrecht*, *Krauss* etc. Un studiu general de tot interesant avem în *Zeitschrift f. Ethnologie* anul 1898 p. 1—54 de P. Sartori, *Das Bauopfer*. Studiul acesta luminează întreaga chestie.

Jertfa zidirii trebuie să fie în istoria omenirii de tot veche, dovadă lățirea ei generală. Tylor crede că existența ei e o dovadă despre tăria și trăinicia ei, ca o rămășiță veche, iar Lippert ne-o prezintă ca un fel de spirit protector al unei zidiri, fie pod, fie casă, respective biserică, casa lui D-zeu, și cetate ori oraș.

În general însă, după analiza lui P. Sartori tradiția respective jertfa aceasta, ce trebuie să o aducem zidirii, apare sub diferite forme în toate părțile: se jertfesc oameni, animale, chiar plante, cari toate se fac cu un ceremonial anumit și au un scop bine determinat. Jertfa aceasta e reclamată totdeauna într'o formă mistică, un vis, o șoaptă'n vis, o pasăre măiastră o cere ca prețul trăinicieii dela meșterul mare.

În vechime avem jertfa zidirii la Fenicieni, la Romani și s'a desvoltat atât de mult, încât chiar un Nomocanon a trebuit să ia poziție contra ei. În vremea mai din urmă, în Scoția bunăoară sânge omenesc a fost reclamat pentru asigurarea trăinicieii zidirii. S'au jertfit apoi în cea mai mare parte criminali, sclavi, prizonieri, băieții, virgine d. ex. în biserica din Pölde, la zidirea orașului Scutari din poezia sârbească, ce voui cită, se cere doi frați de acelaș nume Stojan și Stojana, dar negăsindu-se, nu s'au putut zidi.

Dintre animale cele mai iubite au fost caii de pildă în Danemarca, care se zideau în temelie, apoi câni, pisici, iepuri, broaște, șerpi, la noi cap de miel și de cocoș, cari se jertfesc mai mult spre pomana și săturarea meșterilor.

În Polonia se pun în cotul fundamentului plante, în Rusia orz și bani, apoi ouă, pâne, sare, vin, ulei, lapte etc. La noi încă se pun băni și diferite scrisori în sticle, cari toate pomenesc despre stările zidirii și trezind ambiția ziditorilor satisfac câteodată orgoliul lor.

Toate aceste se fac mai mult pentru întărirea zidirii, înlăturând orice spirite rele și apropiind pe cele simpatice. E mare legătură între zidirea unei ființe omenești și între noi, deoarece credința generală până azi ne spune, că sufletul celui mort nu-și părăsește cu una cu două casa în care a viețuit. Lasă că alte credințe încă se asociază acestui fenomen așa d. ex. în Polynesia se îngroapă în temelii ochiul stâng, fiindcă după a lor credință acesta e sediul sufletului, sau se îngroapă capul întreg al unui ucis de nou. Lucrul se reduce apoi la Ruși și la Finlandezi, de a căror tradiție se apropie și varianta maghiară *Kömives Kelemenné*, la sânge. În Rusia tencuiala e cu sânge, în balada maghiară se face cu cenușa jertfii. Dacă nu se poate face acest lucru, atunci cel puțin temeliele se stropesc cu sânge de animal, ca de pildă în Bretania, în special cu sânge de vacă. Toate aceste jertfe sunt însoțite de diferite vrăji, cari n'au alt scop, decât să lege simpatia jertfii de zidire, dacă vraja nu e de ajuns, atunci se folosesc și bani ca 'n Egipt. La Huțuli vrăjirea o face vrăjitorul satului cu așanumitul *Ionită*, apoi consumă mămăliga împreună. Viața economică a popoarelor apoi a dezvoltat din leagănul fermecat al credinții popoarelor alți feți noi, pe cari nu i a lipsit de dragostea sa nevinovată și i-a crescut mari păstrându-ni-i sub diferite fețe nouă, cari oglindează ființa veche.

I.

În partea întâia a studiului de față arăt cuprinsul productelor epice române, cari păstrează ființa acestei jertfe. Incep cu *Mănăstirea Argeșului*, continuu cu *Meșterul Manole* și sfârșesc cu *Podul dela Arta*.

Mănăstirea Argeșului.

I.

Pe Argeș în jos.
Pe un mal frumos

trece Negru-Vodă cu 9 meșteri mari și cu ei Manole, care-i întrece, să caute loc de mănăstire. În cale ajung un mic ciobănaș, care doineă din fluer. Cum îl vede Negru-Vodă, îl și întreabă, dacă a văzut, pe undeva pascând turma, în sus și în jos, pe Argeș

Un zid părăsit
Și neisprăvit.

Ciobănașul le răspunde pozitiv, că a văzut zidul, dar

Câni cum îl văd
La el să reped
Și latră a pustiu
Și urlă a morțiu.

Domnul se înveselește și pornește cu meșterii spre zid, alege acest loc de mănăstire și le zice

„Calfe și zidari
 Curând vă siliți
 Lucrul de-l porniți
 Ca să-mi redicați
 Aici să-mi durați
 Mănăstire înaltă
 Cum n-a mai fost altă.
 Că voui da averi,
 V'oiu face boeri,
 Iar de nu, apoi
 V'oiu zidi pe voi
 V'oiu zidi de vii
 Chiar în temelii!“

II.

Condițiile puse, meșterii întind sforile, sapă șanțurile de temelii, pornesc lucrul cu zor

Dar orice lucră
 Noaptea se surpă.

Astfel au lucrat 4 zile, dar înzadar. Domnul îi amenință, că-i pune în temelii. Meșterii lucrau tremurând, iar Manoli nici că mai lucră, ci s'a culcat și a visat un vis. Când se scoală le spune calfelor visul chiemându-l la sine:

„O șoaptă de sus
 Avea mi-a spus
 Că orice am lucra
 Noaptea s'a surpă
 Pân' om hotărî
 În zid de-a zidi
 Cea întâi soțioară
 Cea întâi sorioară
 Care s'a ivi
 Mâni în zori de zi
 Aducând bucate
 La soț ori la frate“.

Le mai zice mai departe, dacă voiesc să gate sfânta mănăstire să se lege cu jurământ să facă acest lucru și să păstreze taina.

III.

Mâne în zori de zi se trezește Manea, să sue pe schele și vede în câmp

Soțioara lui
 Floarea câmpului

că-i aduce

Prânz de mâncătură
 Vin de beutură.

Inima-i sare din loc și se roagă lui Dumnezeu să deie

O ploaie cu spume.
 Să facă părae
 Să curgă șiroaie

și să-i oprească mândra în vale, și s'o întoarcă din cale. Domnu îi ascultă ruga, norii s'adună, cerul se întunecă și ploaia curgea spumegată, dar nu oprește mândra, care se tot apropiă. Manea se roagă din nou lui Dumnezeu să sufle un vânt puternic pe pământ

Brazii să-i despoaie,
 Paltinii să îndoaie
 Munții să răstoarne

și să-i întoarne mândra din cale la vale. Dar Ana, nevasta lui Manole nu se întorcea ci tot se apropiă și amar de ia, că ajungea.

IV.

Calfele se înveseliau

Iar Manea turbă,
Mândra-și sărută
În brațe o luă
Pe schele o urcă,
Pe zid o puneă
Și glumind ziceă:
„Stăi, mândruța mea,
Nu te spăria
Că vrem să glumim.
Și să te zidim!”

Ana râdea vesel, iar Manea oftă, când vedeă că ea se încredea și apucau de a zidi zidul, ca să împlinească visul.

Zidul se suiă
Și o cuprindea
Pân' la gleznișoare
Pân' la pulpișoare,

iar biata Ana 'și pierdea voia bună și începeă să se vaete bărbatului ei, Manoli, rugându-l să lasă gluma, căci

„Zidul rău mă strânge
Trupușoru-mi frânge!”

Dar Manea tăcea și zidiă mereu pân' ce zidul a ajuns

Pân' la costișoare
Pân' la țîțișoare

și ia se văită mereu, Manoli turbă de durere și zidiă mereu așa că zidul a ajuns

Pân' la buzișoare
Pân' la ochișori,

la urmă apoi a cuprins-o zidul de tot și Manoli n'o mai vedeă, dar o auziă din zid cum zice:

„Manoli, Manoli,
Meștere Manoli
Zidul rău mă strânge
Vieața mi se stânge!”

V.

Pe Argeș în jos vine Negru Vodă să se închine la mănăstire. De bucurie nu vreă să fie alta mai luminoasă și mai frumoasă. Din acest motiv tocmai întrebă meșterii sub jurământ de știu să facă alta mai frumoasă. Ei, stând pe coperiș, se mândriau și răspund:

„Află că noi știm
Oricând să zidim
Altă mănăstire
Pentru pomenire
Mult mai luminoasă
Și mult mai frumoasă!”

Domnul cade pe gânduri și dă porunca să strice schelele și să-i lase pe coperiș să putrezească. Meșterii își fac aripi din șindile, dar cum încearcă să zboare cad jos și se prăpădesc. Rămâne numai bietul Manoli sus pe coperiș și când dă să zboare și el și se aruncă, aude din zid glasul nădușit și iubit al Anei lui:

„Manoli, Manoli,
Meștere Manoli!
Zidul rău mă strânge
Țîțișoara-mi plânge
Copilașu-mi frânge!”

Cum o aude Manea ochii i se învălesc, lumea se întoarce în jurul lui, norii se 'nvărtesc și el cade mort de pe coperiș. Unde cădea se făcea

O fântână lină
Cu apă pufină,
Cu apă sărată
Cu lacrimi udată!

Meșterul Manole.

Domnul Negru Vodă trece 'n sus pe Argeș într'o trăsură verde și aurită, trasă de opt telegari. Cu el duce zece meșteri mari, între cari Manole e cel mai meșter. Caută neincetat prin aluniș și cârpeniș

Un zid învechit
Un zid părăsit,

dar înzadar. Se întâlnește cu un noiaș (probabil doinaș) purcâraș, care păzia o turmă de porci. Ii dă bunăziua și-l întrebă de zid, făgăduindu-i răsplată. Purcârașul îi răspunde că a văzut zidul părăsit și mucezit

unde se-'ndesește
trestică
pîfică
răchită
înflorită
papură
inverzită

numai nu poate merge să-i arete locul de teama lupilor, că-i mânâncă porcii și-l bate stăpânul de moarte.

Negru Vodă îi făgăduiește cinste, milă și despăgubire de

scroafă cu purcei
O sută cincî lei;
de tot mascurul
ți-oi da galbănul.

Porcârașul se înduplecă și-i duce la zid, care eră 'n apropiere. Când îl vede Domnul învechit și mucezit descalecă, își face cruce și se închină și ocolește zidul. Manole, care până acum aveà inima rece, bate-'n palme și zice:

„Doamne Negru Vodă
iată c'am găsit
și am nemerit
loc de mănăstire
pentru pomenire.
Var și cărămidă
Că-i pustie multă
Că-i lucrare lungă!“

Negru Vodă de bucurie repetează aproape aceste cuvinte și poruncește să se aducă var și cărămidă.

Manole începe lucrul, întinde sforile, zorește lucrul și zidià zidul. Dar ce

Ziua că-mi zidià
Noaptea se surpă
C'asa Domnul va.

Și așa s'a întâmplat trei ani de zile, înzadar începeà, înzadar zidià și înzadar întăreà zidul, că el tot se surpă.

Manole cade pe gânduri și oftează dar fără orice folos. Se scoală de noapte și lucrà ziua nu lucrà, dar din ochi tot măsurà și gându-și tot frământà. La sfințit de soare, când se lasă lucrul, el nu se duce acasă, ci rămâne la mănăstire și se culcă pe zid, și abià ațipia i se și arată un vis, care-i spuneà, că înzadar lucrà, că zidul nu va stà

Până n'o clădi
Până n'o zidi
Chiar în temelie
Tinără și vie
D'o dalbă soție.

Noaptea trece, se face ziuă. Vedeă zidul jos și iar se gândiă cât țineă ziua. Seara când se lăsă de lucru își chiamă calfele, pune icoana pe masă și le zice:

„Noauă meșteri mari,
Calfe de zidari,
Și cu mine zece
Stă inima-mi rece.
Io că v'am chiebat
Și v'am adunat
Vorbă să vorbim
Sfat să sfātuim
Plan să plănuim
Că zid ce zidim
Surpat îl găsim“.

Și apoi le spune visul adevărat, care cere jertfa zidirii.

Continuă mai apoi:

„Hai să ne 'nchinăm
Hai să ne legăm,
Și hai să jurăm
Jurământul mare
Pe pâine și pe sare
Pe sfinte icoane:
Care mândrișoară,
Care soțioară
Intâi c'o veni
Joi de dimineață
Pe nor și pe ceață
Aici în departe
S'aducă bucate,
Voi s'o apucați
In brațe s'o luați
In zid s'o aruncați
Cu capu să scăpați“.

Toți se leagă pe pâne, pe sare, pe sfinte icoane și pe dulci soțioare. Cei 9 meșteri mari nu țin jurământul, se vorbesc pe drum când merg acasă și le spun femeilor lor să nu vină Joi dimineața la mănăstire cu bucate. Manole iar rămâne la zid, se culcă cu capul pe o piatră. Noaptea trece și dimineața zidul e surpat. Se scoală în cap de ziuă și scrie o scrisoare acasă, o mână pe vânt c'o slugă. Nevastă-sa, Caplea, cunoaște scrisoarea și plină de bucurie cetește:

„Drăguță Caplea,
Soțioara mea,
Ai un bou bălan
Ce-i perdut d'un an.
Ia să mi te scoli
Crânguri să-mi răscoli,
De le-i nimeri.
Și, de le-i găsi,
Ia să mi te apuci
La tăiat să-l duci
Și din carnea lui
Bucate să-mi faci,
La zid să-mi aduci
Pe nor și pe ceață
Joi de dimineață“.

Caplea făcèa întocmai cum erà scris în scrisoare și Joi dimineața cu roua 'n spinare, cu bruma 'n picioare, găsește boul, îl taie, gătește bucate și pleacă să le ducă la zid. Caplea zorià și se apropià, iar bietul Manole o zărește de sus pe câmp, oftează adânc și zice:

„Iacăt-o că vine
Sărmanul de mine!“

lăcrămează, își face cruce și se roagă la cer:

„Dă, Doamne, ș'acum
Ca să crească în drum
Un verde hățiş
Un mare stufiş
S'un rug curmeziş,
Doar s'o speria
Doar s'o împedecă,
Bucate o vârsă
N'apoi c'a plecà,
Altele să ia
D'o întârzià,„

Dumnezeu îi ascultă ruga și acum, ca totdeauna. Caplea se speria, se împedecă, varsă bucatele și pleacă înapoi după altele. Se ia îngrabă și zorește din nou cătră zid. Manole o vede de nou venind pe câmp și iar se roagă ca mai 'nainte cu ochii spre ceriu făcându-și cruce. Dumnezeu îi ascultă ruga și-i trimite în drum

Lupoaică turbată
Cu gura căscată
Cu limba înfocată.

Biata Caplea se sperie și acum, varsă bucatele și aduce altele de nou. Iar sărmanul Manole o observă și a treiaoră pe câmp, lacrimile-i curgeă și se roagă să-i iese 'n cale

Du-o scorpie mare
Cu gura căscată
Cu limba înfocată.

Scorpia îi iese, dar văzând biata Caplea că trece vremea, nu se mai sperie de rândul acesta, cotește drumul și taie câmpul, își zorește mersul și ajunge la zid.

Zidarii încep să râdă când o văd, iar bietul Manole se uită la cer, oftă din suflet și din gură le ziceà:

„Știți rămășagul,
Știți jurământul:
Care mi-o veni
Mai de dimineață
Pe nor și pe ciață,
Voi s'o apucați
În brațe s'o luați
În zid s'o aruncați!“

Nu sfârșia vorba bine, plânsul îl înecă. Calfele puneà 'n zid pe Caplea și o zidià. Manole însă da sacadat porunca sinistră:

„Var și cărămidă,
Că-i pustie multă,
Că-i lucrare lungă!“

Caplea zimbeà, iar ei o zideau de-abinele. Zidul se înalță și se întăria și mi-o cuprindeà. La urmă o prinde grija și le zice din gură:

„De vă e de glumă
Gluma nu e bună!“

Ei n'o ascultă, ci zoresc cu zidul, pun la cărămizi și toarnă varul. Zidul crește mereu și se aude foarte des comanda:

„Var și cărămidă
Că-i pustie multă,
Că-i lucrare lungă!“

Când vede Caplea că nu-i glumă, o prinde plânsetul și o cuprinde vaietul se adresează bărbatului ei, meșterului Manole, să lase gluma, că nu e bună, fiindcă :

„Zidul că mă strânge,
Țițșoara-mi curge
Copilașu-mi plânge!“

Manole nu ziceă nimic, plângeă numai și strigă :

„Var și cărămidă
Că-i pustie multă,
Că-i lucrare lungă!“

Zidul însă se ridică. Biata Caplea abiă mai răsufală și înzădar se rugă lui Manole, dar în fine, când zidul i-a astupat glasul se înduioșiază Manole, înceată a plânge și-i dă răspuns :

„Copilașul tău
Pruncușorul meu
Vază-l Dumnezeu.
Tu cum l-ai lăsat
In pat desfășat,
Zinele c'or trece,
La el s'or întrece,
Și l-or aplecă,
Țiță că i-or da;
Ninsoare de-o ninge
Pe el mi l-o unge;
Ploi când or plouă,
Pe el l-or scaldă;
Vânt când o suflă
Mi l-o legână
Dulce legănare
Pân s'o face mare!“

Nu poate sfârși vorba, plânsul îl înneacă și se depărtează de zid. Calfele însă zidesc cu zor, căci ei n'au avut de ce să le fie milă. Zidul înălțat nu se mai surpă. Sfânta mănăstire se isprăvește, dar, pe când lucră, tot se mai auziă glasul răgușit și vaietul topit al Caplei :

„Manole, Manole
Meștere Manole,
Zidul rău mă strânge,
Țițșoara-mi curge
Copilașu-mi plânge!“

Intr'o Duminecă, zi cu soare, se 'ntoarce Negru-Vodă dela vânătoare și vede mănăstirea ridicată. Iși îndreaptă calul într'acolo și nu se oprește până nu ajunge. Se dă jos de pe cal și o admiră din toate părțile. Mulțamește că i s'a împlinit dorința, crede :

„C'astă mănăstire
O fi pomenire
Și nu s'o vedeă
In lume alta,
Alta ca dânsa!“

Manole însă de sus de pe coperiș clătină din cap și-l pune păcatul să-i zică lui Vodă :

„Doamne Negru-Vodă,
Mare-i și frumoasă,
Mândră ș'arătoasă

Sfânta mănăstire,
 Chip de pomenire,
 Dar, cum este ea,
 Zău pe legea mea,
 C'ăşa lucrătură
 Şi ferecătură
 Mi-e de învăţătură.
 De m'oi bizui,
 Altele-oi croi,
 Mult mai arătoase
 Şi mult mai frumoase!"

Lui Negru-Vodă i-au căzut greu vorbele aceste, cade pe gânduri şi dă peste scurtă vreme porunca să taie schelele şi să lase meşterii sus pe coperiş să piară, ca să nu facă cumva altă mănăstire mai frumoasă. I-a lăsat anume sus pe învăliş:

Zidul ca să-i fie,
 Vântul să-i adie
 Ploaia să-i înmoaie
 Foamea să-i îndoiaie.

Aşa stau pe coperiş trei zile de vară şi postesc, mai stau alte nouă dar îi rupe foamea. Se sfătuiesc şi cafele iau scânduri, îşi fac aripi, dar cum sboară cad jos şi se fac stan de piatră. Meşterul Manole mai stă sus încă cinci zile, dar văzând că nu mai poate răbdă ia şită şi-şi face şi el aripi, le ţântue cu cue de fier şi de oţel, dar unde bătea, sângele ţâşneă. Zboară şi Manole, dar cade şi se face cruce de piatră. Alătura de el izvoreşte un izvor:

Cu apă sărată
 Trecută prin piatră,
 Cu lacrimi sărate
 De Caplea vărsate.

Podul din Arta.

Erau trei măestri lăudaţi, ce puteau tot face. Vestea lor a ajuns şi la împăratul, care-i chiamă printr'un om să le porunciască ca să-i facă podul din Arta. Ei se duc şi-şi cer trei zile de cugetare, se leagă să facă podul în 7 ani, numai să le dea toată cheltuiala împărăţia şi să-i lase să-şi aducă familiile, că erau însuraţi. Împăratul se leagă sub jurământ să le dea toate, să-i facă pod sănătos, că dacă nu îi taie pe toţi trei ca pe oi.

Ei îşi aduc familiile din Nănta în Arta şi încep lucrul, săpau temeliile, rânduiau petritele, dar

Tută ăua te lucra
 Apa noaptea l-u nica.

Aşa lucrau înzădar, mai odihnesc, lacrimi negre plâng şi terminul s'apropie fără ca podul să fie gata.

Intr'o zi de dimineaţă când se spală pe faţă meşterul mai mare, vede o pasăre măiastră, ce tot sare pe cracă şi-i ciripeşte. Meşterul mare se uită la ea şi ea-i zice, să nu se jelească, ci dacă vrea să termine podul atunci:

„A niicluî frate nveastă s-loaţi
 Tru thimeallî s-u băgaţi
 Nviie, n vile s-o-nvăliţi
 Jali s' nîlă s nu nutriţi!"

Meşterului i se rupe inima când aude această prevestire, că nora mică aveă băiat mic, care nu putea umblă şi-l chemă Constantin. Se cugetă şi-i vine, că aşa a urzit D-zeu să se ridice podul prin moartea cumnatei lui.

Trimise acasă porunca ca nora mică să se gătească și să aducă de mâncare. Ea-și alăptă băiatul și-l adormi. Se găti frumos și veni la râu. Le dădă binețe, îi întrebă, ce au lucrat șase ani:

„Doamnă ș noi nă ciudisim,
Puntea de anda o ahiursim,
Duă ș noapti tuți lucrăm
Ș nu putem tra s'o imprustăm.
Ma-marlu nă dimindă,
Cu gîurat nă sprigiură,
Astă-n-ți prinđu cari să aducă,
S nu-l alăsăm tra si-și fugă,
Ma-n thimealii si-l băgăm,
Puntea s-putem s'o adărăm“.

Ea nu pricepea, ce-i vorbeau meșterii, se uită în continu la bărbatu-său, care plângea neîncetat. Și nu 'nțelege de ce plânge. Il întrebă, el îi spune că i-a căzut inelul în groapa temeliei și nu-l poate găsi și o roagă să i-l caute. Ea intră în groapă cum îi spuse bărbatul. Meșterii o zidiră în temelii. Ea, nefericita, strigă în gura mare, se vaită, își sfâșie carnea, își smulgea perii din cap, dar nime n'o ascultă. Ea se roagă din nou de ei, s'o asculte numai o vorbă:

„Țița s ni-o alasați n afoară
Natlu di foami s nu-ni moară.
Ea pitreatiți si ni-l aducă
Tra si-l bag pri țița s sugă,
Că i niic și nicriscut,
Nimprustat, multu minut“!

Cântecul se termină apoi cu un blăstăm: Cum tremură ea sărmana, așa să tremure și podul. Din călătorii ce vor trece pe pod să se înnece cei mai mulți, iar pe an să se înnece atâți oameni, câți peri are ea pe cap.

În Varianta din Veria (cf. Papahagi p. 1044/1045) blăstămii e mai complet, căci ne spune că au fost trei surori și toate au fost zidite de meșterii săi, una la Bistrița, alta la Vardar, iar ea cea mai mică la podul din Arta.

II.

În partea aceasta presint, pe cât se poate de scurt, poeziile, respective variantele popoarelor vecine, ca să pot ilustra raportul de afinitate între ele. Încep cu Ungurii, din variantele ungurești, citez numai una, care ne arată îndeajuns deosebirea între firea acestor produse, trec apoi la Sârbi, Albanezi, Bulgari și sfârșesc cu Grecii, cari sunt vecinii cei mai buni ai Aromânilor.

Kömives Kelemenné de lângă Fehér-Nyiró. Krizá János, Vadrozsák p. 314—317 (Kvár 1863). 12 zidari se leagă să zidească cetatea înaltă a Devii pentru $\frac{1}{2}$ spene de argint și pe $\frac{1}{2}$ spene (félvéka) de aur. Au început lucrul, dar

A mit raktak délig, leomlott estére,
A mit rakták estig, leomlott röggére.

S'au gândit ce să facă până s'au hotărît ca pe femeia care le vine mai nainte

Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tüzbe
Keverjük a mészbe gyöngé teste hammát,
Aval állítsuk meg magoss Déva várát.

Odată-i trăznește din senin femeii lui Kómies Kelemön să meargă la bărbatu-său la Deva. Pe drum însă o prinde vreme rea, ploaie torențială. Surugiul o roagă să se întoarne înapoi, că a visat rău astă noapte,

că copilul lui Kőmies Kelemön a căzut în fântâna din mijlocul curții. «Bate caii că-s a mei și a mea e și trăsura» e răspunsul și trebuie să ajungă înainte. Ei înaintează și Kőmies Kelemön îi vede, se 'ngrozește și se roagă lui D-zeu să o ducă undeva, iar mai departe

Mind a négy pejlovam törje ki a lábát
Vessen a hintómnak négy kereke szakát,
Csapjon le az utra tüzés istennyila
Horkolva térjenek a lovaim vissza,

Dar și trăsura și caii merg mai departe sănătoși și ajung la Deva. Femeia le dă bună ziua și bărbatul îi mulțamește:

Edös feleségöm, neköd is jó napot!
Hát, ide me'jötlél a veszedelmedre,
Szép gyöngén megfogunk, bédobunk a tüzbe,
Tizónkét kőmijes azt a törvéntötte.
Kinek felesége hamarabb jö ide,
Fogjuk meg szép gyöngén, dobjuk bé a tüzbe,
Annak gyöngé hammát keverjük a mészbe,
Avval állítsuk meg magos Déva várát,
Csak így nyerhessük el annak drága árát.

Femeia le răspunde cu bănat, așteptați 12 tâlhari, să-mi iau rămas bun dela prietina și dela băiatul meu, căci și mortului îi sună clopotul de 3 ori, iar mie niciodată. Își ia rămas bun și vine înapoi la cetate, o ard și zidec cetatea și capătă plata.

Kőmies Kelemön se duce acasă, băiatul îl întreabă de mamă, dar tată-său îi zice că vine deseară. Dar seara nu vine mama. Băiatul e neliniștit, îl întreabă din nou, el răspunde că dimineață vine. Dimineața încă nu vine, atunci tatăl său n'o mai poate suci, ci-i spune:

Mönny é, fiam, mönny é, magoss Déva várra.
Ott van a te anyád, kőfalba van rakva.

Băiatul pleacă plângând la cetate și strigă de trei ori:

Anyám édös anyám! szój bár egyet hézzam!
Nem szólhatok fiam! mert a kőfall szoritt,
Erős kővek közü vagyok bérakva itt.

Inima i se frânge, pământul de sub el se crapă și-l inghite.

Variante sârbești

tradusă și românește la G. D. Teodorescu p. 470—473, are 256 versuri.

Trei frați Merliavoevič (craii Vucașin, Voivodu Ugleșa, tinărul Goico) au pus 300 meșteri să le zidească cetatea *Scadarul* pe țarmurul Boianei. De 3 ani lucrează în continuu, dar ce se făcea ziua, noaptea se surpă.

Vila pădurii îi zice lui Vucașin, că înzadar cheltuește banii, căci pânăce nu zidește frații gemeni, pe Stoian și pe Stoiana, în temelii nu poate sfârși. Craiul chiamă la sine pe Deșimir, îi dă 10 saci de aur și-l trimite în lume să găsească doi frați gemeni de acelaș nume. Trei ani a căutat sluga credincioasă, dar n'a găsit nicăiri doi frați gemeni cu acest nume.

Vucașin chiamă din nou pe meșterul Radu cu 300 calfe și zidește înzadar. Iar vine Vila și zice să zidească din femeile lor care le aduce de mâncare la meșteri. Își chiamă frații și-i joară credință, dar Vucașin și Ugleșa își calcă jurământul în brațele nevestelor, numai Goico 'l ținù, el nu spuse nimic nevestei lui iubite. Scenă foarte sentimentală se petrece între Goico și nevasta, dar o îngroapă de vie. Meșterul Radu îi lasă fereastră la țiftă și la ochi să-și alepteze copilul și să-și vadă casa. 8 zile a vorbit, iar copilul a supt un an de zile.

Variante albaneze.

1) Zidirea oraşului *Scutari*. Ursita duce trei fraţi (Scand, Ali şi Amska) din Montenegro la Atena să înveţe limba şi să cunoască ţeara. Când se întorc înapoi au să zidească cetatea Skodra pe ţărmurile lacului, unde le-a fost arătat zeiţa. Jertfa zidirii a fost femeia măestrului mare. Ca să nu-i moară copilul de foame i-a pus o ţavă la ţiţă şi așa a supt copilul 2 ani.

2) Trei fraţi zidesc un pod pe Dibra cu o femeie de a lor.

3) *Podul dela Arta*. Ca fragment, e zidită nora cea mai mică.

Variante bulgăreşti.

1) «Die lebendig begrabene».

Meşterul Mano zideşte cu 300 meşteri cetatea Solun. Când zidiă la turn trece văduva Giurgija, care aveă o fată, îmbrăcată de sărbătoare, meşterul vede fata şi cade de pe schele. Ii îngroapă pe amândoi unul lângă altul pe fata Giurgijeii de vie.

2) Zidirea podului Cadin între oraşele Küstendil şi Dupuiza peste râul Struma (Bulgaria de vest). Trei fraţi zidesc de mult la pod fără rezultat. Să hotărăsc să îngroape muierea ce le aduce de mâncare. Cei mari calcă jurământul, cel mic îl păstrează şi nevasta lui e zidită în arcul din mijloc. Ii lasă sânul şi ochii deschişi şi-şi alăptează multă vreme băiatul.

3) Zidirea oraşului Tirusa la Basardjik. Zidarul Manoil (Manol) n'a spus nevastei lui Tutorka, că s'au legat să zidească o femeie în zid. Ea se scoală în zori, mătură curtea şi casa, dă ţiţă copilului, face prânzul şi se duce cu el la meşteri. Manol o primeşte cu lacrimi, ea-l întreabă de ce plânge, el îi zice că şi-a pierdut inelul în temelie. Ea intră să-l caute şi meşterii o zidesc.

4) Poetul Iwanow face o poezie (baladă) artistică. Arhitectul Pavel zideşte un pod peste Marica şi primeşte afurisitul sfat dela meşterul Radu. Pavel uită să-i spună nevastii lui şi ea vine la pod şi e zidită. Noaptea, spune superstiţia, apare femeia să-şi caute bărbatul. Din arcul podului însă îi curge laptele ţitelor în stropi mărunţi.

Variantele greceşti:

1) «*Podul dela Arta*» în dial. de Korkyra.

45 măestri zidesc inzadar. Odată se aude glasul stihiei: «Wenn ihr nicht einen Menschen einmauert, wird die Arbeit nicht gelingen; aber es darf kein Weisenkind sein, auch kein Fremdling oder Reisender, der zufällig vorübergeht, sondern die schöne Frau des Obermeisters».

2) *Acest cântec în dial. de Trapezunt.*

1000 meşteri zidesc la un pod (!). O voce tainică zice meşterului mare: «Ce-mi dai să gaţi podul?» De-ţi dau fata, n'am fată, de-ţi dau mama, n'am mamă, dacă-ţi dau nevasta, poate să-mi gădesc una mai bună! Trimite Duminecă privighitoarea după nevestă.

3) *Cântecul în dialectul de Zachint.*

45 meşteri + 65 calfe zidesc la podul din Arta. Meşterul mare aude în vis un glas să-şi zidească nevasta, cu numele *ηκαίητρα* (cea mai bună).

4) Var. de pe Creta «*Femeia măestrului dintâi*» culeasă de Ianarakis.

Pe riul negru fac pod. O pasere măiastră ciripeşte. «Arcul nu stă până nu zidiţi un om, dar să nu fie nici orb, nici schiop, dar nici unul care din întâmplare trece pe acolo, ci femeia măestrului mare.

5) *ἡ Οταχειωμένη γυνή μετὰ τῶν δύο αἰτῆς ἀεληφῶν*. (femeia jertfită de amândoi frații ei) 400 meșteri 60 calfe fac podul peste *Elada*. O pasere grăește în glas omenesc, să jertfească femeia măestrului mare.

III.

Fantazia creatoare pe deoparte, iar pe de alta ambiția nețărmurită a popoarelor a voit ca să arunce mărul de ceartă între ele. Focul, aprins odată și-a continuat arderea, mai cu seamă când flacăra lui a fost întărită și de uscăturile intereselor politice. Așa a bunăoară între Unguri și Români s'au dat o mulțime de lupte zadarnice, a căror câștig l-au încasat alții. Câmpul de luptă a fost de multeori vieața culturală și poetică a acestor popoare. Așa de exemplu la 1864 Grozescu Iulian a atăcat într'un mod de tot neiertat în *Fővárosi Lapok* maj. 20 pe Kriza János că ar fi plagiat diferite poezii dela Români, pe cari le-ar fi localizat simplu. Menționez acest fapt, fiindcă e vorba și de *Kömives Kelemenné* despre care ne zice: *semmi egyébb mint a román Ardzesi Kolostor balladának szolgálai plagizálása*. Pe Kriza l-a apărat F. Szabó Samuel în «Pesti Napló» și «Koszoru» tot la 1864. Mai de aproape s'a ocupat cu acest lucru dl prof. Alexics în *Vadroszaper*. cf. *Ethnographia* anul 1897. Pe mine mă interesează acest lucru numai într'atâta, încât voesc să constatez superficialitatea acestui atac nedemn, care n'are loc între oameni serioși. Avem noi, Români și Ungurii, diferite puncte de atingere, dar în cazul da față *Mănăstirea Argeșului* și *Kömives Kelemenné* n'au comun, decât tradiția, la care au Ungurii tot atâta drept ca și Români. Și azi la Filanzezi e credința în întărirea sângelui, care se poate apropia mai mult de sufletul creator maghiar. De altfel și baza etică a operațiunii e de tot deosebită. Meșterii români își pierd viața, dacă nu zidesc mănăstirea și vor fi tăiați în bucăți, ca oile, de nu gată podul, până când meșterii unguri (12 la număr) 'și pierd plata. Mai departe nota psihologică din vieața intimă a lui Kelemen, nu se apropie întocmai de sufletul meșterului Manole. Ambii își pierd copiii și nevestele. Kelemen rămâne în vieață, până când Manole se prăpădește în momentul când 'și întinde aripele și se lansează în aer, ca să zboare jos. Nemeza tragică îl ajunge togmai în acest moment nefericit, lăsându-i echoul sinistru al vaetelor femeii lui să-i răsune în sufletul său negru. Probele de oprire sunt trei la Alexandri, trei la Teodorescu, și numai ploaia cu spume se apropie de poezia Ungurească.

Între variantele balcanice și *Podul dela Arta* e blăstămul un punct de apropiere, care lipsește cu desăvârșire la noi în produsele din nordul Dunării. Jertfa se aduce în urma unei porunci superioare.

În varianta sârbească pășește la mijloc o vilă, la Albanezi ursita, la Bulgari sau hazardul sau o hotărîre a măestrilor, la greci stihia, o voce tainică sau o pasere măiastră, la Români o pasăre măiastră, un vis, o șoaptă în vis și la Unguri cei 12 meșteri se hotărăsc, fiindcă atât la ei, cât și la Bulgari, tradiția eră vie, că nu pot isprăvi, până ce nu aduc jertfa reclamată de credința lor. Acum că glasul păserei măestre se apropie de cel omenesc e lucru de tot natural.

În poeziile românești factorii de creare sânt românești. Întreaga scenărie, întreaga acțiune, întreaga motivare e izvorită din suflet românesc. Avem două zidiri deosebite, la sud un pod, iar la nord o mănăstire. Parcă e podul trecerii permanente din istoria Românilor și tot asemenea mănăstirea, care ocrotește sufletele obosite ale călătorilor perpetui, jertfa podului e nevasta fratelui mic, iar jertfa Mănăstirei e soția meșterului,

care-i întrece pe toți, e nenorocita Ana sau Caplea, după cum a botezat-o fantazia poeziei.

Psihologia invențiunei leagă de această femeie un copil mic de fiță în toate variantele. Schladebach greșește, când susține că Ana ar fi fost în sarcină. Versurile au fost culese rău de Alexandri, sau respective poetul anonim i le-a dictat rău. Eu am înlocuit verbul de jos cu cel de sus și am citat versurile în forma lor naturală:

Țițsoara-mi frânge
Copilașu-mi plânge

iar nu

Țițsoara-mi plânge
Copilașu-mi frânge

căci în pântecel mamei numai feții vrăjiți, pot plânge cam până la o vârstă de 3 ani ca în basme.

Meșterul mare, Manole, s'au meșterul mic își jertfește soția, adecă, ce au ei mai scump și mai sfânt. Jurământul îl fac pe icoane, pe pâne, pe sare și pe soțioare. Ceialalți măiestri calcă sfințenia jurământului și numai Manole, respective măiestrul mic îl păstrează. El păstrează, fiindcă numai ei au fost conștii de chemarea lor și numai ei și-au putut da samă de importanța faptului. Fapt e că și când s'au prins de lucru și au cerut termin de cugetare de trei zile, iar Manole eră cu inima rece. Manole numai când a văzut zidul părăsit și neisprăvit a bătut din palmi de bucurie și și-a dat samă de misiunea lui. Că paserea măiastră vorbește cu meșterul mai bătrân e un act de complezanță, se vede că n'a voit să-i spună celui mic de-a dreptul. Nici lui Manole nu i-a spus visul, respective șoapta din vis, că pe Ana, respective pe Caplea are s-o jertfească. Hazardul însă a voit cu drept cuvânt, ca din moartea soții lui Manole să se întrupeze visul lui Negru-Vodă, pe care se legase Manole să i-l împliniască. De nu s'ar fi sfârșit podul sau mănăstirea, meșterii 'și perdeau viețile. Jertfa aceasta e de tot crudă. Psihologia merge mai departe decât etica. Femeia e jertfită, de ea se leagă altă jertfă, părăsirea băiatului de fiță și apoi la urmă jertfa Meșterilor cu Manole cu tot, care nu e decât o urmare logică, pedeapsa etică, în urma prea marelui lor încredere. Toate aceste momente sunt legate de o acțiune de tot dramatică și vieța lor se desface la scânteliera sentimentelor, celor mai curate, cari le legănu bucuriile și le adormiau năcăzurile lor familiare.

Fratele mic se provoacă, că și-a pierdut inelul, simbolul legăturii lor, în temelie. Manole, deși inima i se rupe, când 'și vede iubita 'și aduce aminte de datoria lui și de jurământul dat, provoacă odată tovarășii iar altădată 'și ia el însuși vișul fericirii lui în brațe și-pune nevasta în temelii.

Soruica din Macedonia sare cu grabă să scoată inelul din temelii și nu bănuște, că va fi zidită de vie. Ana sau Caplea se lasă răpită de brațele fermecate ale bărbatului ei și numai când vede, că gluma se îngroașă începe să-și arate firea de femeie. Dar atunci e prea târziu. Și trebuie să învingă puterea credinței populare.

Meșterii și-au primit pedeapsa legală. Cei 9 pentru jurământul fals, iar Manole pentru prea marea lui încredere cu deosebirea aceea, că cei 9 s'au făcut stan de peatră, iar Manole s'a făcut o fântână lină, sau cruce de piatră. În amândouă cazurile lacrimile soții lui n'au rămas desconsiderate: în cazul dintâi a sărat apa fântânii, iar în al doilea în fața crucii a format un izvor puternic, ce a trecut prin piatră. Ce ideie frumoasă, credința pe deoparte, și alinarea durerii pe de alta! Numai băiatul, marturul

dragostii lor, a rămas desfășat, a fost aplecat de zine, scăldat de ploaie, uns de ninsoare și legănat de vânt și numai în Kōmives Kelemenné piere înghițit de pământ în fața cetății Deva.

Noi urmașii le admirăm opera și ni-se cutremură inima în fața minunii, ce au săvârșit. Podul dela Arta tremură și azi, cum a tremurat inima soții meșterului mic și vestește atât podul cât și mănăstirea în șoapta credinții noastre cruda jertfă, ce s'a făcut.

IV.

De aceea groaza mare a căutat să 'nlocuiască această jertfă, căci s'o șteargă n'a putut, prin alta mai puțin crudă. S'a făcut o înlocuire de jertfă, care ni-se prezintă în două forme și anume: o îngropare fictivă a unei vieți sau îngroparea umbrei animalelor sau oamenilor. Ingroparea fictivă se practică în Scoția. La punerea fundamentului, meșterii iau un meșter mai tânăr sau alt individ, îl pun culcat, încep apoi să se prefacă că l-ar zidi îngropându-l, pun la pietri și bat cu ciocanele. Dupăce sfârșesc ceremonialul se pun pe ospătate și petrecere. Sacrificiul acesta e de natură inofensivă.

Mai periculoasă e zidirea umbrei animalelor respective a oamenilor, care se practică la Sârbi, la Bulgari și în special a oamenilor la Români și la Sașii din Ardeal. Lucrul, la părere, e de tot inofensiv. Se măsoară cu o trestie umbra unui trecător și se zidește în fundament. Respectivul, a cărui umbră i-s'a zidit în temelie, trebuie să moară în decurs de 40 de zile. Evident că prin autosugestiune, dacă aude că i-s'a îngropat umbra, cade bolnav și se poate întâmpla și moarte. Datina aceasta apoi se moderează și mai mult și se înlocuește cu 2 capete de miel și alte 2 de cocoși, cari se pun în cruce în temeliele zidirii. Natural, că carnea a servit pentru ospățul meșterilor, ce lucră edificiul respectiv.

Termin studiul de față, care n'a avut alt scop, decât să arunce o lumină asupra jertfii zidirii la Români. Aceasta ne-a creat poeziile admirabile, studiate mai sus.¹

Iosif Popovici.

EPISCOPUL GHEORGHE DANIIL TEUTSCH.

(1817—1893).

D. Friedrich Teutsch : „*Georg Daniel Teutsch, Geschichte seines Lebens*“, Hermannstadt 1909 ed. W Krafft. 8° pag. 625.

— D a r e d e s e a m ă . —

În fața bisericei evanghelice și a gimnaziului săsesc din Sibiiu e turnată în bronz figura de savant a unuia dintre cei mai de seamă conducători intelectuali, pe cari i-au avut Sașii din Ardeal în decursul secolului trecut, a episcopului G. D. Teutsch.

Credincioșii acestei biserici, de câteori intră la rugăciune și închinare, asemenea studenții școalelor săsești, — trecând zilnic de 3—4 ori pe lângă această statuă — pot să asculte glasul tainic dar totuș atât de elocvent al bronzului și să se pătrundă de un adânc sentiment de pietate și mândrie națională în fața acestei figuri, care nu împodobește numai piața strâmtă, ci înfrumusețează multe din paginile istoriei lor naționale,

¹ În „Studii folclorice“ s'a ocupat de acest subiect și d-l L. Șăineanu.

cărora le-a împrumutat, prin activitatea sa multilaterală un farmec și o frumuseță aleasă.

*

Acest episcop s'a născut la anul 1817 în Sighișoara dintr'o familie, care trăia în condiții destul de modeste. Tatăl său fusese săpunar, ca și moșul și strămoșul. Mama, o femeie isteată și neobosită. Din cea mai fragedă pruncie Gheorghe («Tschik» îi ziceau ai casei, în chip glumeț), arată o deosebită atragere către învățătură. Bunica lui, o femeie veche în zile, dar harnică și sgârcită, care strângea banul cu 7 noduri, când își vede nepotul întotdeauna cu cartea în mână, îl certă adeseori zicându-i: «mai lasă cartea, că doar n'o să te faci vlădică»!...

Școala secundară o studiază în orașul natal fiind norocos a avea printre profesorii săi pe istoricul Carl Goos; care influență în mod decisiv asupra direcției, în care eră să se desvoalte mai târziu fiul săpunarului Teutsch. Lecțiile de istorie ale lui Gooss, pe care însuș îl apreciază mai târziu ca pe «un neîntrecut măiestru al cuvântului atât cu graiul, cât și în scris», erau prilej de cea mai curată însuflețire pentru Gheorghe, care după terminarea gimnaziului din Sighișoara, pleacă în August 1837 la Viena. Aci însă lecțiile profesorilor de universitate îl lăsară cu totul nemulțămît. După mai multe stăruințe, obținând și învoirea părinților plecă, pe jos, la Berlin, ca să asculte prelegerile vestitului Ranke, dela care a reușit a-și însuși metoda severă și conștiințioasă a istoriografiei germane, care se resimte în toate lucrările sale de mai târziu. Pe lângă istorie studiază și teologia.

Intors al Sighișoara, după terminarea studiilor universitare, nu află nici o catedră vacantă la gimnaziul săsesc de aci. Astfel se vede nevoit a petrece vre-o 2 ani ca instructor în familiile nemeșești Megay și Barcsai, pânăcând i-se făcù la gimnaziul din Sighișoara un loc de *lector*, plătit cu 56 fl. la an. În 1843 e numit profesor, iar peste 2 ani conector al aceluiaș institut. Acum leafa lui se urcă la 101 fl. anual. Când și-a scos leafa pentru primul pătrar al anului 1846, întregă o dădù pentru istoria universală a lui Schlosser. Ca profesor tinăr nu se mărginia la îndatoririle oficiale dela catedră, ci păși cu toată însuflețirea și pe terenul activității sociale și al celei ziaristice, colaborând la «Siebenbürgische Wochenblatt» a lui Ioan Gött din Brașov și la «Volksfreund» a lui Michaelis din Sibiiu. Gött eră de mulțori desperat pentru articolele energice ale lui Teutsch, cari cădeau pradă censurei severe, întregi sau în parte.

*

Vieața națională a Sașilor ațipise de-abinele în prima jumătate a veacului trecut. Maghiarismul, pășind însă la începutul anilor 1840 cu totul agresiv, contribuì la redeșteptarea ei. O mulțime de chestiuni vitale ajunseră acum să preocupe capetele gânditoare, astfel chestia limbei, chestia bisericească, unirea Ardealului cu Ungaria și, pentru Sașii din fundul regiu, chestia românească. Teutsch nu întârzie a se pronunța asupra fiecăreia-

Căutând în articolele sale totdeauna să încopcie prezentul cu trecutul, părerile lui au de obicei solide temeiuri istorice. E interesantă părerea lui privitoare la chestia românească și prin care ne reamintește pe Honterus din sec. XVI. Românilor, cari cereau drepturi deopotrivă cu celelalte națiuni ale Ardealului, Teutsch le dădea sfatul, cu totul întârziat, de a-și părâsi credința străbună și a trece la luteranism, ca să poată deveni astfel părtași ai egalei îndreptățiri.

La 1845 luă de nevastă pe Charlotte Berwerth, care muri însă peste un an, iar la începutul anului 1848 se căsătorî cu sora acesteia, *Wilhelmine Berwerth*, care îi umple casa de bucurie, dăruindu-l cu 10 copii.

La dieta din Cluj, care aveă să decidă unirea Ardealului cu Ungaria Teutsch și Gooss fură trimiși ca deputați din partea Sighișorenilor. Amândoi erau aderenți ai unirii, ca și deputații sășești din Brașov, Bistrița, Sebeș, până când cei din Sibiiu și Mediaș stăruiau pentru independența Transilvaniei. Această atitudine politică a lui Teutsch izvoră din convingerea lui, că Austria n'ar fi capabilă de o regenerare pe baze noi, constituționale, și din încrederea puțin justificată, în liberalismul maghiar, care făgăduia tuturor drepturi, pe cari mai târziu a dovedit, că nu le știe respectă (pg. 187: *Magyarismus- Schein des Liberalismus*).

*

Pe timpul revoluțiunii îl găsim căpitan al Sighișorenilor, în șirurile cărora erau înrolați și elevii săi, formând o companie. În locul condeiului de istoric și ziarist încinge spada, iar documentele istorice de pe masa lui de scris cedează acum, pentru câtăva vreme, locul milităreștilor ordine de zi. Această participare la revoluție i-a rămas însă ca o amintire nu tocmai plăcută, pe care o povestește cu destulă amărăciune în însemnările sale din 1 Aprilie 1849 — începuse a-și scrie memoriile de când eră abia un băiat de 13 ani! — arătând, cum Sighișorenii înarmați, au părăsit, la comandă, orașul în timp de noapte spre a se întoarce mai târziu iarăși noaptea în el, — coperindu-și șfiala cu întunerecul nopții «(nachts zogen wier ein, wie wir nachts ausgezogen)» — cum oștirea imperială fugise înainte de a vedea un singur dușman, lăsând orașul pradă Săcuilor, cari făceau haz de fuga imperialilor, cum întreagă comanda baronului Puchner și a celorlalți austriaci pare a-și fi dat toată silința să opereze în adins în favorul lui Bem și al Maghiarilor.

Încă înainte de potolirea revoluției se așează iar la masa de scris, studiind cu răbdare izvoarele istorice, din a căror cunoaștere amănunțită aveau să rezulte atâtea scrieri de valoare și îndrumări practice folositoare. La 1850 ajunge rector al gimnaziului din Sighișoara, purtând această slujbă cu toată sârguința și conștientiozitatea 13 ani de-arândul, în curgerea cărorora nu lipsește delă nici o mișcare națională mai însemnată a Sașilor, cari tocmai timpul absolutismului îl crezură potrivit pentru regularea afacerilor școlare și bisericești. La 1850, la o rugăminte a lui Teutsch universitatea sășească decide a jertfi sume însemnate de bani pentru susți-

nera gimnaziilor (câte 50,000 fl. anual). Tot de atunci datează și încercările de a da bisericii evang. o constituție, în conformitate cu trebuințele timpului și naționalității lor. Căci mai ales dela anul 1807 ajunsese și biserica evangelică într'o situație destul de strâmtorată, care dacă nu eră întru toate asemenea situației noastre bisericești de pe timpul păstoririi episcopului Vasile Moga (1811—1845), nici nu se deosebea mult de aceasta, căci și biserica evangelică fû lipsită de dreptul de legislație, iar direcțiile politice aveau drept de ingerință în toate afacerile ei.

Teutsch a luptat mult pentru redobândirea autonomiei bisericești și avû norocul unor excelenți tovarăși de luptă și de muncă, cum erau Rannicher și Zimmermann. Planul lui eră, să întroducă în constituția bisericească sistemul presbiteral, cu angajarea elementului mirean contra clericilor, în ochii cărora Teutsch apărea ca un naționalist radical. Inceputul se făcû prin «constituția provizorie» votată în sinodul din 1850, dar nu se putû continua și desăvârși decât abia la începutul erei constituționale.

În toate lucrările acestea părerea lui Teutsch eră hotărîtoare.

Studiile de istorie bisericească, pe cari le cultivă într'o măsură intensivă chiar și între împrejurări puțin prielnice, ca în timpul de 4 ani (1863—1867) cât a stat ca preot și protopop la Agnita, au fost de un nețăgăduit folos pentru luptătorul pe teren cultural și politic, și incontestabil au contribuit și ele, ca Teutsch să devină episcopul vrednic, care s'a dovedit în tot timpul păstoririi sale îndelungate (1867—1893), ispitită de multe sbuciumări și puține rezultate pe teren politic, încununată însă de cele mai frumoase succese pe teren științific, școlar și bisericesc.

*

Pe teren politic Sașii au pierdut mult în acest timp, trebuind să vadă la 1876 cu adâncă durere prăbușirea în ruini a autonomiei lor politice, asigurată din vremuri vechi pe seama municipiilor săsești. Și episcopul Teutsch, deși luptase cu o stăruință extraordinară pentru a mai salvă vre-o fărâmbă din drepturile vechi, deși bătuse de atâteaori, zadarnic, calea către Burgul din Viena, unde eră foarte bine primit, fără însă a i se împlini ceva din dorința lui și a neamului său, deși putea să fie deplin liniștit în conștiința sa, că s'a achitat de datoria-i națională, în chipul cel mai demn, totuș a rămas îndurerat de nesuccesul acestor lupte, și până la adânci bătrânețe spunea adeseori cu resignare amară, că o soartă nemilostivă a voit a presără tocmai timpul păstoririi lui cu aceste ruini, în cari moșneagul încărunțit în lupte vedeă nu numai tragicul vieții proprii, ci și al națiunii sale, care nu fusese obicinuită din vechime, ca neamul românesc d. e., a trăi fără privilegii în această țară...

Fiind însă om de un optimism neînvins, a știut să caute mângâierea acolo, unde o putea găsi: în munca de edificare pe teren școlar și bisericesc, în studiile istorice, cari încurajază, și în sinul număroasei sale familii.

Mai ales activitatea lui științifică e de o însemnătate deosebită. Din punct de vedere al istoriografiei săsești ea prezintă un mare progres față

de lăncezeala epocii premergătoare, care n'a produs în sinul Saşilor ardeleni aproape nici un scriitor de seamă. După cercetările şi studiile serioase, — deşi cam unilaterale, ici colo tendenţioase chiar — ale lui Eder şi Schlözer dela sfârşitul secolului al XVIII-lea, interesul pentru cercetări istorice scăzù rapid. Teutsch fù chemat — şi izbuti — a-l redeşteptà şi a-l ţineà treaz o întregă jumătate de secol. Dela anul 1844, — când ajunsese membru al societăţii istorice «Verein für Landeskunde» şi când îşi tipări cărticica sa de istorie: «Abriss der Geschichte Siebenbürgens» (cu frumosul motto împrumutat dela istoricul Elveţiei *Zschokke*: «istoria timpurilor trecute este pomul cunoştinţii binelui şi a răului») — şi până la 1893, anul morţii lui, a publicat neconţenit lucrări istorice şi colecţii de documente, dintre cari valoarea multora a fost recunoscută şi apreciată cu laudă departe peste hotarele Ardealului. Cea mai cetită dintre toate este cartea lui populară, apărută în Braşov la *Gött* între anii 1852—58: «*Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*», carte lăudată şi de marile Ranke pentru «energia şi spontaneitatea spiritului popular», de care e stăpânită fiecare pagină a ei.

Această scriere, în care se află multe lucruri vrednice de ştiut şi pentru Români, a fost prelucrată şi întregită de Teutsch fiul. Anul trecut a apărut al 2-lea volum şi, după informaţiile ce am, în curând o să apară şi al 3-lea, ultimul. Bătrânul Teutsch a avut norocul, de care puţini părinţi vrednici se pot bucura în amurgul vieţii lor: a putut lăsa în fiul său cel mai mare, Friedrich, episcopul de azi, un demn urmaş, moştenitor meritos al scaunului episcopesc, şi continuator dibaciu şi neobosit al activităţii literare, inaugurată de părintele său.*)

*

Episcopul de azi Friedrich Teutsch a publicat acum într'o carte voluminoasă «istoria vieţii» părintelui său, a episcopului Teutsch de odinioară. Este această carte, al cărei cuprins am cercat a-l schiţa în cele premergătoare, în chip cu totul sumar şi fugitiv, foarte interesantă şi instructivă, în multe privinţe. Deşi s'ar părea, că nu e cu putinţă să scrie cineva biografia tatălui său, rămânând în cadrele obiectivităţii istorice, autorul a reuşit totuşi a da o lucrare istorică, în care relaţia familiară dintre erou şi scriitor nu iasă la iveală, decât doar în mulţimea amănuntelor privitoare la viaţa intimă a lui Teutsch, amănunte, pe cari un străin anevoie le-ar fi putut descrie cu atâta precizie şi într'un mod atât de plastic. Şi tocmai aci rezidă farmecul cărţii, care lipsită de orice balast de erudiţie, abandonând cu desăvârşire indicarea izvoarelor istorice, din cari s'au cules informaţiile, e scrisă într'un stil elegant, uşor şi atrăgător, pe alocurea stăpânită de oarecare avânt poetic, încât cine o deschide, nu o va putea lăsa din mână, necetită. Nu este o simplă biografie, în sensul obicinuit, fiindcă nu se mărgineşte la povestirea evenimentelor şi peripeţiilor din

*) A se vedea la pg. 528 o scenă duioasă între tată şi fiu.

vieața lui Teutsch, ci îmbrățișează întreagă epoca, în care a trăit și luptat acest mare principe bisericesc. Sunt zugrăvite pe scurt toate împrejurările mai însemnate ale acestei epoci, toți conducătorii mai de seamă ai Sașilor sunt înfățișați în colori vii, poate ceva cam exagerate în bine, astfel încât citirea acestei cărți, prezintă o imagine clară și aproape complectă a istoriei săsești dintre anii 1840 și 1893. Ici-colea se găesc și repriviri istorice, scurte și cuprinzătoare, asupra timpurilor mai vechi, precum și observații de o superbă ironie fină, cum e d e. la pag. 190—1, unde se vorbește despre *înfrățirea maghiaro-săsească din Bistrița la a. 1860 (Komödie-interestantes Redeturnier)* ș. a. Unele lucruri, adevărat, ni-se prezintă în cartea aceasta într'o lumină deosebită de aceea, în care ne-am obicinuit noi ale cunoaște după descrierile din ultimele două volume ale «Părților alese din istoria Transilvaniei» de Gheorghe Barițiu. Așa d. e., ca să amintim un singur caz: din cele povestite de dl Fr. Teutsch la pag. 207 aflăm, că deputații români din dieta sibiiană ar fi mers orbiș după Șaguna «atotputernicul principe bisericesc», care chiar și în sala dietei, dacă strigă vre-unui orător plictisitor: *taci*, respectivul imediat își curmă cuvântarea și se așeză la locul său. Mărturisim, că la acest loc rebue să regretăm neindicarea izvorului istoric, de unde s'a scos această informație, a cărei confirmare nu se află în alte scrieri istorice asupra lui Șaguna și a timpului său. De altfel asupra relațiilor dintre Șaguna și Teutsch nu aflăm nimic în această carte, lucru cam neexplicabil, știind, că Șaguna trăia în bună prietinie cu mulți dintre oamenii de carte ai Sașilor, ca Rannicher, Dr. Seitz și alții. Intre hârtiile rămase dela Șaguna am aflat chiar conceptul unei epistole adresată lui Teutsch, pe când eră directorul gimnaziului din Sighișoara, și din care se vede, că Șaguna stimă mult pe acest om de litere.¹ În corespondența lui Teutsch vor mai fi probabil scrisori de ale lui Șaguna. Și ne-ar îndatoră mult, eminentul autor al cărții, dacă ar binevoii a ne aduce cumva la cunoștință existența sau chiar cuprinsul lor. Și până atunci ne luăm voie a reproduce, ca un *modest adaos* al acestei dări de seamă, menționata scrisoare a lui Șaguna către Teutsch.

Dr. Ioan Lupaș,

profesor la „seminarul Andreian“.

An das Löbliche Gymnasial-Direktorat A. B. zu Schässburg!

Hermannstadt, den 4. Mai 1859.

Bewogen von der Verehrung, die ich gegen das ausgezeichnete, der Leitung Löblichderselben unterstehende Gymnasialinstitut zu Schässburg

¹ Scrierile lui Teutsch se găesc și azi în biblioteca lui Șaguna, care nu avea obiceiul să le așeze acolo numai ca podoabe, ci le și cetia cu sârguință. Dovadă seria lui de articole („Orientare“), unde citează (în al III-lea art. „Telegraful Român“ anul 1861 Nr. 21 (pag. 80) cele cuprinse în cartea lui G. D. Teutsch: „Das Zehntrecht der evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen“, Schässburg 1858, pag. 213. documentul important dto Sibiu 9 Sept. 1628.

hege, beehre ich mich beiliegende, in unserer Diözesandruckerei erschiene-
ne illustrierte Bibel in romänischer Sprache der Löblichen Direktion
mit der Bitte zukommen zu lassen, dieselbe, *als ein Zeichen meiner Hoch-
achtung gegen Wissenschaft und Sittlichkeit*, für die Bibliothek der belobten
Anstalt entgegennehmen zu wollen.

Wobei ich die Ehre habe, mit der Versicherung ausgezeichnete
Hochachtung zu verharren.

Andreas Freiherr von Schaguna.

CÂTEVA ETIMOLOGII POPULARE.

Fiecare popor primește în limba sa cuvintele străine cu materialul
apercepător deja existent în ea și binecunoscut lui. Cu alte cuvinte: zace
în firea poporului nizuința de a îmbrăcă într'o haină mai cunoscută cu-
vintele necunoscute și străine pentru el, și anume: în haina celui cuvânt,
cu a cărui *formă* aduce mai mult cuvântul cel nou.

Iată pentruce zice poporul *mânegură* pentru *manevră*, *piron* pentru
peron, *lăcrămație* pentru *reclamație*. Tot din cauza aceasta vorbesc ceice
au luptat cu Burcușul de *Cânecreț* în loc de Königgrätz și de *Pământeji*
în loc de Piemontezi și de *Viroana*¹ în loc de Verona ceice s'au răsboit
prin Italia.²

Fenomenul acesta limbistic — cunoscut sub numirea de *etimologi-
zare populară* — fiind unul dintre cele mai interesante fenomene în limba
unui popor, credem că nu facem un lucru de prisos, dacă dăm mai la
vale câteva numiri populare de medicamente, născute din nizuința firească
a poporului de a *etimologiza*, sau mai bine zis de a *româniza* ceace-i
pare neromânesc.

Sunt cu atât mai interesante aceste etimologii populare, cu cât din
unele putem vedea, cum se pot împământenî în câte-o limbă, traduse
fidel din cuvânt în cuvânt, etimologii populare de ale altei limbi, cu care
vine în atingere; etimologii, cari nu se pot explica, dacă nu cunoști na-
șterea lor la poporul, dela care au fost împrumutate.

Exemple. Țăranii români din o parte a comitatului Sibiiului numesc
tinctura cinamomi; *picături de mătură*. Auzind pentru primaoară această
numire am stat crucit: cum poate ajunge Românul la un așa *non senz*,
la o numire atât de imposibilă.

Știind însă că Românii trăiesc aici în atingere cu Sașii, am întrebat
pe farmacist, cum numesc Sașii acest medicament? Mi s'a spus: *Moater-
tropen* (exprimă: Moatärtropăn) derivat din nemțescul: *Muttertropfen*. Enigma
mi-a fost îndată deslegată.

¹ Nume de femeie.

² Afară de cele în deobște cunoscute am mai auzit: *Habarnam* pentru numele
Habermann, *bogdeaproștea* pentru *bogdaproste*, *neghină* pentru *anghină*; iar dela unul
cu ceva școală: *tabăra rasă* pentru *tabula rasa* etc.

Românul auzind adeseori expresiunea săsească (Sașii medicinează mai mult decât Românii, cari se lecuiesc încă și azi în mare parte cu buruieni și leacuri băbești) a îmbrăcat-o românește, și părându-i-se că *Moater*, partea primă a cuvântului de mai sus, nu e decât o «*mătură* stricată» a botezat leacul românește, zicându-i *picături de mătură*.

Altul. *Balsamum copaivae* e cunoscut la Nemți sub numirea de *Strohoel*; Ungurii îi zic: *szalmaolaj*.¹

Dacă n'am cunoaște numirea țaranului român pentru acest medicament, tocmai așa nu ne-am putea explica numirea nemțească și unguerească a acestui medicament, cum nu ne-am fi putut explica mai sus *picăturile de mătură* ale Românului, fără să cunoaștem *Moatertropen*-urile Sasului.

Acest *balsamum copaivae* Românul îl numește: *uleu de paie*; și a ajuns la această numire prin etimologizarea populară a cuvântului *copaivae*.²

E cu ochi și cu sprâncene așadar, că Nemții și Ungurii numai dela Români au putut lua numirile lor, *traducând din cuvânt în cuvânt o etimologie populară românească*.

Dintre etimologiile populare ale poporului nostru referitoare la numiri de medicamente am mai colectat următoarele:

Bâlsan și *Bârsan* pentru: Balsam (Tinctura balsamica).

Apă de călbeasă pentru: *apă de Karlsbad*.

*Apă de carboavă*³ } pentru: *apă de carbol*.

*Apă de Gârbova*⁴ }

Unt de basaconie pentru: *Unguentum Basiliconis* (gr.), lat. *basilicum*.

Unt de-al popii Ion. Numirea aceasta pare a fi născută din: «*unguetum popilionis*, o formă greșită de declinațiune a cuvântului *populus*. Odinioară această unsoare se prepară într'adevăr din acest *populus*, azi însă nu. Numirea actuală farmaceutică îi este: *ung. aromaticum*, numirea veche: *ung. populi*.

Pantilimon (se întâlnește mai rar) pentru: *Antimon*. Numirea generală îi este: *praf de porci*.

Uleu de medalie = uleiu de migdale pentru: *Oleum amygdalarum*.

Spirit de salamă } pentru: *Ammonia*.

Spirit de Salomie }

Spirit de slănină }

¹ Nemțește Stroh, ung. szalma = paie.

„ Oel, „ olaj = uleiu.

² Probabil că la început l-a botezat: „Bâlsau cu paie“, mai apoi „B. de paie“, iar mai târziu a luat locul „Balsamului“ uleiu.

³ Ban rusesc.

⁴ Sat în comit. Sibiiului, lângă Mercurea.

Numirile românești stau în legătură și se explică din numirea nemțească: *Salmiakgeist* și cea ungurească: *Szalamiaszesz*, ale acestui medicament.

Numirea ungurească derivă din cea nemțească. E în firea limbei ungurești de a vâri câte o vocală între consonantele cuvintelor străine împământenite. Așa a făcut ung. din sl. brat > *barát*, din brazda > *barázda*, din nemț. Schnur > *zsinór* etc. Tot așa a făcut și în cazul de față vârând între consonantele *l* și *m* o vocală, făcând din n. Salmiak = *Szalamia*; iar din *szalamia* a făcut apoi Românul *Salomie* și *salamă*.

Tot cu numirea nemțească și ungurească stă în legătură și medicamentul: *Ir de privas alb* pentru *Unguetum Cerussae*. Ii mai zice și *Ung. plumbi carbonici*. Nemții îi zic *Bleiweiss* și *Bleiweissalbe*. Ungurii: *plajbász-ír*.

Mană-surupă pentru *Syrupus mannatus*. Alții mai zic și *șurub* pentru sirup. Am auzit dela o femeie și cuvântul *șuruc* tot pentru sirup.

Róman-Galișcă pentru *Zincum sulfuricum*. Derivat din ung. *római gáliczkő*.

Foi de zână pentru *Folia sennae*. Acestea de obicei se iau amestecate cu *mană*. Se cere așa: *mană și zână*.

Vor mai fi încă multe astfel de etimologii populare, pe toate însă numai un farmacist de profesie le-ar putea colecta.

Numirile de mai sus le-am adunat în farmacia din Săliște (J. Sibiiu).

Axente Banciu.

DOCUMENTE ISTORICE. *)

Adeverintia.

Din porunca Mariei suale Prea Luminatului și prea Osfincitului Dmn Dmn Episcop de sub Nro 326 a. c. din Sîmbata Sact. Lázár data.

Noi din cunostincia Sufletului nostru mărturisim, cum stim adevărat chare am fost de față:

După Boboteaza in dioa urmatore venind pucin Ostas Honvedi dimpreună chu Locuitori din numitul vecsin sat Savagyislaw, si numai de chit ostasi unguresci sau pus in plencir asupra Ostelor Romane. Si Lacuitori de mai sus scrisul sat Magyari au Roboluit tot csie au aflat în sat Dobi-toacie și Bucate, Finuri, Slanin, Haine și alte scule.

Fostul Preot Ioan Mitrofan era ascuns in sat de frica varvarilor, dind de dinsul numai decit lau prins și lau scos afară din Cintirimul S. Bisearici tot batindul si scuipindul. Si lau dus la Chasa ciei Preociasche si lau legat de on stîlp afora în frig pina iau roboluit tot din casa si din ograda csie

*) Originalele acestor documente istorice se păstrează în arhivul consistorial din Sibiiu.

au avut si din tot satul — cse au aflat — si lau desbracat cum lau nascut Maicasa in trupul gol, si când au sosit în Savagyisla au esit in naintea lui chu vinars si iau dat de au beut chu sila sii dicea cha aciestai paharul lui Christos chare lau beut restignit pre Crucie (az Kalvaria Hegyen) si lau legat cu ciei mai mare badsokura de Stilp afora, si lau udat cu apa in gierul ciel mai groadnik, si lau străpuns in coaste ca pe Christos chu Banganeatele, si lau cinut legat la Stilp o zi si o noapte afora intre Silboacie si facinduse dioa la 10 ciasuri sau apucat de Siudecata asupra lui mai mari Norodului acielui Sat, adecha Batrini Birae cie o fost si chu niste Tisturi cie ofost la o Companie de Honvedi doi sau trii nu o fost mai mulci cseialalci au fost din Popor Sudecatorii si la 11 ciasuri lau deslegat dela Stilp, și iau tăiat mădulariul și lau scos afară in Hotarul Savagyislavului si lau impuschat. — Si lau cinut supt pada in temp de 9 zile și leau poruncit Poporenilor sai cha nu chumva sal îngroape cha pe toci ii vor prapadi si ii vor aprinde prin casele lor cu mueri chu copii chutot. — si cind au fost a 10 di la al 9-lea cias pela prind l-au taiat cu sacurile Magyari din Savagyislav Locuitori si lau ingropat in Hotarul lor de 260 de Stingini pina la Hotarul nostru al Feneselului si ramiind 5 Prunci mici in usile oamenilor Saraci Roboluici de Tacel sau si de cse Josag avut — pentru chare lucru trist si sialnik oftind si suspinind raminem chu toci al Onorat Dmniei tuae ciei mai credinciosi fii si sarutind dreapta Blagoslovitoea mana al Onorat Dnului Protopop

Fenesel 3/15 May 1850.

Ioane Dembian m. pr.,
paroch Locului.

1. Biraul Satului si Fikurator Pop Nicolae.	2. K. B. Neagomir Nicolae.
3. Vkor. Mare Toma.	4. Runkan Gavrilă.
5. Sukala Nicolae.	6. Mate Kostan.
7. Pripon Vasilie.	8. Neagomir Ioan.
9. Bade Simion Hodrea.	10. Mate Kit.
11. Hodre Simion.	12. Ples Ioan.

In privincia aciasta cind au prins pre fostul Preot Mitrofan Ioan al Fenesului ostele Magyare au esit si au incis drumu chu foc adecha filierul din capul Satului *Plopti* lau aprins tot nimic nau rămas cha sa nu poate veni oste Romane in jios asupra lor.

*Maria ta prea Luminat si Prea Osfintit Dmne
Dmne Episcoape Mie milostiv Parente!*

După milostiva porunca a prea Luminat Marii talz de sub Nro 326 a. c. mie trimisa din sembata sfentului Lázár in care tei milostivit ami porunci ca se pociu face cunoscut locul unde ar fi fost inmormentat trupul fostului Paroch dela Fenisel Ioan Mitrofan Dupa care milostiva porunca trimiciu aici inchis atestatia dela Parochul Locului de acolo si dela Poporeni nostri de acolo care adevăreza precum jau fost moartea si unde e îngropat care lucru luminat se va vede de aci din Atestatul aici sub Lit. A.

de care trista și grozavă moarte pe tot adevăratul creștin săl apere Ddeu,
pe lenga care remeiu cu fijasca plecatiune.

Al Prea Luminat Mariitale

plecat slugă

Agirbiciu 11/23 Maj 850

Stephan Dembian m. pr.,
protopresb. Tordei.

Consistorul înregistrând datele aceste sub Nr. 417—850, aduce următoarea hotărîre:

«Scena aceasta înfiorătoare să se arete Excelenței Sale D. Gubernator civil și militar în legătură cu arătarea Preasfinției Sale D. Episcop diețesanu de sub Nr. 275 a. c., dimpreună cu rugarea Anastasiei Buha din Runc, care fiindu-i ucis bărbatul de rebeli in anul 1849, au rămas dimpreună cu copiii în ușile oamenilor. — Și fiindcă în privința aceasta nu mai vin arătări dela Protopopi, să binevoiască Eselenția Sa a privi Tabelele sub Nr. 275 așternute de încheiate». (Neiscălit, dar se poate constată după scrisoare, că șirele aceste au ieșit din peana lui Dr. Grigore Pantasi, care eră pe atunci profesor la seminar și viconotar consistorial. Tot al lui e și următorul concept al petiției către Wohlgemuth:)

«Seiner Excellenz dem Herrn Civil u. Militär Gouverneur im Grossfürstenthume Siebenbürgen *Ludwig freiherr von Wohlgemuth*.

Hermannstadt, den 29-ten May 1850.

Mit Bezug auf meinen ergebensten Bericht vom 8-ten April l. J. Z. 275, womit ich mir erlaubte die Konskriptions-Tabellen der im Verlaufe des Revolutionskrieges entweder im Kampfe oder sonst auf irgend eine Art von den Rebellen getödteten, oder zu Krüppeln und Invaliden gewordenen Romanen aus meiner Diöcese und ihrer hinterlassenen Witwen u. Waisen gehorsamst zu unterbreiten, gebe ich mir die Ehre Eurer Excellenz zur hohen Kenntniss ergebenst zu bringen, dass seit der Zeit keine weiteren Ausweise in dieser Beziehung eingelaufen seien, ausgenommen die hier in Abschrift anverwahrte Eingabe der Bewohner aus Fenyessel im Klausenburger District über die von den Rebellen verübte schaudervolle Ermordung des Seelsorger Johann Mitrofan, dann ein Bittgesuch der Witwe Anastasia Buha aus Runc, im Klausenburger Distr., worin sie angiebt, dass ihr Mann im Juni 1849 von den Magyaren getödtet worden wäre und dass sie und ihre Kinder nun in dem grössten Elende sich befänden.

Indem ich also auch diese Familien der gnädigen Berücksichtigung Eurer Excellenz anzuempfehlen mich beehre, erlaube ich mir zugleich Hochdieselben zu bitten die unterbreiteten Tabellen als geschlossen hochgefälligst ansehen zu wollen».

PATRU SCRISORI ALE LUI T. CIPARIU.

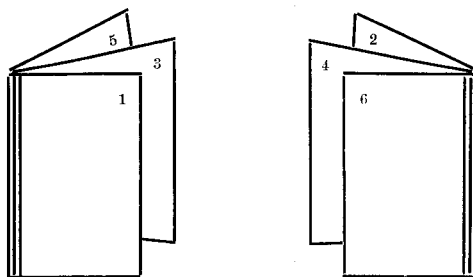
Cunoscând la Budapesta pe d-l profesor secundar Dr. Finály Gábor, mi-a comunicat că posedă patru scrisori, pe cari Cipariu le-a adresat tatălui său Kendi Finály Henrik, fost profesor la universitatea din Cluj. În anul 1860, când a avut corespondența cu Cipariu, era custode la Muzeul național de antichități și numismatică din Ardeal (Erdélyi nemzeti Múzeum régiség és éremtar.) D-l Finály Gábor a binevoit a ne mai da unele lămuriri pe cari le comunicăm aproape textual.

Corespondența a început-o Kendi Finály Henrik, care a cerut dela Cipariu Programă gimnaziului din Blaj pe anii 1855, 1857 și 1858, în cari Cipariu publicase textul tablelor cerate romane, aflătoare în posesiunea gimnaziului.

Pentru a se înțelege mai ușor corespondența dintre cei doi învățați, dăm câteva informațiuni despre caracterul tablelor cerate romane.

Pe vremea Romanilor imperfecțiunea uneltelor de scris era o mare piedecă pentru întrebuințarea scrisului. Cele mai întrebuințate unelte erau tabla cerată și stilul.

Tabla cerată era cam ca tăblițele de astăzi; tablele de lemn erau scobite numai la mijloc, iar suprafața mai adâncă era acoperită cu un strat subțire de ceară, în care se șgăraiau cu stilul literele. O tablă era cam de 8—10 milimetri de groasă. Ne putem deci închipui că păstrarea în arhivă, cum fac notarii publici de astăzi, a mii de asemenea table era cu neputință. Romanii știau că astfel n'ar putea controla autenticitatea actelor, de aceea au găsit un alt mijloc; au făcut așa numitele *triptychoane*, adică trei table, cari erau șnuruite, iar originalul pecetluit. Acesta nu se desfăcea decât atunci, când era vre-o îndoială asupra autenticității copiei, ce era, împreună cu originalul, la particulari. Cele trei table se făceau dintr'o singură bucată, crepându-se în trei bucăți. Marginile bucăților crepate nu erau netezite, așa că se potriveau perfect și astfel marginile ce se lipeau bine deolaltă făceau să se conserve straturile de ceară din lăuntru de orice deteriorări. Aveau următoarea înfățișare:

Partea din afară a tablelor rămânea netedă, numai fețele 2, 3, 4 și 5 erau scrise și anume pe fața a 2-a și a 3-a textul original, iar pe a 4-a și a 5-a copia. Pe pagina a 4-a se scriau și numele martorilor și se pecetluiau capetele șnurului care lega cele două table din afară. Așa că fără desfacerea pecetii nu se putea vedea originalul.

Dacă textul de pe fața a 4-a și a 5-a era deteriorat sau era o bănuială că a fost falsificat, se desfăcea pecetea și se confruntă cu textul autentic.

Scrisoarea *cursiv* din aceste table e încurcată și puțin estetică. Mâna grăbită rotunzează literile colțuroase și simplifică liniile literilor. Așa se explică cum poate fi obiect de discuție, dacă în text e M. MVRTIANO ADQVE sau FVRTIS NOXAQVE, cuvinte cari în literile *capitalis* nu se pot confunda.

D-l Finály Gábor a însoțit scrisorile și de câteva note explicative.

Originalele scrisorilor lui Cipariu le-am predat Muzeului «Asociațiunii».

Oct. C. Tăslăuanu.

I.

Clarissime Domine.

Iustus Dominationis Vestrae desideriiis, quae ex literis de quinta huius mensis summo cum gaudio percepi, satisfactorus mitto iam Annales annorum 1855, 1857 et 1858, solos hucusque a me editos, in quibus quaequam de tabulis ceratis hic extantibus scripta sunt. Annales autem anni 1859,60, in quibus nonnulla de eadem materia adiciam, necdum prodire potuerunt, haud tamen deero eos quoque mittere, quamprimum lucem viderint, Mittam vero etiam ex aliis operibus meis hucdum editis exemplaria pro Museo Transilvano, cui incrementum omnimodamque prosperitatem sincere exopto, summa cum veneratione perseverans

Clarissimae Dominationis Vestrae
servus humillimus

Blasii 16 Oct. 1860. T. Cipariu m. p.
Canonius

P. S. Scire cuperem, an Petri Apor Metamorphosis Trniae¹ cum reflexionibus et additamentis M.² Cserei edita sint necne? Apud me exstat in Ms.³ sed incomplete. De aliis Ms.⁴ alias.

II.

Blasii 26 Oct. 1860.

Clarissime Domine.

Quae de dubiis in tabulis ceratis a me editis mihi perscribere dignabatur, sedulo revolvi et pro meo officio resolvere satagam, voluntas enim certe adest, vires autem non semper conatibus respondent. Ante omnia vero notandum habeo, editionem anni 1855 non ex triptycho integro sed cui ultima tabula tunc deerat factam esse, uti etiam pag.

15 eorundem annalium annotatum a me extitit, atque hinc, quum unicum tantum textum, priorem scilicet, haberem, ex altero autem nonnisi initium scriptura minutori et partim deleta scriptum, quo accedebat et novitas rei et brevitatis temporis inter acceptas tabulas et iam inchoatam Annalium editionem, sperabam Amatoribus literarum latinarum rem adeo gratam me facturum, si occasionem hanc edendarum tabularum arriperem, ut indulgentiores etiam erga editorem futuri sint, si quid humanitas mihi accidat. Promiseram etiam ibidem, alia forte occasione „descriptionem et genuinam tabularum expressionem“ me daturum, ut scirent lectores, non hic editionem omnibus numeris absolutam, sed qualemcunque tantum pro ratione temporis, offerri. Posteaquam vero et tabulam ultimam, et alias tabulas plures obtinuissem, maioremque facilitatem in his legendis usu consecutus essem, non modo commissos errores agnovi, verum fere etiam me poenituit tantopere me properasse. Graviorem etiam errorem in Annalibus anni 1857 pag. 16-a indicavi et emendavi, uberioriorem vero utriusque textus recensionem errorumque emendationem in alium tempus distuli. Reliqua, quae secuta sunt, alibi recensebo. Nunc ad rem.

Ad v.¹ 3.² lectio: „est ne grecum apo-

¹ Versum.

² Textul tablei din chestiune după Cipariu (Programa pe 1856) e următorul:

Dasius Breucus emit mancipioque accepit puerum Apalaustum sive is quo alio nomine est ne. grecum apocatum pro uncis duabus XΘO de bello alexandri fr. m. Vibio Longo

5. eum puerum annum traditum m. murtiano adque solutum erronem fugitium caducum non esse prestari et siquis eum puerum QDR partemve QVaM quis ex eo evicerit q. m. emptorem s. s. eumve ad q. ea res pertinebit

10. uti frui habere possidereq LICEREt tunc quantum id erit quod ita ex eo evictum fuerit

¹ Transilvaniae
² Michaelis.
³ Manuscripto.
⁴ Manuscriptis.

catum pro unciis duabus⁴, est genuina, uti mihi constat ex alio triptycho inedito¹ simili argumenti, in quo legitur: „N Creticam“ idest natione Creticam, et: „pro unciis duabus“ ubi I maiusculum est pro unciis; ubi notandum habeo scripturam huius inediti triptychi, etsi cursivam, ad uncialiam tamen proprius accedere. Nec obstat, quod mox pretium pueri sequatur in altero versu, si quidem scriptura est indubitata in utroque triptycho, adeoque quater ita scripta. Ego enim „pro unciis duabus“ refero ad „apochatum“, denarios vero ad pretium emptio- nis. Quae mea coniectura si non probetur, viderint alii si possint meliorem dare expli- cationem, textus autem in dubium vocari nullo modo potest.

Ad v. 4. Iam in monito (pag. 21. Anna- lium 1855) exposui, hic „denariis DC“ (non CC) significari.

Ibidem: literae FR editionis, in originali etiam FA legi possunt, ex rationibus a D. Vestra adductis; puto tamen rectius FR legi debere, si verum sit his notis: „Fide Ro- gante“ significari. M. enim pertinet ad Vi- bium Longum, nempe *Marco*, uti haec litera recurrit et in secundo textu ad v. 14 editio- nis, qui in primo textu (hic edito) originalis deest.

Ad v. 5. Emendationem dedi in Ann. 1857 pag. 16. Observandum vero, supra fi- nem vocis „*traditum*“ et initium sequentis:

tp pro fr dasius breucus dfp

bellicus alexandri id fide sub esse

15. iussit vibius longus

proque eo puero q. s. s. est pretium

eius XΘC accepisse et habere se dixit

bellicus alexandri ab dasio breuco

act kariableg XIII XVII kal lunias

rufino et quadrato eos

In Corpus Inscriptionum Latinarum, Mommsen și Langemeister numai în următoarele părți s'abat dela ce- tirea lui Cipariu:

rândul 4: *DU de Bellico Alexandri f (ide) r (ogato) M. Vibio Longo.

rândul 5: Eum puerum sanum traditum furtis noxaeque

rândul 7 sfârșitul: q (uo) d (e) a (gitur)

rândul 10 sfârșitul: liceat

rândul 13: t (antam) p (ecuniam) duplam p (robam) r (ecte) d (ari) f (ide) r (rogovit) Dassius.

rândul 19: act (um) Kanab (is) leg (ionis) XIII g (eminae).

Dupăcum reiasă din scrisorile lui Cipariu el însuși a îndreptat mai multe cetiri.

¹ Mai târziu l-a publicat în „Archivul pentru filo- logie și istorie“ 1867 p. 49, de aici l-au luat în Corpus Inscriptionum, fiindcă Cipariu a arătat numai originalul lui Mommsen, dar nu i-a permis să-l copieze. (O. L. L. III. p. 925 și 959).

FURTIS, literis minoribus scriptum haberi: ESSE, formă ≈ II ≈, quae occasionem dede- runt errori, ut pro FURTIS etc. M. MURTI etc. legerem. Ceterum lectionis huius ita emendatae veritatem probat lectio inediti in simili loco, quae ita habet: „eam mulierem sanam *traditam* esse emptori.“

Ad v. 10. Eodem modo voces: „uti frui“, genuinae sunt quod et textus inediti triptychi docet, nec ratio grammatica obstat, quum subintelligendum sit: „eo VTI FRVI“ unde usus fructus, et: „eum HABERE POS- SIDEREQUE“.

Quae autem Dominatio Vestra in meo textu suspicionis arguit, ex eo plerumque capite redarguisse videtur, quod in triptycho Pestinensi a Cl. Erdy edito, voces in dubium vocatae non occurrant. Quod tamen argu- mentum minime sufficere videtur, tum quia textus horum libellorum nequaquam neces- sario in omnibus formularum vocibus abso- lute concordare debet, tum etiam potissimum quia si in Erdyano desunt, at in altero meo inedito *omnes* adsunt.

Ibidem v. 10, erronea est editionis meae lectio: *liceret*, recteque LICEAT legendum esse ego quoque iam in schedis meis anno- taveram.

De lectione editionis meae KARIAB iam pridem dubitare coepi, atque etiamsi ita quoque

legi possit pro literarum ductu *KIYU*

rectius tamen KANAB legi debere censeo, *Canabensium* enim plures Inscriptiones Da- cicae meminerunt.

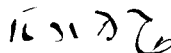
Atque haec sunt, quae de tabulis meis observanda habebam. Gratulor vero sum- mopere, partem triptychi, cuius fragmenta in Annalibus 1858 edere admissus eram, apud D. Vestram inveniri, gratiasque refero sum- mas pro iis quae mecum generose commu- nicare dignata est. Tabula enim mea,¹ ultima triptychi, pessime habita, non modo quod in duas partes fracta sit, sed quod et scriptura partim penitus deleta partim in lineis tantum obscurioribus superstes sit, praeterea vero unco quodam transversim per lineas supe-

¹ Mommsen s'a răsunat pe Cipariu că n'a vrut să-l lase să copieze tabla „inedită“. La textul publicat în programa gimnaziului din Blaj (1858) îi face următoarea introducere: Astfel a stricat („sic corrupt“) C. tex- tul. Deși, în numărul 6 al „Archivului“ (1867), Cipariu îndreptase singur textul.

rioris fragmenti ducto violata sit. -Unde plura in mea editione ex coniectura, reliquisque literarum superstitibus suppleta sunt, quae nunc ex collatione textus communicati maxinam partem dignoscuntur rectius ita haberi, uti textus communicatus exhibet, sed sine hoc accurate nullatenus discerni possunt.

De nomine loci DEVSARE, pro meo DEPI SARÉ, etiam facile consentio, putoque idem nomen latere in tabulis N. Enyedien-sibus ita habentibus... VSAR.

Sed pro meo VII Kal., non puto recte legi XII Kal., in codice enim meo denuo inspecto formam X nullomodo inveni sed pro ea tantum ✓ quod est V. Neque etiam pro meo ET, puto VET, legi posse.¹ Etiam si enim Aquilinus dictus sit *Vettius*, hic tamen id sumi nequit, quia tunc deesset particula ET inter Consules, quam tamen alibi vix puto deesse, dein quia in tabula Erdyana (tab II, 3) expresse legitur: Rustico II et Aquilino Cos., atque ita puto et in tabula Dominationis Vestrae scriptum esse, ubi

 erit non: VET Aq sed II

et Aquilino; Cl. Erdy legit quidem (pag. 21) „Rustico ter“ sed male ut figura docet, rectius vero Detlefsen (pag. 27 et tab. II p. 2) ut puto *secundo*. In meo codice hic numerus non amplius conspicitur, sed tnatum ET.

Interim meis his opinionibus mordicitus non inhaereo, decident tabulae.

Quibus in profundissimo Venerationis cultu persevero

Clarissimae Dominationis Vestrae
servus humillimus
T. Cipariu m. p.

III.

Bläsii 2 nov. 1860.

Clarissime Domine.

Summas refero gratias pro iis, quae me de opere Aporianum docere dignatus est. In meo exemplari initium tantum operis exstat, reliqua autem additamenta tantum sunt ad illud opus auctore noto historico M. Cserei, copiosa ea quidem sed forte iam edita.

Nunc pauca adhuc de tabulis ceratis. Atque ut ab iis incipiam, quae in meis pri-

oribus literis nescio quo fato omiseram, observandum habeo, lectionem editionis meae v. 12 TP PRO, in ultima litera erroneam quidem esse, ideoque legendum esse: T.P. P. R. D. idest „tantum pecuniam *probam dari*“, addita voce DVPLAM, quae supra iiteras TPRR in margine superiori literis tam exilibus scripta, ut eam prima vice liberis oculis percipere nequiverim, quaeque inter TP et PR inserenda est, prouti reipsa in altero textu totus iste locus plene ita scriptum legitur: TANTAM PECUNIAM DUPLAM PROBAM. Quapropter lectio: EAT neque locum habere potest neque etiam necessaria est.

Quid porro per „Apochatum“ intelligendum sit, viderint Jcti'; quibus voces *apocha* et *apochare* novae non sunt, vocem tamen indubitate in duobus antiquissimis monumentis scriptam ob difficultatem sensus in dubium vocari non posse puto.

Cur etiam aetas pueri in hoc, et mulieris in altero quod penes me est libello adscripta non sit, aequae ignoro, video autem et in Erdyano in scriptura interiori quasdam voces huc pertinentes uti: „circiter P. M.“ non nisi ex correctura supra lineam additas esse.²

Consulatum primum Rustici neque ego in fastis inveni, utor autem imprimis „Annalibus veterum populorum etc. Auctore T. Zumptio Berl. 1838“, verum aequae certum est, fastos consulares nequaquam integros ad nos pervenisse, unde multa nobis dubia adhuc supersunt; quam autem parum his fastis fidendum sit, docet exemplum „Bruttii Praesentis II“ quod in Erdyano conspicitur ubi II si pro „secundum“ sumamus, tunc nescio quo poeto hic consul, ter in fastis Consularibus „II“ designatur, nempe annis U. C. 892, 906, et 933; quare ego hic non „II-um“ sed ut in nomine Plinii *secundus* legerim. Quid si forte et de Rustico idem dicendum sit?

Caeterum ego nomen gentile Aquilini non impugno, sed censeo tantum loco citato non VET. sed II. ET esse legendum. Hic vero etiam illud observandum habeo, mea opinione particulam ET in nominibus Con-

¹ Jurisconsulti.

¹ In realitate e scrijs II ET in textul din Cluj și numai ET in cel din Blaj.

² In scriptura exteriori e într'adevăr: annorum circiter p (lus) m (inus) sex.

sulum integre scriptis omitti posse et saepissime omitti quia nulla confusio nominum praemetui potest, verum iis in locis et monumentis, in quibus nomina consulum non per extensum sed uno tantum vocabulo indicantur, particulam ET necessario adiungi debere. Denique ego hac in parte non ad scriptores in genere, eo minus ad scriptores melioris notae provocavi, sed ad tabulas tantum ceratas quotquot hucdum mihi innotuerunt, in quibus omnibus ET insertum reperi.

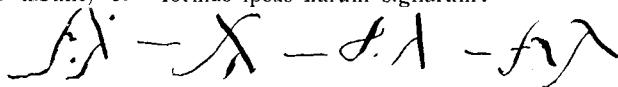
Restat ut de FR sen FA paucula quaedam addam. Scripseram quidem lectionem FR defendi posse, si „Fide Rogante“ accipiamus, sed accuratius inspectis tabulis, et considerato eo hic de fideiussore esse sermonem, persuasus sum, lectionem FR esse erroneam, atque pro ea FA esse legendum uti et in quodam meo apographo scripseram. Sed iam de sensu harum sigillarum cogitandum est, quas Dominatio Vestra per „fideiussore Appromittente“ explicat. Ego autem nonnihil adhuc de hac explicatione dubito, primo propter formam participialem *appromittente* pro *appromissore*, deinde quia haec formula nihil fere differret ab altera FP quae est venditoris, neque etiam intelligo cur non potius scriptum sit FI idest fideiussore, alioquin haec formula solum occurrit in his libellis nempe: *fide sua iussit*, non autem „appromisit“; praeterea si dicatur *fideiussore*, superfluum est *appromittente*, nam hic *fide iussit* sufficit.

Ut autem quid sententiam exponam, ego libentius legerem Fide Auctore, pro fideiussore, eo quod fideiussor etiam „secundus Auctor“ nominari solebat, dein quia in triptycho altero apud me, nomen fideiussoris graeci hominis graecis literis ita scribitur: *AAEXANΔPEI/ANTITATRI* (lege Antipatri)/*CEKOΔO' AYKTΩP, CEIN AI*. Quod est: Alexandri² Antipatri „Secundi auctoris“³ signavi. Pro quo nomine in edito

scribitur: *fideiussor*. Quapropter etiam in Jure Civili Dig. libr. XXI. tit. II, 4 ait Ulpianus: „Illud quaeritur, an is, qui mancipium vendidit, debeat *fideiussorem* ob evictionem dare, quem vulgo *auctorem secundum* vocant?“

Lego ergo: Fide Auctore, etsi haec vox saltem in meis Lexicis non comparet, puto autem ex hac forma etiam dictum fuisse: Fides penes Auctorem.

Quaeri autem posset, an non rectius etiam S. A pro FA legendum sit? Non putaverim, quia etsi forma literae F in scriptura cursiva harum tabularum varia est, probabilius tamen hic est F esse quam S. En formas ipsas harum sigillarum:

An vera sit haec mea opinio necne, ulterius non disputo.

Qui in reliquo summa cum reverentia persevero

Claritatis Vestrae   servus humillimus
T. Cipariu m. p.

IV.

Clarissime Domine.

Quod pridem apud me constitueram votum hisce solvo, atque indicatos nuper libros a me editos, quotquot adhuc habeo Claritati Vestrae ita mitto, ut eos, meo nomen (sic!) ceu tenue munusculum Museo Transilvano eiusque curatoribus ea qua est erga me benevolentia tradere dignaretur. Pluribus non defineo, quem scio pluribus occupatum laboribus, sed unice adhuc salutem plurimam dicens, summa cum veneratione persevero

Claritatis Vestrae   servus humillimus
Bl. 16. nov. 1860.
T. Cipariu m. p.

acll.

13 frust. librorum. (Lege: aclusa 13 frusta librorum = alaturat 13 cărți).

¹ Exact: *CEKOΔ.*

² Exact: Alexandrus.

³ Exact: Secundus auctor.

CONTRIBUȚIE LA ORIGINEA BASMELOR.

— Memoriei lui Hasdeu. —

În șirele de mai la vale reproducem câteva bucăți apucate din gura celorce știu multe. Înainte de a trece la «șirul d'n poveste» nu putem trece fără să facem câteva observări de natură literară.

De când e lumea lume și omul om, acest din urmă a căutat să-și dea seamă despre cea dintâi și a căutat să-și dea seamă despre sine însuș. În aceste lungi cercetări după explicări, a văzut teorii răsărind și teorii apunând; a văzut teorii de tot soiul și de tot neamul: unele ingenioase, altele fără temeii, altele printre ele, încât le venise oamenilor a nu mai crede în ele desprețuindu-le, cu dreptul — pe nedreptul, de o potrivă pe toate. Bacon amintește neted că în judecata omului nu te poți încrede; Shakespeare observă prin rostul lui Hamlet că aspectul natural al hotărârii îl ofilește boala meditațiunei; iar Goethe, că «Pestriță e teoria, în colori vii strălucește realitatea», — observând cineva și mai limpede

Einstweilen, bis den Bau der Welt
Philosophie zusammenhält:
Erhält sie das Getriebe
Durch Hunger und durch Liebe.

Între astfel de împrejurări și între atâtea teorii eră greu să scape neobservate basmele, câtă vreme ele constituiesc partea cea mai de frunte din viața intelectuală a omului naturei. Diferitele păreri sunt expuse sistematic în opera voluminoasă a dl-ui Șăineanu¹ și sunt expuse numai puțin în «chestiunile literare și pedagogice» ale d-lui Străjanu, încât insistarea asupra lor e cu totul superfluă. A zice că numai o părere este corectă, e tot atât de greșit ca și negațiunea absolută a cutăreia sau cutăreia, din motivul că factorii cari au contribuit la geneza basmelor au fost diferiți: trecut și tradițiune, vis și realitate, știință și ignoranță; fantezia și tot cortegiul splendid al acesteia; predominând din capul locului factorii de ordine biologică.

Pe noi mai deaproape ne interesează părerea filozofilor neoplatonici și în special a martirei Hypatia, părere reînviată în zilele noastre de Hasdeu² în sensul căreia originea basmelor este de a se căută în vis.

Pentru specialiști ar fi de interes studiarea criticei străine referitoare la teoria d-lui Hasdeu, observând că în mijlocul Românilor deocamdată nici chiar d-l Șăineanu nu se prea vede înclinat ... iurare in verba magistri... fie pentru a numai da motiv de ceartă d-lui Philippide; fie pentru a nu mai da cauză de ponegriri critice d-lui Arald, fie din nedumerire personală. În «Basmelor române», dupăce vorbește cu toată căldura cuvenită despre importanța cercetărilor unui Tylor sau Otfried Müller, ajungând la părerile lui Hasdeu, le trece, se achită repede de ele, prin următoarele reflexii sulemenite (pag. 57—58):

¹ „Basmelor române“ București 1895.

² „Etymologicum Magnum Rom.“ tom. III. ad voc. „Basm.“

Tocmai din cauza acestui substrat antropologic, ne pare fecundă noua teorie a d-lui Hasdeu despre formațiunea basmelor. Pătrunzând mai adânc decât predecesorii săi în natura fantasiei creatoare, d-sa află originea elementului supranatural din poveștile populare în vis, care asemenea basmului, nu cunoaște nici timp, nici spațiu. Iată în ce mod formulează Hașdeu punctele de căpetenie ale teoriei sale» etc.

În urma tuturor acestora nu va fi fără de interes observarea subscrisului că a auzit personal câteva povești *începându-se anume ca un fel de visuri*. Astfel d. e. povestea indicată cu numărul 1 în articolul de față și auzită mai întâi prin 1895 și apoi în 1899. Badea Moise Clepe, țăran cu totul necărturar, în casa căruia abia băiatul mai prinse ceva carte, începuse neted cu «mă culcai aseară» etc. încât ne făcuse la început să credem că e vorba de un vis, băgând de seamă abia după o vreme anumită că e vorba de «o poveste, cum n'a fost și numai este».

Povestea Nr. 2 încă se începe așa; în forma-i de față fiind însă comunicație indirectă, nu-mi eră permis de a-i face modificări (Băești, 1900).

Gavril Todica.

Povestea Nr. 1.

Mă culcai aseară mai de vreme, fiind ostenit. Și cum mă culcai, îndată mă fură somnul și furându-mă somnul visai un vis posnaș.

Ci-că murise un corcodel de Țigan

mândru
apoi fălos
și sfătos,
apoi voinicos

de îngheț de frică, când își vedeă umbra, în vreme de noapte, la zare de lumină.

Și după Țigan rămaseră trei feciori, unul mai bătrân, altul mai tânăr, al treilea printre ei: unul și unul mai voinicos decât tată-so, că unde vedeă unul umbră, celalalt strigă: Auleo și vai de mine, că de mine nu e bine, iar al treilea o și tuliă la fugă. Altă avere nu le-a rămas decât o iapă albă, cum e țiiganului dragă și o teleagă cu roate rotilate și ferecate, de când mergea pe drumul neted, făcea hodoronc—tronc ca dada Țiganilor când se aieptă să vorbească. Destul, că ficiorii trebuiau să împărțească averea și aici se ivi posna. Nu știeau adecă în ce chip să facă. Ei trei, averea doauă: alba și teleaga! Să dai alba celui mai bătrân, iar teleaga celui mai tânăr, — cel mijlociu o avea atâta cât nimic. Să dai alba celui de mijloc, iar teleaga celui tânăr — o să fluere cel mai bătrân. Și nici într'un modru nu ieșiau la cale, că totdeauna unul se alegea călare, unul în teleagă iar al treilea pe jos.

Dela o vreme ce-i vine în minte celui mai tânăr? «Măi — zice el — haideți să vindem teleaga cu alba cu tot și haideți să împărțim apoi banii între noi».

— Că bine zici — grăiră ceialalți — și bine o găcești parcă nu-i fi curat să nimerеști așa de iute. Și duseră teleaga cu albă cu tot la târg să facă bani.

Ajungând cu vremea în târg, de nimic nu s'au apucat, fără au stat puțin la sfat, că erau flămânzi al dracului și le veni gustul în așa fel și modru, că zău ei or mîncă ce a fi mai bun în târg și unde nu începe cel mai bătrân:

— Să lăsăm teleaga în drum și să intrăm la crâșmă să ne cumpărăm pită albă.

— Dacă ne-om cumpără pită albă, ne-om luă și carne friptă — zise cel mijlociu — c'a fi mai bună.

— Dacă ne-om cumpără pită albă și carne friptă, om luă și o ploscuță de vinars, bun de dat tot pe sub nas c'a fi și mai bună — adause cel mai mic. — Și așa făcură; iar până ce făcură așa, unu de aia, care nu cumpără numai vinde, făcū altmintrelea, că le șterse teleaga cu albă cu tot, fără să simtă Țiganii din crâșmuță nici cât te-ar pișcă un țințar.

Și iacă astfel s'a întâmplat la vremea și în locul acela.

Dar Țiganii mâncau și se veseleau, ba dela o vreme începură a chiui și-a sări, semn că le eră dragă lumea și cum erau ei fericiți și potcoviți de erau gata să zică cuscru cătră căne, ieșiră afară ca trei lei-paralei și vrășmași târgari fără bani în buzunar, iar când colo... se uită în sus... se uită în jos... în dreapta..., în stînga, ...teleaga ca în palmă! Ziseră ei: măi fi-om noi beți, ori nu vedem bine?

la să cercăm! — Dar înzădar, că teleaga s'a telegit, iar alba s'a dus unde a mers teleaga!

— Ei, măi, că hasta nu-i bună și hăsta-i lucru sucit — ziseră ei — dar hai să gâcim cine-i hoțul, care ne-a pîcălit așa de urît.

— Hai!

— Ahăla nu-i om mare, că-i om mic — zise cel mai bătrân.

— Dacă-i mic apoi hie și gros -- grăi cel mijlociu și atunci sări cel mai tânăr adăugând la rândul său:

— Dacă-i mic și gros, o fi și rumen la față. Și se porniră ca vîntul înainte tustrei, de gîndeai că prăpădesc tot târgul și cum nimeriră un creștin după prorocirea lor: mic — gros — rumen, îl și înhățară de mîneci și nici albă, nici neagră hai cu el la judecătorie, să-i facă lege încât ăl om se suciă în toate părțile să bage de seamă cu dinadinsul că oare nu le lipsește ceva.

Judecătorul ia la întrebare pe Țigani:

— În ce chip învinovățiți voi pe omul ăsta? și de unde știți că el va furat averea?

— L-am gâcit, să ierte, Maria sa, domnul judecător.

— L-ați gâcit?

— Gâcit.

— Bine, — ieșiți afară cu toții și peste un pătrar de ceas să veniți iarăș în lăuntru.

Ieșiră Țiganii, cu om cu tot, afară și în vremea asta judecătorul luă un măr gutiu de-l puse într'un tăier și-l acoperi cu alt tăier, apoi chie-mând pe Țigani în lontru, îi întrebă:

— Măi Țiganilor, ce este aici între tăierile astea?

Ciocoi își deteră coate unul la altul neîndrăznind să zică nici țâț, până ce la urmă Țiganul cel mai tânăr agrăi pe cel mai bătrân:

— Da spune d-ta ceva, că hești mai cuminte și mai în vârstă decât noi.

— Da iacă, Măria ta, sărutu-ți tălpile — grăi atunci cel mai mare — știu că heste ceva, da lătăros n'a fi, nici colțuros, ci mai iute bomboliu.

— Dacă-i bomboliu îi și galbinu — grăi cel mijlociu.

— Atunci ce să fie alta decât măr gutiu? adause cel mai tânăr și zău nimeriră, iar bietul țaran se nimeri păgubaș ca din senin, și judecătorul l-a silit să plătească Țiganilor cea telegă cu albă cu tot.

(Auzită prin 1895 în Varșandul Ginlei dela Moise Clepe).

Povestea Nr. 2.

A fost odată, că de n'ar fi fost nu s'ar povesti, un purece ar plesni ca un bou ar răgnî, peste șapte hotare s'ar auzi. Că eu nu-s voinic de viță mică, când l-oi prinde să-l fac tot nimică. A fost odată un om bătrân, de nouăzecișinouă de ani și-i mai trebuia unul și împlinia suta. Și omul acela avuse nouă-zeci de muieri și-i mai trebuiau zece și-și împlinau suta. Și când s'a însurat mai de pe urmă oară și-a luat o fată de șase-spre-zece ani și ceva. Trăit-au, cât au trăit, dar cu asta n'a dus'o mult și simți că i se apropie vremea. Și când eră pe patul de moarte, își chemă nevasta lângă el zicându-i: «Uită-te, tu femeie, simțesc că în curând am să mor și-i rămâneă văduvă. Mi-ar plăcea să nu te măriți de a doua oară, ci să rămâi văduvă, că ai cu ce să trăiești. Totuș îți dau sfatul să te măriți, ba să te măriți curând, dar ia-ți un bărbat, care să mă grijească două nopți în casă, și două la mormânt. Până nu m'o îngriji două nopți în casă nici să nu mă îngropați».

Și grăind bătrânul așa, iacă i-a sosit ceasul să plece din lume. Și a plecat, zău el, cum pleacă toată lumea rând pe rând.

Dacă s'a isprăvit bărbatu-său, cum zisei, chemat-a de seară femeia oameni din sat la priveghiu. Și s'au adunat, la chemare, multă lume dându-se la cărți cu toții, cum e treaba la priveghiu, ca să nu adoarmă și să le treacă vremea mai ușor. Și vezi d-ta, în ce ceas or fi pășit de acasă, în ce ceas s'au apucat de joc — se jucară așa de bine, că iată pela douăsprezece ceasuri sare la ei mortul de pe laiță și-i omoară pe toți, până la unul. Femeia scapă ca prin minune, aleargă acasă la tată-său, povestindu-i cum și ce s'a întâmplat.

Și asta a trecut cu vremea.

Ci după o vreme anumită îi vine femeii să se mărite. Azi o cere un bărbat, mâne o cere altul, ea zice cătră tată-so: «Numai după acela moi duce, care a grijă de bătrânul două nopti în casă, două nopti la mormânt».

Încercatu-s'a fiecare pețitor să pândască. Pândiă, că de rușine nu s'ar fi lăsat, dar pela douăsprezece se sculă bătrânul, săriă la el de-l omoră, fără să mai stea de vorbă și la un ceas după miezul noptii se băgă iarăș între morți. Mulți voinici își mâncară zilele cu pânditul pentru văduva cea tânără: drept și adevărat, că eră și frumoasă de să-ți răpui vieța pentru ea.

Mai pe urmă s'a întâmplat de nici un pețitor nu i-s'a mai aflat. Și atunci tatăl ei trimise cărți în toate părți dând de știre ce i-a spus fata și cine vrea să o ia de femeie să se arete voinic!

La știrile aste nime nu s'a aflat decât un ficior holteiu cu trei câni ca trei smei. El se încumetă să facă ce i se cerea, că-și puse de gând să ia nevasta ori să-și pue capul.

Dacă și-a pus astfel de gând, merse într'o zi acasă, la tata femeii. Peste noapte merse la el, iar dimineața merse văduva de-l trezi din somn sărutându-l. El se sculă și după prânz zise cătră nevastă: Ieși, de-mi câștigă trei lanțuri ca piciorul meu de groase.

A ieșit văduva prin sat de i-a câștigat.

Când a sosit vremea aceea, de se îngână ziua cu noaptea, ficiorul se duse unde eră așezat bătrânul; îl legă cu tustrele lanțurile de gânda-i că-l rupe și se așeză la pândă cu câni tustrei lângă dânsul.

Și a pândit și a grijit; când pela miezul noptii, iată bătrânul s'a pomenit și văzând lanțurile de peste el începă a râde, le trăsni tustrele sărind de-a dreptul la ficior. Dar câni de loc îl simțiră și hop la el, sărindu-i tot în față, de bătrânul nu se putea apropiă de fel de ficior. S'a luptat vâjul dracului o bună vreme cu câni, iar dela o vreme i-a sunat ceasul și trebuî să se întoarcă la morții lui. Însă în bătaia cea lungă, un câne încă s'a prăpădit și ficiorul rămase numai cu doi.

Se întoarse în zorile zilei la văduvă, îngrozit de ce văzuse și toată ziua aceea durmî să mai câștige puteri.

A doaua noapte se puse de nou la pândă. La miezul noptii iarăș s'a sculat mortul, câni i-au sărit în față și s'au încăerat laolaltă până la un ceas, când și bătrânul a murit dar și un câne a mai perit, de-i rămase ficiorului numai unul.

Astfel ficiorul pândind două nopti, a treia zi duse mortul în ci-mitir, îngropându-l ca pe un creștin. Și aici aveă de acum înainte să-l păzească.

Înainte de a se înseră, merse la popa de-i ceru cretă și cenușe sfințită. «Îți dau zice popa — și bagă de seamă cum te porți. Fă o roată cu cenușă și cu cretă, te așează în mijlocul ei, că nu s'a apropiă de tine de ar sta în cap! S'a sculă el dintre morți și a cercă să pue mâna pe

tine, tu stăi țapăn și-i aruncă cenușe în față. Nu-i vorbă, a grăi el cătră tine, dar tu nu-i răspunde nici un cuvânt, ci taci ca peștele în borș, că altmintrelea ești perdut!

Mare bucurie l-a cuprins pe ficior auzind sfatul părintelui. L-a urmat întru toate neabătându-se dela el nici cât negru sub unghie și bătrânul nu i-a putut face nimic.

A patra zi iarăș s'a rugat ficiorul de popă să-i dea cretă și cenușe sfințită. «Grijește — zice popa — de nu te da învins mai ales în astănoapte, că-i aveà grea încercare. Fă-ți cercul de cenușe și te apără, c'or ieși mulți din groapă, la porunca bătrânului, că-i necurat...!

Și astfel s'a întâmplat. Că noaptea, când s'a pus la pândă, ieși bătrânul din mormânt și de odată cu el mai mulți mărunței, de nu-i puteai cunoaște ce-s și cum is. «Alelei, frate, ce faci și cum trăești în lumea asta? — întrebau ei, care de care. Dar iesta pace! Pe care cum îl zăria, îl proșcă cu cenușe sfințită, de l asvârleà cât colo. La un ceas i-a văzut apoi că pier, ducându-se la locul lor, iar moșul rămâne îndărăpt zicându-i: «Bine m-ai grijit! Ia-ți femeea de nevastă și cu avuția mea fă ce-i vrea, că o las pe mâna ta. Iar ca să-mi mai dai o răsplată, astupă-mă cu pământ cum se cuvine, să mă odihnesc în pace și să nu mai ies din groapă».

Și l-a ascultat ficiorul, astupându-l cum se cade. Apoi din noaptea aceea înainte nu s'a pomenit cuvânt să mai iasă bătrânul din mormânt.

Și s'a însurat ficiorul cu femeia aceea câștigând și averea moșului și atâta bunătate aveà, de nu știà ce să mai facă cu ea. Și bogat e până în ziua de azi și se veselește cu nevasta, iar cine n'are nevastă și nu e bogat stă și se uită la stele.

(Comunicată prin 1896 de Vasile Todica, cojocar în Bistrița).

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ.

Rubrica asta ar fi și pentru o cronică a acelei științe, care cu mare putere și cu tot mai mare rezultat lucră pentru ușurarea durerilor omenești, — pentru a științei medicale.

Însă înainte de-a ceti cronică însăș, publicul trebuie să cunoască desvoltarea medicinei, bazele pe cari stă ea azi, și tendințele ei.

A scrie pentru laici o istorie a medicinei, ales în cadrul unui articol de revistă, e lucru greu, fiindcă materialul ce-l cuprinde istoria acestei științe vechi, ca neamul omenesc, este atât de vast și de haotic, încât ești silit să te decizi dela început pentru una din alternativele: să fi mai minușios, plictisind, sau să urmezi metoda eclectică, prezentând numai ce-i mai însemnat sau mai interesant.

Gândul meu e, nu să introduc publicul în amănunte, ci să dau numai o privire generală, pentruca să poată fi mai bine înțelese cronicile scurte din diferiții rami ai literaturii medicale, uimitor de bogate.

Istoria Medicinei. ¹

Nu numai medicină, ci și «doftori» au existat de când e lumea lume, căci i-a produs experiența. Însă la începutul vieții popoarelor arta tămăduirii se mărginează îndeosebi la boalele cu cauză văzută, iar față de cele mai neexplicabile se îndestulează dacă le putea atribui cutărei puteri mistice, unor zei sau demoni răsbunători. Iar bolnavul, ca să se scape de chinuri nu cruță nici o jertfă, — care pe timpul sclavajului constă și din vieți de om, — pentru a mulcomi mânia acelor zeități. La unele popoare izgonirea demonilor înfuriați se încercă prin aceea, că se scutură sau se chiar băteă bolnavul, pentruca demonul, făcându-i-se petrecerea în trupul bolnavului neplăcută, să-l părăsească.

Astfel medicina din stadiul pueril de cultură omenească are un caracter dublu, care se exprimă prin numirea de medicină *teurgico-empirică*². *δεός* = zău, *ὀψίξις* = mântuiesc; *ἐμπειρία* = experiență³.

Dela *Inzi* ne-au rămas în privința asta monumente prețioase, cu deosebire în «Papirusul Ebers» din veacul al XVII.

La *Greci* multă vreme toată medicina se învârte în jurul zăului Asklepios (Aesculapius la Romani), fiul lui Apollo și al Coronei. În templele lui «Asclepiazii» tractau bolnavii cu mijloace psihice (*ψυχή* = suflet) și farmaceutice (*φαρμάκον* = venin; *φαρμάκεια* = arta de-a pregăti leacuri). Foarte interesante sunt cele psihice: Il puneau pe bolnav să doarmă și să viseze, iar din visuri tălmăceau terapia. Dacă se întâmplă ca bolnavul să nu poată visa; se puneau Asclepiazii și visau pentru ei.

Din șirul Asclepiazilor se ridică o figură uriașe: *Hippocrates* (460—359) care se înalță mult deasupra vederilor contemporane. Învățăceii lui se desbină în două tabere, în a *Dogmatistilor*, cari introduc și teoreme filozofice în medicină, dar fac și o samă de descoperiri, și a *Empiristilor*, cari consideră experiența ca izvor principal de cunoștințe medicale.

Ceva mai târziu medicina trece dela *Greci* și la *Alexandria*, pe atunci puternica cetate a Egiptului, unde se fac, sub Ptolomeu I. († 283 înainte de Christos), cele dintâi tăieri de cadavre.

Tot dela *Greci* trece medicina și la *Romani*. Aici se desvoaltă la început deștul de bine, dar în curând se împarte în mai multe școli și curente.

¹ Cine vrea să citească mai pe larg istoria medicinii, o poate afla în: Handbuch der Geschichte der Medizin, begründet von Dr. Med. Th. Puschmann Jena 1902—5, trei volume; Dr. J. Pagel: Geschichte der Medizin, 1898 cu Bibliografie bogată; Haeser: Grundriss der geschichte de Med. 1884; Pagel. Einführung in das Studium der Medizin 1899.

² Baba-doftoriile, băbăriile cu afumări și descântece, ce se mai observă și azi foarte des în popor, sânt rămășițele acestei medicinii primitive. — La chinezi și astăzi, dacă isbucnește difteria, scriu pe poartă că copii lor nu sunt acasă, ca să nu intre demonii. Handbuch der Geschichte der Med. hgg. v. Dr. Th. Puschmann, vol. I., pag. 5.

³ *Terminii tehnici* îi vom explica așa, că vom arăta componenții lor etimologici; unde nu va ajunge asta, vom da și comentarii semasiologice.

Metodiștii (60 înainte de Christos) credeau că boala se naște dintr'o contragere abnormă ori dintr'o moleșire a porilor.

Pneumațiștii (50 înainte de Christos) luau ca element al tuturor lucrărilor normale și bolnăvicioase din timp o materie, ce străbate în toate numită «pneuma».

Eclectiștii (90 după Christos) culeg din toate învățăturile ceea ce li se pare mai bun. Din școala asta iese un medic «de renume european» pe vremea aceea: *Claudius Galenus* (130—201 după Christos), care c'o putere uimitoare resună întreagă știința medicală de până atunci în opere, cari și în evul mediu serveau ca bază de mănecare.

Cu asta încheie epoca romană a medicinei. Căci în urma decadentei imperiului roman, medicina se refugiază preste Persia și Egipt la *Arabi*. Aceștia o desvoaltă mai departe, dar, fantaști cum sunt, îi împrumută multe accente fantastice

Așa unul dintre cei mai de samă învățați, Abu Iusuf Iacob ben Ishac el Kindi («Alkindus») sortează lecurile după principii matematice și după legile armoniei muzicale.

În apus medicina se refugiază în *evul mediu* (din veacul al cincilea până într'al cincisprezecelea) prin mănăstiri. Mai ales dintre mănăstirile Benedictinilor se prefac unele aproape cu totul în mici facultăți de medicină, ca de pildă cea de pe Monte-Casino ori cea din *Salerno*. Aceasta din urmă, veacuri de-arândul, e cea mai renumită școală de medicină, și se și consideră cu începutul tuturor școalelor medicale¹.

Dar medicina nu rămâne mult timp privilegiul călugărilor. Dela școala lor din Salerno încep a ieși și medici laici, cari se răsălătesc pela curțile domnești.

Sub Frideric II. (1194—1250) Mondini de Luzzi își iau îndrăzneala să secționeze în public două cadavre, ceea ce nu se mai întâmplase din secolul al 3-lea înainte de Christos.

Prin acest fapt îndrăsneț se introduce iarăș anatomia, și prin ea observarea mai aprofundată a naturii².

Dar despre mărirea sau chiar încetarea rătăcirilor încă tot nu poate fi vorba, dupăce metodele și mijloacele de cercetare încă nu erau destul de dezvoltate. *Paracelsus* (+ 1554) încearcă să introducă în medicină un

¹ Un product interesant al acestei școli e „Regimen Sanitatis Salernitanum“, un tractat de medicină populară scris în hexametri rimați.

² Ceice folosesc orice ocazie pentru a lovi în biserică au susținut, că biserica a împiedecat dezvoltarea anatomiei. Aceasta însă nu e adevărat.

Iată ce zice un însemnat istoric al medicinei, Robert v. Töply, dupăce aduce o mulțime de dovezi:... „Ba ea dimpotrivă întotdeauna a promovat anatomia, chiar și în butul faimei foarte lățite, dar neconfirmate, că s'ar fi secționat cândva și oameni vii“.

Vezi *Handbuch der Geschichte der Medizin, begründet von Dr. Med. Th. Puschmann, vol. II., pag. 226.*

Tot aici arată Töply că nu s'au făcut secționări la criminali până erau încă vii, ci doar atâta s'a făcut, că tâlharii condamnați e au supuși la o moarte, pe care o aflau anatomii mai potrivită pentru studiile lor. Așa la 1674 o deputațiune a universității

ton de critică aspră, dar cade însuș în extremul, că vrea să explice totul pe cale chimică. De aici se nasc apoi două școli antagoniste.

Cea *Iatrochimică* (ιατροχημική (τέχνη) = medicina; χημική (τέχνη) = știința mestecării, a topirii) toate le explică pe cale chimică, cea *Iatromechanică* (μηχανική = mașină, unealtă) toate le explică pe cale mecanică.

Inventarea microscopului și înlesnirea comunicației dintre deosebitele părți ale lumii îmbogățește cunoștințele medicinei, dar sporește și teoriile eronate, dintre cari amintim numai unele de frunte.

Teoria *Solidară* (Glisson) vede sediul vieții în părțile solide ale trupului, în mușchi și nervi. Cea *Humorală* susține că vatra proceselor morbide e în abdomen, al cărui sucuri necurate trebuie delăturate prin leacuri vomative.

Înzadar îndeamnă bărbații însemnați ca Frank (1745–1821), Keil (1758–1813) și Hufeland 1762–1836), cunoscut și la noi prin Macrobiotica sa (μακροβίος = mare, lung; βίος = viață) că medicina să se țină numai de observările obiective, — medicina chiar și în secolul XIX, se mai lasă înfluințată de teze transcendente.

Mai ales «*Filozofia naturii*» a lui *Schelling* o opăcește multă vreme. Ea învață, și mulți medici acceptau, că, precum materia are trei dimensiuni: *lățimea, lungimea și înălțimea*, așa și natura are trei puteri fundamentale: *magnetismul, electricitatea și puterea chimică*, cari în organismul omului se manifestează ca *sensibilitate, iritabilitate și reproducere*. Aceste trebuie să fie reprezentate în orice organism într'o proporție anumită, și îndată ce se prea desvoaltă una dintre ele, se ivește boala.

La ipotezele și teoriile aceste se mai adaug încă o mulțime, întemeiate pe fel de fel de idei scâlciate. Acestea însă nu le mai dăm loc aci. Numai pe una, a cărei nume e foarte cunoscut, trebuie s'o mai menționăm, și anume: *Omeopatia*.

Constructorul fantasticei zidiri a Omeopatiei este medicul german Samuel Hahnemann, (1775–1843), om dealtcum cu cunoștințe destul de profunde, mai ales în domeniul chimiei, și versat în tehnica farmacologiei.

În farmacologia lui Culleu, pe care o tradusese, Hahnemann văzù că, după folosirea scoarței de China («chinina»), se observă la omul sănătos fenomene asemenea febrei intermitente (frigurile cu întrerupere re-

Siena se roagă de principele de Toscana să facă iar posibilă ținerea unei „anatomii“, donând universității stârvul unui ucigaș. Dar executarea să nu se facă prin spânzurare și crepare în patru, ci după metoda din Pisa, prin sugrumare.

Ca specimene interesante mai notez aici următoarele: La 1444 universității din Viena i se oferă gădele să-i facă rost de un cadavru pentru „anatomie“, căci sunt prospecte că o femeie tânără să fie condamnată la moarte. Universitatea intră bucuroasă în pertractări pentru câștigarea acestui „Suppositum“.

La 1536 vestitul profesor de universitate Vesal fură în Löwen bucată de bucată dintr'un cadavru de pe furci, pentru a-și putea isprăvi cartea. „De humani Corporis fabrica“. Palfyn (1650–1730) e surprins în Kortrijk de poliție tocmai când desgropă un mort, și e silit să fugă la Gent.

gulată), pe cari chinina le vindecă. Asta l-a adus la ideea, ca și puterea altor leacuri zace într'aceea, că produc simptome asemănătoare celor ale boalei.

După ce a făcut experimente la sine și la pacienți, a crezut că este pe deplin îndreptățit să stabilească legea: «*Similia similibus*», ceea ce în românește s'ar putea exprima mai pe scurt prin proverbul tot de cuprins omeopatic: «cui cu cui se scoate afară». Prin aceasta întâia lege Hahnemann susține, că numai leacurile, cari produc aceleași simptome, ca ale boalelor ce vrem să le vindecăm, pot avea efectul dorit.

Mai târziu i s'a părut, că dacă pacientul ia o doză mai mare de leacuri, efectul se observă mai târziu, decât dacă ia numai câte puțin; că deci fiecare grad de suptiare îi dă leacului un nou grad de putere, o «potență» nouă. Așa — ca să dau o pildă strașnică — pentru vindecarea unei boale numită de el Sycosis, el recomandă suc de Thuja «subțiat la potența a decilioana¹».

Discipolii acestui «maestru» și erau mulți într'o vreme — s'au văzut constrânși să retracteze din aceasta doctrină rând pe rând câte un principiu mai special, apoi câte unul și mai general, până când a mai rămas numai însemnătatea ei istorică și impulsul binefăcător ce l-a dat farmacologiei și farmacoopiei.

Medicina modernă.

Veacului al XIX lea îndeobște i-se dă epitetul ornant de «Secolul științei naturale și al tehnicei». Pentru că în aceasta sută de ani, știința a izbutit să se emancipeze tot mai mult de sub jugul filozofiei aprioristice și al deducțiunii, căutându-și obiectele pe cât se poate numai în sfera proceselor, cari se pot urmări exact, se pot controla și adevări obiectiv.

Urmând pe această cale mai sigură științele, — în primul rând cele fundamentale, precum fizica, chimia, biologia, — fac progrese uriașe; descoperirile și invențiunile se sporesc peste așteptare, revoluționând nu numai modul de trai fizic al omului civilizat, ci în mare parte și modul lui de cugetare.

În filozofia timpului se arată, curente «pozitiviste» (A. Comte, E. Littré, Spencer) și materialiste (C. Vogt, Iac. Moleschott, V. Büchner, H. Czolbe).

Medicina în sfertul întâi al aceluia secol se sbuciumă încă tot în vraja metafizicei, și mai ales în cea a filozofiei lui Schelling, despre care am făcut deja amintire.² Încetul cu încetul însă și medicina își schimbă con-

¹ V. Pagel gesch. der Med., pag. 334.

² Iată un specimen: Să fie de exemplu vorba despre lacrimă. Pe când azi anatomia descrie macroscopice (*μαζοδός*=mare, *σχοπέω*=privesc) glandulele lacrimale și canalele lor, histologia le arată microscopice (*μικροδός*=mic) constituția fizică, iar chimia pe cea chimică, — iată cum se descria pe atunci organul lacrimal în Analiza fiziologică a lacrimilor scrisă de un Dr. Nathan (1807—1362): „Lacrimile ca depărtare și jertfire a unei părți organice sunt simbolul unei supunerii sub povara puterii externe, dar totodată și a recunoașterii unei sublimități, a unei mărimi morale, ba chiar a celei mai înalte judecăți obștești. (Pagel: Geschichte der Med., pag. 339).

duita metodică. O face asta cu deosebire în urma influinței însemnate ce-au avut-o asupra ei două doctrine, cari au exercitat de altcun o înrăurire epocală asupra științelor în general.

Aceste sunt: 1. Stabilirea legii despre constanța energiei, de Robert Mayer, 2. Teoria descendenței de Carol Darwin.

1. Prin aceea, că R. Mayer și mai apoi Joule și Helmholtz au arătat, că energia nu piere, ci numai se transformă, au dispărut ipotezele mistice despre o «putere de viață», și explicarea proceselor vitale pe baze fizice și chimice au câștigat o bază sigură.

2. Prin teoria sa privitoare la valoarea logică a conceptelor sistematice: gen, specie, familie etc., Darwin a produs o discuție grandioasă în privința heuristică și foarte folositoare pentru metodele științei.¹

Aceste două doctrine și descoperirile lui Pasteur, despre cari va fi vorba mai jos, au avut darul de-a porni un curent de știință medicală aproape prea radical obiectivă, bazată numai pe experiment, pe microscop și pe analiza chimică.

După aceasta fericită întorsătură urmează un timp de experimentare, de purificare, și apoi de activitate medicală rodnică, în care medicina, însușindu-și toate descoperirile mai însemnate din diferitele științe, a lucrat mai mult, decât în toate sutele și miile de ani de mai înainte.

Nu s'ar potrivi cu proporțiile acestei schițe istorice, dacă am arăta pe rând sporul realizat în *toți* ramii științei medicale; vom prezenta deci numai unii mai tipici și și aceștia numai în trăsături foarte generale, urmând apoi, ca în cronicile ce vor urma să prezentăm la fiecare chestie datele monografice respective.

— Cei doi rami ai *Biologiei* (*βίος* = viață): *Zoologia* (*ζῷον* = animal) și *Botanica* (*βοτάνη* = plantă) i-au dat medicinei avânt prin aceea, că botanica a observat și studiat cea dintâi *celulele*, adică acele mici individualități formale, din cari se desvoltă și compune planta.

Zoologia a constatat apoi, că trupul omenesc e compus din aceleaș elemente formale, din *celule*,² a scrutat cu deamănuntul proprietățile, celulelor, ale țesăturilor și organelor, apoi referințele genetice ale diferitelor animale.

¹ Cu alte cuvinte: Darwin a încercat să stabilească adevărul cu privire la întrebarea, ca oare împărțirea viețuitoarelor în genuri, specii, familii etc. are oare baze reale logice, sau este numai un mijloc convențional pentru ușurarea cunoștinții, precum este de ex. și împărțirea istoriei în veacuri („evuri“) din considerări mai mult didactice, decât absolut științifice. — Despre „Teoria lui Darwin“, despre teoria descendenței, a evoluțiunii, selecțiunii etc. vom vorbi tot la acest loc într'un număr viitor.

² *Celula* este elementul, din care sunt compuse toate organele tuturor ființelor viețuitoare. Materia din care sunt compuse celulele se numește *protoplasmă*. Celulele au mărime diferită: cu diametru dela 0.003 mm. (sămânța bărbătească) până la câțiva cm. (de ex. gălbinișul ouălor de struț, care e o singură celulă). În fiecare celulă este unul sau mai mulți sâmburi (nuclei), cari au rol conducător în viața celulei. Celula are proprietatea de-a se *mișca*, de-a *reagă*, de a se *nutri* și de a se *spori* (prin împărțire).

Fizica și Chemia sunt științele fundamentale, cari au avut și au cea mai mare influință asupra medicinei. Cu ajutorul lor și a fiziologiei (v. mai jos) s'au descoperit până 'n amănunte legile, după cari se poartă economia trupului, a «mașinei omenesti».

Și în privința cunoașterii boalelor și a terapiei (*θεράπεια* = îngrijirea bolnavilor) fizica a dat metode prețioase, precum fotografia, microscopia, laringoscopia, auscultațiunea, percusiunea, oftalmoscopia, endoscopia; iar în urma dezvoltării chimiei medicina terapeutică nu mai este avizată singur la experiență, li se produc medicamente sigure și pe calea combinațiunii, ca de ex. antipirina, cocaina, acidul salicilic, lanolina și altele.

Fiziologia (*φύσις* = natură; fiz. = știința despre procesele vitale normale din trupul omului și al animalelor). Prin experimentări la animale și prin alte metode exacte, mai departe prin aplicarea rezultatelor ajunse de fizică și chimie, fiziologia a pătruns tot mai adânc în tainele proceselor și ale funcțiunilor, prin cari se susține trupul omenesc, așa încât fiziologia a influențat puternic toți ramii medicinei, și nu se poate numi bun medic acela, care nu e fiziolog bun.

Patologia (*πάθος* = suferință, durere), știința despre cauzele, ființa și decursul proceselor morbide, încă și-a știut aservi toate agonisirile însemnate ale științelor naturale.

Virchow a arătat, că și procesele morbide se petrec în elementele de formă ale corpului, în celule, și astfel a încetățenit și 'n patologie modul de cugetare fizico-chemic în locul teoriilor umorale, vitalistice și altele. Și mai mare claritate în ce privește cauza și decursul morburilor s'a făcut prin descoperirile și invențiunile ce le-a făcut.

Bacteriologia (*βακτηριον* = bățișor) Pasteur (1822—95) a fost cel dintâi, care a documentat, că fermentațiunea, putrezirea se produce prin ființe nevăzute, cari sboară prin aer, prin microorganismele, cari s'au numit bacterii.¹

Mai târziu apoi, călăuzit și de experimentele lui Koch asupra bacilului inflamării de splină, a aflat că dacă veninul unor bacterii se altoiește la un alt animal, acela devine tot mai fără efect și nu mai produce moartea, ci numai schimbări locale mai ușoare, după a căror tămăduire animalul trăiește scutit de acea boală, este imun.

Lui Koch i-a succes să cultive colonii de bacterii, să-i feștească cu anilină și astfel să-i studieze mai aprofundat. El află bacilul tuberculozei și al colerei, indigând totodată mijloace, prin cari să se împedecă ciuma și deocamdată să se pună zăgaz tuberculozei.

Când Koch a observat, că bacteriile secernează o materie, în care apoi pier, a încercat să vindec tuberculoza cu veninul produs de înșiși bacilii tuberculozei. Deși nu i-a succes după așteptare — din cauza slabei

¹ *Bacteriile* sunt ființe plantare foarte mici, fără clorofil, cari se sporesc prin împărțire, și prin produsele lor numite toxine înveninează organismul. Fiecare specie de bacterii își are veninul propriu producând un anume fel de boală.

rezistențe a țesăturilor organismului, — s'a arătat îndeajuns că drumul apucat e bun.

Tot pe acesta înaintând, Behring a aflat serul difteriei, extras din sângele animalelor, pe cari, inficiindu-le cu difterie au scăzut de atunci cu peste 52%, și sunt prospecte și mai frumoase pentru viitor.

Chirurgia a făcut progrese uriașe mai ales în urma alor două înoini epocale, ce le-a realizat, și anume: 1. Metodul anti- și aseptice, și 2. Narcoza.

1. Lister condus de ideile lui Pasteur, că în aer zboară niște ființe nevăzute, cari produc sau complică morbul, a căutat după mijloace, cu cari să poată împiedeca stabilirea bacteriilor, deci să împedecă infecția.

El satură înainte de operație aerul cu soluțiune de carbol, iar pe rană așeză un bandaj mare muiat în aceeaș soluțiune. Aceasta procedură a dat rezultate așa de strălucite, încât în curând toate spitalele mai de seamă operau după metoda Lister. Lister a folosit deci metoda anti-septică. (*σηψις* = putrezire). Koch însă a perfecționat procedura, recomandând folosirea de instrumente și rufării sterilizate. Koch a introdus deci metoda aseptice.

În cel mai scurt timp fenomenele cunoscute sub numirea de morburii accidentale de rană, cari adeseori produceau stări mai grele decât însaș operația, au dispărut cu desăvârșire, și-acum chirurgia poate îndeplini operații, cari cu un sfert de veac păreau imposibile. Pe când de pildă încă Dieffenbach († 1847) susținea, că celce face o ovariotomie e vrednic de pușcărie, astăzi se fac cu sutele chiar și exstirpări de mitră fără nici un caz de moarte, ba chiar și la vătămarea celui mai gingaș organ, a creierului, medicul pătrunde în locul vătămat, scoate corpurile străine, și bolnavul se vindecă.

2. Introducerea narcozei (*νάρκη* = amețire) prin Carol Jaksen (1805—1880). În decursul unei experimentări, lui Jaksen i s'a spart un rezervor de clor. Simțul de inecare ce l-a cuprins a voit să-l contrabalanseze și cu rezultat satisfăcător — prin inhalare de eter. După un timp oarecare însă a simțit o moleșire, o slăbire a simțirii.

În urma acestei pățanii el a aplicat eterul mai întâi la dentistică, apoi și la operațiile chirurgicale. Dela 1847 alături de eter se mai folosește și clorofomul compus de Liebig.

Prin anestezia generală (*αισθησις* — simțire, plus *α* privativum) sau parțială, operațiilor chirurgicale li s'a luat aproape totul din groaza, din cruzimea ce se zicea c'o au.

Budapesta, Decembrie 1908.

Aurel Dobrescu,
medicinist.

C R O N I C A.

Numărul Românilor din țările Balcanice. Dl Vas. *Diamandi*, membru al Societății geografice din București, profesor la școala comercială română din Salonic, a publicat la Paris o statistică a Românilor din Turcia europeană și din Grecia,¹ al unei colecții care va purta numele „Bibliothèque Cazacovitchi“, în amintirea lui *Dim. Cazacovici*, Român macedonean, care după ce a luptat o viață întreagă pentru progresul neamului românesc din Macedonia, și-a lăsat la moarte toată averea pentru realizarea acestui scop.²

Dl *Diamandi* stabilește întâi numărul familiilor românești, — servindu-se pentru sandjaciul de Ianina și pentru Tesalia grec. de cercetările sale personale, iar pentru rest de raporturile inspectorilor primari și ale institutorilor; — computând, în număr mediu, 10 persoane pentru fiecare familie. Dl *Diamandi* găsește că trăiesc:

	Români
în vilaietul de Monastir	196,370
„ „ „ Salonichi	146,370
„ „ „ Cossova	19,800
„ „ „ Janina	129,010
„ „ „ Scutari	59,420
„ „ „ Adrianopol	} 20,000
„ „ „ Constantinopol	
în celelalte vilaiete	150,000
deci în Turcia europeană	720,970
în Tesalia și în Grecia	200,000
Adăugând numărul Românilor din Sârbia	150,000
și din Bulgaria	110,000
<u>În țările balcanice trăesc . . . . .</u>	<u>1,180,970</u>

C. Nedelcu.

O scrisoare a d-lui Dr. I. Urban Jarnik. Învățătul profesor de limbile romane dela universitatea din Praga a adresat adunării generale a „Asociațiunii“ din Șimleu, ținută în August 1908, următoarea scrisoare:

¹ „Renseignements statistiques sur la population roumaine de la Péninsule des Balkans. Paris 1906 pag. 29 12°.”

² Pentru viața și activitatea lui D. Cazacovici, v. *Analele Academiei Române*, t. 25 (an. 1902—3).

„Prea Stimaților Domni! În 1876, va să zică cu 32 ani mai înainte, am luat parte la adunarea generală a Astrei din Sibiu și trei ani mai târziu la cea din Sighișoara. La adunarea cea din urmă mi s'a făcut chiar însemnată onoare de am fost ales de membru onorar al acestei instituțiuni culturale.

Socotind rezultatele minunate ce a obținut, și încă în împrejurări atât de grele „Asociațiunea“, mă simt mândru făcând parte din dânsa. Un lucru numai amărește bucuria mea, este gândul că nici cu 30 de ani mai înainte n'am meritat onoarea cea mare ce mi s'a făcut și că nici de atunci încoace, după atâta amar de vreme, n'am făcut pentru limba română ceva de Doamne ajută.

Ar fi prea lung dacă aș vrea să deslușesc, cum s'a putut întâmpla una ca aceasta, atâta numai spun: Dacă ar fi fost cu puțință ca în pozițiunea mea de profesor să nu mă îndeletnicesc decât cu lucruri, pentru cari simțeam o adevărată tragere de inimă, atunci de bună seamă slabele mele puteri le-aș fi fost întrebuițat numai și numai pentru studiarea limbii române, acelei limbe, care în produsele muzei poporane îmi plăcea într'atât, încât mi se părea, că nu se poate ceva mai frumos pe fața pământului.

Am de gând, într'adevăr, ca de-acum înainte, după ce am aflat cine să mă înlocuiască la Universitate, în ce privește filologia romanică, să nu mă ocup decât cu limba română, pentru care de 35 ani am atâta tragere de inimă. Imi pare însă rău că puterile mele trupești și sufletești în restimpul acesta s'au și sleit așa încât nici acuma nu mă pot aștepta la ceva deosebit.

Cât de fericit aș fi, dacă s'ar putea să mai petrec încă odată în viață-mi în mijlocul Românilor, să mai văd locurile, unde am petrecut niște momente fericite nu ca între străini ci ca între niște frați de sânge, bătrânețele au venit însă năpraznic și mă împiedecă.

Să-mi fie deci iertat ca cel puțin în modul acesta din depărtare mare, chiar din fundul țării Cehului să Vă trimit salu-

tările mele cele mai cordiale, și urarea sinceră ca Astra să iee un avânt tot mai mare spre folosul neamului român și al frumoasei limbi române.

Să trăiască
Să 'nflăorească
Printre valuri
Să răsbească
Viață lungă
Să ajungă
Fie-i plină
A sa pungă!

Vă rog, Domnilor, să primiți o străngere de mână frățescă. Potștyn, 5 August 1908, Dr. Ioan Urban Jarnik, profesor la universitatea din Praga“.

✱

Bibliotecă populară. Intre mijloacele de propagandă culturală a așezământului nostru e și „Biblioteca populară a Asociațiunii“. Acestei publicații i s'a dat în timpul din urmă o mai mare importanță. Și e firesc acest lucru, doar întreaga lozincea vremii de a ne sprijini în toate mișcările noastre pe masele populare, nu poate fi trecută în faptă decât prin crearea unor legături de intimitate cu sufletul mulțimii. Astfel toate instituțiunile din zilele noastre, pentru a-și croi baze mai solide de existență, se năzuiesc a prinde rădăcini cât mai puternice în sufletul masselor. Cu atât mai mult ii revine această îndatorire „Asociațiunii“ noastre care prin rostul înființării chiar a fost îndrumată spre această țintă. Trecând deci peste perioada primelor începuturi, când preocupările curente ale vremii nu erau în mare măsură favorabile pentru educația culturală a păturei de jos a societății, când năzuințele de căpetenie tindeau mai mult la înființarea unor așezăminte pentru întărirea păturei intelectuale de curând înfiripate, „Asociațiunea“ s'a apropiat cu încetul de o nouă interpretare a datoriilor. În urma împrejurărilor de diferit ordin cari au redus în mod simțitor activitatea culturală a unora din cele mai de căpetenie instituțiuni istorice ale noastre, „Asociațiunea“ a câștigat nouă atribuțiuni. A trebuit să-și lărgească cercul de activitate și să-și creeze mijloace pentru a putea îmbrățișa problema vastă de a contribui cu mai multă putere la creșterea culturală a țărânimii noastre. Alături de organul „Tran-

silvania“ în care se publicau contribuiri științifice-literare fără menirea de-a interesa mulțimea cetitorilor, s'a înființat și o bibliotecă populară.

Scopul acestei publicații pentru popor a fost dela început îndoit: crearea unui mijloc de propagandă culturală între cetitorii dela sate și trezirea unui interes mai larg pentru așezământul nostru cultural a cărui însemnătate crește treptat. Eră necesară și una și alta. În zilele noastre înaintarea culturală a țărânimii nu ține pas nici cu împlinirea celor mai elementare trebuințe. În împrejurările tot mai vitrege ale vieții, țaranul trăește ferit de povețele unei educații culturale. Lipsit de orice îndrumare a vreunei instituțiuni, e lăsat în voia întâmplării care scade greșurile neștiinței numai prin îndelungata și amara învățatură a vieții trudite. Năzuințele lui spre lumină se frâng de povara traiului zilnic, iar trebuințele lui sufletești rămân îngrădite între hotarele moștenirii strămoșești. Până bine de curând poavașa măsurată a călindarului și produsele literaturii apocrife potoleau setea lui de carte, alături de ciaslov și alte cărți bisericești. Librari străini doritori de câștig exploatau și exploatează și astăzi dorul lui de cetit, răspândind în casele țărănești „Epistolia“, „Povestea lui Leonat din Longobarda“ și alte tiparuri fără valoare, iar uneori foarte păgubitoare prin tendințele lor. Eră necesar deci ca o instituțiune călăuzită de înțelegerea justă a unor interese superioare să înceapă a întocmi treptat această lectură prin cărți cari pornesc din deplina cunoaștere a trebuințelor sătenilor noștri. Psihologia particulară a unor relații de viață patriarhală adăpostită cu totul de influințele civilizației, impune în această privință norme deosebite de educație. Dela lectura poveștilor cu smei și alte elemente mitice, făurite de închipuirea bogată a țaranului nostru, până la o disertație economică e o cale lungă pe care numai din procesul luat al pregătirii treptate o poate străbate cetitorul țaran. Icoana unui făt frumos din creațiunile mitice se oglindește în adâncimile nepătrunse ale sufletului românesc din care s'a intrupat pe când o disertație economică atinge probleme străine de mentalitatea lui. Pentru a pregăti acest drum și-a povățuit pas de

pas țărănimea spre o mai prielnică stare culturală „Asociațiunea“ a hotărît în timpul din urmă să deie o mai mare importanță „Bibliotecii populare“ care va avea să cuprindă în broșuri accesibile mulțimei material potrivit pentru trebuințele cetitorilor dela sate. Zilele trecute au apărut următoarele broșuri: Nr. 28. *Povestiri de Pop Reteganul* cu o prefață de O. Goga Nr. 29. *V. Alexandri: Poezii alese* cu o prefață de Il. Chendi. Nr. 30. *Ionel: Principii morale și creștinești*, cartea VI. de V. Gh. *Borgovanu*. Nr. 31. *O seamă de cuvinte de Octavian Goga*. Nr. 32. *Cum să trăim?* Statuti doctorești de *Aurel Dobrescu*. Aceste broșuri atât prin subiectul ce tratează cât și prin limba în care sunt scrise pot fi deplin înțelese de țăranul cetitor al lui „Leonat și Dorofata“, iar prin ieftinătatea lor (20 bani broșura) încă sunt destinate unei răspândiri cât mai largi.

Pe lângă această menire de mare însemnătate, broșurile „Bibliotecii populare“ pornite de „Asociațiune“ sunt chemate a introduce așezământul nostru în conștiința obștei sătęști. Numai prin trezirea unui interes mai simțitor în toate straturile noastre sociale și prin contribuția materială a unui număr neasemănat de mare a membrilor poate împlini această societate culturală măcar o seamă din multele probleme cari o preocupă. În întreagă activitatea ei „Asociațiunea“ se sprijinește pe ajutorul material dat de membri contribuenți al căror număr prea modest înfățișează oricui limitele înguste între cari se strivesc din vreme variatele planuri de regenerare culturală cari nu le lipsesc oamenilor înzestrați cu conducerea acestui așezământ. Chiar și în împrejurările noastre: 1115 membri activi din clasa de douăzeci de ori mai număroasă a cărturarilor noștri și 735 membri ajutători, cea mai mare parte surtucari, din țărănimea destul de puternică ce avem, constituie un număr destul de nemulțumitor. După îndelungi și repetate apelări la sentimentul de jertfă al cărturarilor noștri a venit timpul să trezim interesul țărâniei noastre cu mai multă dare de mână pentru destinele „Asociațiunii“. Acest scop nu se poate atinge decât prin răspândirea cât mai intensivă a acestor broșuri între cetitorii dela sate.

Urmărind această țintă „Asociațiunea“ înlesnește înființarea de biblioteci populare în satele noastre. În înțelesul regulamentului „Asociațiunii“ în fiecare localitate în care se găsesc patru membri de orice categorie se poate constitui o agențură spre a înființa o bibliotecă populară. Comitetul central al „Asociațiunii“ pune la dispoziție cărți din biblioteca populară precum și alte publicațiuni prin cari se întemeiază biblioteca. Ar fi datoria tuturor cărturarilor noștri dela sate să cumpănească deosebita importanță a acestor străduințe și să contribuie cu sprijinul lor la întărirea singurului nostru așezământ cultural care în aceste zile grele e menit a duce cu un pas înainte soarta culturală a poporului nostru. G.

✱

O scrisoare a lui Avram Iancu. In cartea lui *Eugen von Friedenfels: „Joseph Bedeus von Scharberg — Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert“* vol. II. pag. 404—412 se găsesc aprecieri juste, scrise cu oarecare căldură, despre Iancu, pe care un istoriograf austriac, vestitul *Helfert* în a sa „*Geschichte Österreichs*“ Wien 1870) îl înfățișează deasemenea în cele mai frumoase colori („*der Alpenkönig-Iancu*“).

La pag. 411—412 reproduce Friedenfels o epistolă a lui Iancu către Ilie Măcelariu spre a dovedi, că din Iancu nu s'a stins scânteia spiritului său ager și pătrunzător, nici după ce în urma zguduirilor suflatești, prin cari a trecut el și națiunea română, ajunsese victima celei mai înfiorătoare boale. Reproducem aci epistola aceasta interesantă, care poate servi și ca o complectare a celor povestite în biografia românească a lui Iancu.

„Frate Ilie!

Epistolele tale din 5 și 21 Februarie le-am primit, și dacă nu ți-am răspuns până acum, să nu crezi, că am făcut-o decât din acel motiv simplu, că mi-am propus a nu mai corespondă cu nime. Sute de epistole dela amici și conșcolari — cari sigur numai cu intenții bune voiau să afle: dacă ma trăesc ori nu — le-am aruncat la o parte fără a le da răspuns, ceea ce în tot cazul e o indiscreție din parte-mi, dar eu nu sunt de vină, dacă mi-am câștigat, durere, trista

convingere, că în ziua de azi omul nici nu mai știe, cui să se încreadă.

Tu mă întrebi, ce mai sperez și ce mai cred eu? Iată îți răspund, că *timpul speranțelor mele a trecut*, și că credința mea e ca a șarpelui, căruia natura îi impune să-și apere capul; totuș să nu crezi, că spun acestea, fiindcă mi-aș teme vieața mea nenorocită; nu, — căci *această vieață mi-am expus-o în anii 1848 și 1849 în mai multe rânduri pentru iubita mea națiune și pentru credința cătră Împăratul*, — ci înțeleg iubita mea națiune, care suspină de atâtea dureri și pentru care m'ar durea inima, dacă prin mărturisirea credinței mele adevărate o aș aduce într'un pericol și mai mare. — Altă dată mai mult, rămâi sănătos și nu-ți uită de mama, la sânul căreia ai crescut și nici de prietinel tău sincer: *Iancu m. p.*, avocat și prefect. Vidra de jos 15 Maiu 1860.

Ar fi de dorit, ca acele sute de scrisori, de cari face Iancu amintire în această epistolă, să se fi păstrat, și aflându-se la vre-un particular, să se trimită Muzeului „Asociațiunii“ spre îngrijire. I. L.

✱

„**Conferințele și seratele Asociațiunii**“. Conform hotărârii adunării generale din anul trecut, biroul central a încercat să organizeze în cursul acestei ierni conferințe sistematice pentru inteligența noastră din centrele mai însemnate. Lipsa unui spirit de activitate unitară și mai ales lipsa unor îndemnuri sufletești mai înalte ale cărturării noastre adăpostite la orașe a zădărnicit realizarea acestor intențiuni bune. Comitetul central s'a văzut silit a lăsa în grija despărțămintelor aranjarea

conferințelor. Unele dintre ele le-au și început în cursul iernii. Până acum avem informații că s'au ținut conferințe în următoarele despărțăminte: În *Bistrița* s'a ținut o serie de șase conferințe, în *Brașov* cinci conferințe, în *Năsăud* profesorii dela gimnaziu o serie de patru conferințe, iar în sala festivă a muzeului diu *Sibiiu*, cu începere dela 1 Decembrie 1908, în fiecare Duminică se aranjează serate muzicale, reprezentații teatrale și conferințe. Asupra acestor conferințe și serate vom reveni mai pe larg și nădăjduim că ele se vor ține în toate centrele mai însemnate. T.

✱

În revista „*Erdély*“, (Nr. 9—12 1908) care apare la Cluj, d-l Dr. Czirbusz Géza publică sub titlul „*Hegyek és folyok nevei Erdélyben*“ (= nume de munți și de râuri în Ardeal), o listă de numiri, care ne privesc și pe noi. D-sa s'a mai ocupat de aceste numiri în cartea sa „*A kárpátok hegyeinek és folyóinak nevei*“, apărută în Becicherecul-mare (Nagy-Becskerek).

✱

Aviz. În această rubrică vom publica în numerii viitori dări de seamă asupra cărților mai importante ce se vor trimite la „**Asociațiune**“, precum și notițe bibliografice.

✱

Cărți nouă. În curând se vor pune sub tipar și vor apărea următoarele broșuri din „**Biblioteca populară a Asociațiunii**“: „*Prin noi înșine*“ de *N. Petra-Petrescu*; „*O colecție de fabule*“, cu o prefață de *Il. Chendi* și „*Scrisori cătră țărani*“ de *T. Simtion*.

Partea oficială.

Ședința I-a a comitetului central al „Asociațiunii“ ținută la
30 Ianuarie 1909.

Prezident: *Iosif Sterca Șuluțu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*. —
Membri prezenți: *Dr. Vasile Bologa, A. Bunea, Dr. Il. Pușcariu,*
Romul Simu și N. Togan.

Fundațiuni: (Deciz. 3. Nr. 61—1909). Literile fundamentale ale *fundațiunii*
Dr. I. Nichita se înaintează Ministerului de culte spre aprobare.

— (Deciz. 4. Nr. 49—1909). «*Silvania*» înaintează contul curent al *fundațiunii*
Dr. I. Nichita, la sfârșitul anului 1908 cu un sald de K 5270·72
în favorul fundațiunii.

Donațiuni: (Deciz. 5. Nr. 16—1909). Decedatul *Ioan Cinca*, paroh gr.-cat.
în Pișcani dăruiește «Asociațiunii» suma de K 200, care se adaugă
la fondul general.

— (Deciz. 22. Nr. 12 11—1908). Din răscumpărările felicitărilor de anul
nou s'a încasat K 596·50, cari se vor întrebuița pentru înzestrarea
muzeului.

— (Deciz. 23. Nr. 82—1909). D-l *Teodor Filipescu*, chimist Seraievo dă-
ruiește K 50 și Dr. *Ioan Demian*, adv., în Sânmiclăușul-mare suma
de K 5 pentru «Fondul pentru instruirea analfabeților». Fondul nu
se va creă, iar suma de K 55 se va împărți ca premii preoților și
învățătorilor.

Despărțăminte: (Deciz. 6. Nr. 78—1909) *Abrud-Câmpeni*: Se dă ajutorul
de 100 cor. pentru prelegeri populare. Desp. dă două premii de câte
20 cor., pentru ceice vor instrui cel puțin 10 analfabeți (șed. comit.
cerc. din 28 Decemvrie 1908).

— (Deciz. 7. Nr. 23—1909). *Agnita*: S'a decis împărțirea desp. în două,
al Agnitei și al Nocrichului. Cu înființarea noului desp. s'a încredințat
d-l protopop Ioachim Muntean din Agnita. La adunarea cercuală din
Nocrichiu s'au ținut următoarele prelegeri: N. P. Petrescu, dir. de
bancă, «Din puterea proprie»; Dionisie Ganea, «Pomărit, Aurel Milea,
iurist, «Obiceiurile rele ale poporului (crășma și judecăți); Aron Me-
țian, paroh, «Despre Asociațiune». S'au împărțit 40 de cărți între popor
(șed. comit. cerc. din 12 Noemvrie 1908 și adunarea cerc. ținută în
Nocrich la 22 Noemvrie 1908).

— (Deciz. 8. Nr. 119—1909). *Alba-Iulia*: Se dă ajutorul de K 100 pentru
prelegerile populare, cerut de direcțiune.

— (Deciz. 9. Nr. 62—1909). *Bocșa*: La adunarea cercuală în Bocșa-
montană s'au ținut următoarele prelegeri: Ioan Marcu, înv., «Scă-
derile cari împiedecă înaintarea poporului nostru»; Petru Ieremia, preot,
«Rolul cultural ce-l au țaranii din Bocșa-montană pentru populațiunea
română din jur». S'au înființat o agentură și o bibliotecă în Bocșa-
montară. S'a încasat suma de K 200. Se dăruiesc despărțământului
câte 3 exemplare din publicațiunile populare ale «Asociațiunii» (adu-
narea cerc. ținută în Bocșa-montană la 27 Decemvrie 1908).

- (Deciz. 10. Nr. 3—1909). *Brad*: În cursul anului 1908 s'au ținut în fiecare Duminică șezători cu țărani, cercetate de câte 30—72 țărani. În cursul acestei ierni s'au înființat cursuri de analfabeți în 21 comune. S'au înființat 24 biblioteci populare, făcându-se pentru fiecare registre în regulă, (raportul direcțiunii).
- (Deciz. 11. Nr. 135—1909). *Dobra*: Se dă ajutorul de K 100 pentru prelegerile populare, cerut de direcțiune.
- (Deciz. 12. Nr. 142—1909). *Hațeg*: Se dă ajutorul de K 100 pentru prelegerile populare. În comuna Puiu s'au înființat o agentură și o bibliotecă, (șed. comit. cerc. 24 Ianuarie 1909).
- Deciz. 24. Nr. 1263—1908) *Ludoș*. Preotul Vasiliu Russu a înființat o agentură în Sieulia română. Se dăruiesc publicațiunile populare ale «Asociațiunii».
- (Deciz. 13 și 14. Nr. 1235—1908 și 93—1909). *Lugoș*: Direcțiunea a adresat un apel preoților, îndemnându-i să țină prelegeri populare. În Lugoș s'a deschis un curs pentru analfabeți (raportul direcțiunii).
- (Deciz. 15. Nr. 94—1909) *Năsăud*. În postul-mare se vor începe conferințele pentru inteligență (raportul direcțiunii).
- (Deciz. 16. Nr. 91—1909) *Orade*: S'au luat dispoziții pentru ținerea prelegerilor populare (șed. comit. cerc. din 12/25 Decembrie 1908).
- (Deciz. 17. Nr. 1233—1909) *Panciova*. La adunarea cercuală în Petrovaselo s'au ținut următoarele prelegeri. Ioanichie Neagoe «Andrei Baron de Șaguna»; Nicolae Pența «Monografia comunei Petrovaselo», împlinindu-se 100 de ani dela colonizarea ei. S'a încasat suma de K 34. Desp. se invită să ia dispoziții pentru începerea unei activități mai spornice. (Adunarea cercuală ținută în Petrovaselo, la 13 Decembrie 1908).
- (Deciz. 18. Nr. 103—1909). *Săliște*. Se dă ajutorul de 100 K pentru prelegerile populare (șed. comit. cerc. din 29 Decembrie 1908).
- (Deciz. 19 și 20, Nr. 113, și 28—1909) *Șimleu*. Se dă ajutorul de 100 K pentru prelegerile populare și se dăruiesc câte 4 exemplare din ultimele 5 numere ale «Bibliotecii populare a Asociațiunii» Desp. a împărțit mai multe abecedare pentru cursurile de analfabeți. Se cumpără pe seama bibliotecilor din despărț. 25 exemplare (à 4 K), în preț de 100 K, din «Schiza Monografică a comitatului Sălăgiu» de Dr. Dionisie Stoica și I. P. Lazar. (șed. comit. cerc. din 5 Ianuarie a. c.)
- (Deciz. 21 Nr. 31—1909) *Turda*. La adunarea cercuală d-l Ioan Murașanu protopop, a ținut o prelegere despre «Instruirea analfabeților după metoda Gabel». S'au împărțit 121 broșuri între popor. Desp. se invită să desfășure o activitate mai intensivă (adun. cerc. ținută în Turda-veche la 27 Decembrie 1908).

Cărți dăruite: (Deciz. 25. 126—1909). Pentru biblioteca din Săsciori s'au dăruit publicațiunile populare ale «Asociațiunii».

Membri decedați: Ioan Moldovan, protopop, membru pe viață.

Membri noi: Dr. Petru Fabian, canonic în Gherla s'a înscris membru pe viață.

Extras din procesul-verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Nr. 190 1909.

Concurs.

În conformitate cu dispozițiunile pentru administrarea fondurilor și fundațiilor «Asociațiunii, pentru literatura română și cultura poporului român», se publică concurs pentru «*premiul Andreiu Murășan*» pe doi ani de câte K 300.

La concurs se admite orice lucrare originală de cuprins literar, tipărită în Ungaria în cursul anilor 1907 și 1908.

Concurenții vor avea să înainteze până la 1 Maiu a. c. st. n. la biroul «Asociațiunii» în Sibiu cinci exemplare din lucrările lor. Decernarea premiului se va face în ședința plenară a secțiunilor științifice-literare, iar premiarea în adunarea generală din acest an.

Sibiu, 1 Februarie 1909.

Prezidiul Asociațiunii:
Iosif Șterca Șuluțu m. p.

Edițiunile Asociațiunii.

A. „Biblioteca populară a Asociațiunii“.

K f

Nr. 1.	Povestiri (I) din viața țaranilor români, de <i>Ioan Pop-Reteganul</i>	—20
Nr. 2.	Povestiri (II) din viața țaranilor români, de <i>Ioan Pop-Reteganul</i>	—20
Nr. 3.	Despre cărțile funduare și intabulări, de <i>Dr. V. Moldovan</i>	—30
Nr. 4.	Sfaturi bune. Trei disertațiuni, de <i>Emanuil Ungurianu, Dr. Elie Cristea și Nicolae Ivan</i>	—20
Nr. 5.	Casa părintească crescătoare indivizilor și popoarelor, de <i>Ioan Popea</i> , fost profesor la gimnaziul rom. din Brașov	—20
Nr. 6.	Despre testament, de <i>Dr. V. Moldovan</i>	—30
Nr. 7.	Poșta, telegrafal, de <i>Gavr. Todică</i>	—20
Nr. 8.	Icoane din istoria Grecilor vechi. Partea I, de <i>V. Lazăr</i>	—20
Nr. 9.	„Grădina” de „lăgumi”, de „ <i>I. F. Negruțiu</i> ” II, „ ” „ ”	—20
Nr. 10.	Grădina de lăgumi, de „ <i>I. F. Negruțiu</i> ”	—30
Nr. 11.	Cultura cucuruzului, de „ <i>I. F. Negruțiu</i> ”	—20
Nr. 12.	Ionel. Principii morale și creștinești de educațiune. Cartea I. Familia, de <i>V. Gr. Borgovanu</i>	—20
Nr. 13.	Ionel. Principii morale și creștinești de educațiune. Cartea II. Ionel de un an <i>V. Gr. Borgovanu</i>	—20
Nr. 14.	Ionel. Principii morale și creștinești de educațiune. Cartea III. Ionel până la șase ani, de <i>V. Gr. Borgovanu</i>	—20
Nr. 15.	Ionel. Principii morale și creștinești de educațiune. Cartea IV. Ionel la școală, de <i>V. G. Borgovanu</i>	—20
Nr. 16.	Ionel. Principii morale și creștinești de educațiune. Cartea V. Ionel la școala vieții, de <i>V. G. Borgovanu</i>	—20
Nr. 17.	„Astra”. Informațiuni asupra scopurilor și instituțiilor Asoc.	—20
Nr. 18.	„Regule ortografice”, stabilite de Academia Română în anul 1904	—10
Nr. 19.	Vulcanismul de <i>Gavr. Todica</i>	—20
Nr. 20.	Impărțirea, lucrarea și îngrijirea unei moșii, de <i>I. F. Negruțiu</i>	—20
Nr. 21.	Nuvele istorice. Cartea I. de <i>I. Al. Lăpădatu</i>	—20
Nr. 22.	„ ” Cartea II. „ ” „ ”	—30
Nr. 23.	Cărticica „sănătății”, de <i>Dr. I. Beu</i>	—20
Nr. 24.	Învățătură despre legile privitoare la notarii publici regești, de <i>M. Beșan</i>	—10
Nr. 25.	Poezii populare din Bănat, de <i>E. Hodoș</i>	—30
Nr. 26.	Despre începutul neamului românesc, de <i>Dr. Ioan Lupăș</i>	—20
Nr. 27.	Comuna Viitorul de <i>Romul Simu</i>	—30
Nr. 28.	Povestiri de <i>Ioan Pop Reteganul</i>	—30
Nr. 29.	Poezii alese de <i>V. Alexandri</i>	—20
Nr. 30.	Ionel. Principii morale și creștinești de educațiune. Cartea VI. Puterea pil-delor în viața căsătoriților, de <i>V. Gr. Borgovanu</i>	—20
Nr. 31.	O seamă de cuvinte, de <i>Octavian Goga</i>	—20
Nr. 32.	Cum să trăim? Povește doctorești pentru trebuințele zilnice, de <i>A. R. Dobrescu</i>	—20

Apoi: B. Alte publicațiuni editate de Asociațiune.

1.	Acte privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii	1—
2.	Adun. generală (II) a „Asociațiunii transilvane” ținută în Brașov, 1862	1—
3.	Adun. gen. (III) a „Asociațiunii transilvane” ținută în Blaj, 1863	1—
4.	Adun. gen. (IV) a „Asociațiunii transilvane” ținută în Hațeg, 1864	1—
5.	Adun. gen. (VI) a „Asoc. transilvane” ținută în Alba-Iulia, 1866	1—
6.	Analele „Asociațiunii transilvane” din 1889	180
7.	„Transilvania”, organul Asociațiunii din anii: 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, și 1903, fie-care an à	10—
8.	Povești din popor, de <i>Ioan Pop-Reteganul</i>	1—
9.	Date istorice privitoare la familiile nobile române, vol. I și II, de <i>Ioan cav. de Pușcariu</i>	10—
10.	Higiena copilului dela naștere până la al 7-lea an al etății, de <i>S. Stoica</i>	—30
11.	Dietetica populară, de <i>S. Stoica</i>	1—
12.	Monografia școlii civile de fete a Asociațiunii transilvane	2—
13.	Românii din Transilvania la 1733. Conscripția episcopului Ioan Inoc. Klein de Sadu, de <i>Nicolae Togan</i>	—60
14.	Catalogul bibliotecii Asociațiunii, de <i>Nicolae Togan</i>	1—
	Indice alfabetic al „Transilvaniei” (an. I—XXV) de <i>Nicolae Togan</i>	—